

קיצור תולדות ארץ ישראל

ערך: אברהם חי

אוגוסט - 2018

תוכן עניינים

3	סרגל תאריכים
29	העליות לא"י
30	ספרות נוסעים בא"י
31	יחידות נוף
33	דרכים עתיקות ומפות
35	בתי כנסת
36	נצרות
48	כנסיות
50	הח'ליפים
53	מושגי יסוד באסלאם
56	מושגי יסוד ביהדות
62	הקרבות בא"י ובמזה"ת
67	אתרים צלבניים
71	ערי בירה בא"י
72	מהלכי מלחמת העצמאות
77	גיאולוגיה
84	לוח גיאולוגי

ס ר ג ל ת א ר י כ י ם

תאריך	מאורע	תיאור
מלפני 2,000,000 שנה עד לפני 4,500 שנה	<u>תקופת האבן</u>	תקופה שראשיתה ביכולת האדם לייצור כלים מאבן מתחלקת לתקופות הבאות: התקופה הפליאוליתית: מלפני 2,000,000 שנה עד לפני 20,000 שנה. התקופה שבה בני האדם היו ציידים-לקטנים. התקופה האפי-פליאוליתית מלפני 20,000 שנה עד לפני 8,300 שנה. תקופת ביות בעלי החיים ותחילת החקלאות. התקופה הניאוליתית מלפני 8,300 שנה עד לפני 4,500 שנה. הקמת יישובי קבע, תחילת המהפכה החקלאית וייצור כלי חרס.
3,300 - 4,500 לפנה"ס	<u>התקופה הכלקוליתית</u>	שימוש ראשוני בנחושת ליצור כלי פולחן. החקלאות הופכת לבסיס הכלכלה ביישובים קטנים. ארגון שלטון מרכזי ותחילת הכתיבה.
<u>ת ק ו פ ת ה ב ר ו נ ז ה</u> 1,200 - 3,300 לפנה"ס		
2,200 - 3,300 לפנה"ס	<u>תקופת הברונזה הקדומה</u>	נדידת נוודים לא"י והקמת ערי-מדינה מבוזרות. תחילת השימוש בברונזה - שילוב נחושת ובדיל.
3,200 לפנה"ס	סרך נערמר	מהממצאים העתיקים של כתב החרטומים שנחשפו בתל ערד, תל עירני ואתר עין בשור. ממצא המעיד שנערמר איחד את חלקי מצרים.
2,000 - 2,200 לפנה"ס	<u>תקופת הברונזה הביניימית</u>	נטישת הערים וחזרה לאורח חיים נוודי.
1,550 - 2,000 לפנה"ס	<u>תקופת הברונזה התיכונה</u>	כיבוש החיקסוס במצרים והקמת הערים שכם, חצור רחוב וליש. ראשית הכתב
המאה ה-18-19 לפנה"ס	כתבי המארות	טקסטים מאגיים שנכתבו במצרים העתיקה.
1,700 לפנה"ס	תקופת האבות	תקופת האבות היא תקופה מקראית שתחילתה ע"פ המסופר בתנ"ך, עת עזב אברהם את חרן והליכתו לא"י.
1,200 - 1,550 לפנה"ס	<u>תקופת הברונזה המאוחרת</u>	תקופת סחר בינלאומי, שלטון מצרים על כנען המצאת אלפבית פרוטו-כנעני.
1,457 לפנה"ס	קרב מגידו	קרב בין תחותמס ה-3 מלך מצרים מול ערי מדינה כנעניות.
המאה ה-14 לפנה"ס	מכתבי אל עמרנה	370 לוחות טין שעליהן נחשפו התכתבויות בין מלך מצרים לשליטי ערי כנען, ביניהם שליט תענד.
1,207 לפנה"ס	מצבת ישראל	האזכור הארכאולוגי הקדום ביותר לשם ישראל. מנציח את מסע מרנפתח באחד ממסעות כיבושיו.
<u>ת ק ו פ ת ה ב ר ז ל</u> 1,200 - 586 לפנה"ס.		
1,000 - 1,200 לפנה"ס	<u>תקופת ברזל א</u>	תקופה בה הומצאה יכולת טכנולוגית המאפשרת ייצור כלים העשויים מברזל. תהליך הגירת גויי הים מאגן הים התיכון.
המאה ה-12 לפנה"ס	התנחלות שבטי ישראל	תקופת יהושע והשופטים.
המאה ה-12 לפנה"ס	פפירוס האריס	פפירוס באורך 42 מטר המספר על תולדות פרעה ה-3 הכולל גם קרבות עם גויי הים.

סיפור מסע ימי של כהן מצרי לקניית קורות עץ בלבנון ובדרכו עוגן בנמל דור. התיאור מהווה עדות חיצונית לנעשה בכנען בתקופת השופטים.	מגילת ון אמון	1,075 לפנה"ס
תקופת שמואל, מלכים ונביאי הכתב. תהליך של הגירה	תקופת ברזל ב	1,000 - 586 לפנה"ס
מלכות שאול דוד ושלמה	ממלכת ישראל המאוחדת	1,020 - 930 לפנה"ס
לוח שנה חקלאי החרוט בניב שמי צפוני-מערבי שנחשף בתל גזר.	לוח גזר	המאה ה-10 לפנה"ס
השם הראשון שמוזכר במקרא, שנמצאה לו עדות ממקור חיצוני והיא מתקופת רחבעם .	מסע שישק לא"י	926 לפנה"ס
כתובת אבן הכתובה ארמית ומיוחסת ל חזאל בארם. הראייה הארכאולוגית היחידה המזכירה את בית דוד	כתובת תל דן	המאה ה-9 לפנה"ס
מצבה שהוקמה ע"י מישע מלך מואב לציין ניצחונותיו על ממלכת ישראל בתקופת שלטון שושלת בית עמרי ומהווה עדות החוץ-מקראית הראשונה לסיפורי התנ"ך.	מצבת מישע	המאה ה-9 לפנה"ס
מתאר את קרב קרקר עת שלמנאסר ה-3 מלך אשור נלחם נגד 12 מלכים כנעניים וביניהם אחאב מלך ישראל ו גנדיבו הערבי שהינו האזכור הראשוני לערבי	המונולית מכורח האובליסק השחור	853 לפנה"ס
מסע כיבוש של תגלת פלאסר בכיבוש ערי הפיניקים ערי הפלשתים וערים בעבר הירדן.	תחילת חורבן ממלכת ישראל	732 לפנה"ס
הגליית עשרת השבטים יושבי ממלכת ישראל והריסת שומרון בידי שלמנאסר ה-5 מלך אשור והשלמת הכיבוש בידי יורשו סרגון ה-2	חורבן ממלכת ישראל	722 לפנה"ס
חותם המתוארך מתקופת אחז מלך יהודה ועד נכדו מנשה , הנושאות ארבעה כיתובים: למלך חברון , למלך סוחו למלך זיף ולמלך ממשת .	טביעות למלך	המאה ה-8 לפנה"ס
מסע סנחריב מלך אשור ליהודה לאחר שהמלך חזקיהו מרד בו. בנינוה נמצא תבליט המתאר את המצור וכיבוש לכיש.	נפילת לכיש	701 לפנה"ס
קרב בין ממלכת יהודה לממלכת מצרים שהסתיים בניצחון מצרי, עת המלך יאשיהו נפל חלל בקרב.	קרב מגידו	609 לפנה"ס
קרב מכריע בין בבל למצרים שהסתיים בניצחון בבלי ששלל את הדרך להקמת האימפריה הבבלית.	קרב כרכמיש	605 לפנה"ס
מהלך עת נבוכדנצר מלך בבל יוצא במסע נגד מצרים.	חורבן ערי פלישתים	604 לפנה"ס
נפילת לכיש ע"י נבוכדנצר מלך בבל. מציאת 22 אוסטרקונים באתר, כאשר על אחד מהם כיתוב המבטא את נפילת העיר.	חורבן לכיש	586 לפנה"ס
ממלכת יהודה נכבשת בידי נבוכדנצר מלך בבל . אירוע שהוביל להגליית האליטה היהודאית לבבל שבמסופוטמיה.	חורבן בית ראשון	586 לפנה"ס
תקופת בבל		
586 - 539 לפנה"ס		
כורש מלך פרס כובש את האימפריה הבבלית מידי אחרון מלכי הבבלים נבונאי ומעניק ליהודים הגולים בבבל זכות לשוב ליהודה.	שלטון פרס על א"י	539 לפנה"ס
תקופת פרס		
539 - 332 לפנה"ס		
הכרזת כורש מלך פרס	שיבת ציון	538 לפנה"ס
הוקם ע"י גולי בבל בתקופת כנבוזי בנו של כורש בראשותם של זרובבל בן שלתיאל ו יהושע בן יוצדק.	בניית בית המקדש השני	516 לפנה"ס
עזרא בא לתקן את דרכי העם: גירוש נשים נוכריות חתימת התורה וקריאתה בימי שני וחמישי ועשיית רפורמות.	עליית עזרא הסופר	457 לפנה"ס

נחמיה מגיע לירושלים כנציג של מלך פרס. בנה את חומות ירושלים במתכונת קטנה מתקופת חזקיהו, חרף התנגדות סנבלט השומרוני, טוביה העמוני ו גשם הערבי.	עליית נחמיה	445 לפנה"ס
אלכסנדר מוקדון כובש בסערה את המזרח ובקרר איסוס הוא מכניע את דריוש מלך פרס ומשם ממשיך בכבוש א"י מידי הפרסים .	כיבושי אלכסנדר הגדול	332 לפנה"ס

התקופה הלניסטית

לפנה"ס 167 - 332

מאבק בין יורשי אלכסנדר מוקדון על שליטה בחלקי האימפריה שהסתיים בקרב איפסוס . בא"י מתבטא המאבק בין האימפריה התלמאית שבמצרים מול האימפריה הסלאוקית שבסוריה.	מלחמת דיאדוכים	301 - 322 לפנה"ס
בית תלמי שבסיסו במצרים הזניח את א"י וזאת על מנת להקשות על מעבר הצבא הסלווקי , במידה וירצה לכבוש את מצרים. הערים הפורחות בתקופת בית תלמי הם: עכו (פטולמאיס) ו בית שאן (סקיתופוליס)	תקופת שלטון בית תלמי	200 - 301 לפנה"ס
זנון, מנהל המשק של שר האוצר התלמאי שהשאר במצרים בפירוסיס הדנים באחוזות שניהל עבור השר בא"י בהם נזכרים הערים מגדל סטרטון, ירושלים עבר הירדן, קדש, צור והגולן.	פירוסי זנון	המאה ה-3 לפנה"ס
תרגום התנ"ך ל יוונית ע"י קבוצת יהודים עבור יהודי אלכסנדריה שבמצרים.	תרגום השבעים	המאה ה-3 לפנה"ס
5 קרבות עיקריים בין בית תלמי לבית סלאוקי על השליטה בא"י.	המלחמות הסוריות	המאה ה-3 לפנה"ס
הקרב ה-4 במסגרת המלחמות הסוריות, שהיה הגדול ביותר מבחינת מספר המשתתפים שבו, שנערך בא"י. בקרבו זה מנצח תלמי ה-4 את אנטיוכוס ודוחקו צפונה.	קרב רפיח	217 לפנה"ס
הקרב האחרון של המלחמות הסוריות שבו מנצח אנטיוכוס את צבא תלמי המגיע ממצרים וכך משאיר את הסלווקים כשלטי א"י.	קרב הפניאס	200 לפנה"ס
ניצחון אנטיוכוס בקרב הבניאס היה לצנינים בעיני הרומאים , שכבר אז מופיעים באזור ככוח צבאי עולה ומהווים תפקיד מרכזי בפוליטיקה של המזרח.	תקופת שלטון בית סלאוקוס	167 - 200 לפנה"ס
גזירות הדת של אנטיוכוס אפיפנס ה-4 האוסר על קיום מצוות יהודיות ביהודה ובנוסף התייוונות של האליטה היהודאית, מביאים את המצב בא"י לידי פיצוץ המתבטא בתחילתו של המרד החשמונאי .	גזרות אנטיוכוס	167 לפנה"ס

התקופה החשמונאית

לפנה"ס 37 - 167

בקרבו בית חורון הצבא הסלאוקי שהגיע לתפוס את המורדים נפל למארב במעלה הררי קשה למעבר והובס. בקרבו אמאוס יצאו ניקנור וגורגריאס היוונים לקרב שהסתיים בניצחון מובהק של יהודה המכבי. בקרבו בית זכריה , קרב עם הפילים, נהרג אלעזר אחי יהודה. המנצח הוא ליסיאס שנכנס לירושלים אך לא פוגע במקדש. בקרבו אלעשה בו נלחמו החשמונאים נגד הסלאוקיים ובראשם המצביא בקיידס, הפסידו החשמונאים תבוסה קשה ומצביאם יהודה המכבי נהרג.	קרבות החשמונאים: קרב מעלה לבונה קרב בית חורון קרב אמאוס קרב בית צור קרב בית זכריה קרב כפר שלמא קרב חדשה קרב אלעשה	160 - 166 לפנה"ס
---	---	------------------

<p>מונה ע"י אביו, מתתיהו החשמונאי לשר הצבא לטיהור המקדש.</p> <p>השכיל לתמרן בין מאבקי כוח סלאוקים להגדלת שטחי א"י. ביצר את חומות ירושלים, קשר קשרי חוץ עם רומא ולבסוף נפל למלכודת מוות בעכו (פוטולמאיס) שטמן לו טריפון שהיה שליט בממלכה.</p> <p>בתקופתו הוכרזה יהודה לישות עצמאית מאז צדקיהו. הוכרז כנשיא וכהן גדול לדורותיו ע"י אספת עם. נרצח יחד עם שני בניו ע"י חותנו, תלמי בן חבוב ביריחו.</p> <p>בנו של שמעון, הרחיב בכיבושיו יותר מכול בני השושלת את גבולות א"י. גייר את האדומים. בתקופתו קמו הפרושים, שהאמינו בתושב"ע והכילו את רוב פשוטי העם, לצד הצדוקים שהאמינו רק בתורה שבכתב והיו ממעמד האצולה וההאיסיים שדגלו בפרישות. הראשון שהוסיף שם יווני לשמו.</p> <p>בנו של יוחנן הורקנוס, שהכריז על עצמו למלך. נודע באכזריותו כשרצח את אחיו אנטיגונוס וכלא את אמו. בתקופתו גייר את שבט הייטורים שבגליל.</p> <p>בנו של יוחנן הורקנוס, שנשא לאשה את אשת אחיו שלומציון. הרחיב את גבולות א"י לשיאם. בתקופתו הוטבעו המטבעות הראשונות עם ציון מלכותו. לאחר נפילתו בקרב התפלגו סמכויותיו: לשלומציון אשתו הכתר, בנו בכורו הורקנוס לכהן גדול ולבנו הצעיר יהודה אריסטובולוס השני הפיקוד על הצבא. תקופתה הצטיינה במתינות ועשיית צדק.</p> <p>בנה הצעיר של שלומציון, הצליח בעזרת צבאו ליטול את המלוכה מאחיו הורקנוס השני, אך לבסוף הורעל ע"י תומכי פומפיוס הרומאי.</p> <p>שליט וכהן בזכות הרומאים.</p> <p>אחרון מלכי החשמונאים שמלך בחסות הפרתים והוצא להורג ע"י הורדוס.</p>	<p>יהודה המכבי</p> <p>יהונתן הוופסי</p> <p>שמעון התרסי</p> <p>יוחנן הורקנוס</p> <p>יהודה אריסטובולוס</p> <p>אלכסנדר ינאי</p> <p>שלומציון המלכה</p> <p>אריסטובולוס השני</p> <p>הורקנוס השני</p> <p>אנטיגונוס</p>	<p>165 - 160 לפנה"ס</p> <p>160 - 142 לפנה"ס</p> <p>142 - 134 לפנה"ס</p> <p>134 - 104 לפנה"ס</p> <p>104 - 103 לפנה"ס</p> <p>103 - 76 לפנה"ס</p> <p>76 - 67 לפנה"ס</p> <p>67 - 63 לפנה"ס</p> <p>63 - 40 לפנה"ס</p> <p>40 - 37 לפנה"ס</p>
<p>מבצרי המדבר : אלכסנדריון - סרטבה שנבנתה ע"י אלכסנדר ינאי, דוק/דגון שנבנתה ע"י תלמי בן חבבו, טאורוס שעליה בנה הורדוס את קיפרוס, הורקניה, מצדה ומכוור. אמת המים התחתונה לירושלים הרחבה לגבעה המערבית בניית החומה הראשונה ע"פ יוסף בן מתתיהו.</p>	<p>מפעלים חשמונאיים</p>	
<p>פומפיוס שהוביל את הצבא הרומי לכיבוש סוריה, נענה לבקשת משלחות מא"י להתערב במלחמת האחים, הורקנוס ואריסטובולוס על השליטה בא"י. פומפיוס פוסק לזכות הורקנוס, אך אריסטובולוס לא היה מוכן לקבל את הפסיקה והתמרד כנגדה. זה סיפק תירוץ לפומפיוס להגיע לארץ עם צבאו ולכבוש את ירושלים. הוא מגלה לרומא את אריסטובולוס ובניו ומחזיר לכהונת הכהן הגדול את הורקנוס.</p>	<p>הכיבוש הרומי</p>	<p>63 לפנה"ס</p>

התקופה הרומית

63 לפנה"ס - 324

גביניוס מחלק את המדינה החשמונאית ל-5 מחוזות: יהודה שבירתה ירושלים, יריחו, הגליל שבירתה ציפורי, חמתן שבעבר הירדן ואדומיאה שבירתה אדורים.	תקופת גביניוס	57 - 54 לפנה"ס
הפרתים מנצלים את הכאוס ברומא עקב רצח יוליוס קיסר ב-44 לפנה"ס, פולשים לסוריה וממליכים ב-40 לפנה"ס את אנטיגונוס למלך ירושלים.	פלישת הפרתים	41 לפנה"ס
לאחר הקרב ליד הרודיון בו מובס הורדוס ע"י אנטיגונוס, הורדוס מפקיד את משפחתו בידי הנבטים ונמלט לרומא ושם הסנאט הרומאי מכריז עליו כעל מלך יהודה.	הכתרת הורדוס למלך	39 לפנה"ס
קרב שבו הורדוס מחסל את מתנגדיו בגליל, שהתגוננו במערות ארבל. הלחימה בוצעה ע"י כך ששלשו בחבלים ארגזי עץ שבתוכם לוחמים. במהלך הקרב איש מהמגנים לא שעה להצעת הורדוס להיכנע.	קרב ארבל	38 לפנה"ס
הורדוס תופס את השלטון ביהודה בעזרת הרומאים עת מרקוס אנטוניוס מוציא להורג את אנטיגונוס.	עליית הורדוס לשלטון	37 לפנה"ס
עיר נמל שהוקמה בתקופת הורדוס ושימשה כבירת א"י בתקופה הרומית ונקראה ע"ש אוגוסטוס.	בניית העיר קיסריה	22 - 10 לפנה"ס
ערים חדשות: סבסטיה, קיסריה, אנטיפטריס ארמונות: יריחו, מצדה, הרודיון, ירושלים, קיסריה אשקלון, מכור, דוק, הורקניה, קיפרוס וסרטבה. מבצרים במדבר יהודה: מצדה, סרטבה, מכור, דוק קיפרוס, הורקניה מהתקופה החשמונאית והרודיון. מקדשים: בה"מ בהר הבית, האוגוסטאום בחרבת עומרית, מקדש אוגוסטוס בקיסריה. מפעלים בירושלים: החומה השנייה, ארמון הורדוס, מצודה גדולה עם 3 מגדלים - מרים, היפיקוס ופצאל אמת המים העליונה מבריכות שלמה לארמון הורדוס.	מפעלי הבנייה של הורדוס	
מסע ההלוויה בפיקוח בנו ארכלאוס יצא מיריחו והגיע להרודיון. אחרי מותו מתבצעת חלוקת הממלכה ל-3 נחלות: אנטיפס מתמנה לשליט הגליל ועבר הירדן. ארכלאוס מקבל את המלוכה על יהודה, השומרון ומישור החוף. פיליפוס מתמנה שליט הגולן, הבשן והחרון.	מות הורדוס	4 לפנה"ס
עם מות הורדוס פורצות מהומות כנגד השליטה הרומית. לארץ מגיע וארוס, נציב סוריה ומדכא את המהומות כשבדרך הוא מחריב ושורף את ציפורי.	פולמוס וארוס	4 לפנה"ס
דמות תיאולוגית העוברת שינויים במרוצת השנים. הוא מתחיל כרבי, עובר למשיח, משם הופך להיות בן האלוהים ולבסוף האל עצמו.	לידת ישוע	6 לספירה - 6 לפנה"ס
הקיסר הרומי טיבריוס הופך את יהודה לפרובינציה רומית הנקראת "יהודה" שמנוהלת על ידי נציב רומאי.	תקופת הנציבים הראשונה	6 - 41
נציב רומי שהיה דמות אכזרית ומושחת שבתקופתו נצל ישו.	תקופת פונטיוס פילאטוס	26 - 36
אחרון מלכי יהודה, התחיל את בניית החומה ה-3 הורעל למות בעת חגיגות בקיסריה.	אגריפס הראשון	41 - 41
הנציבים הפעם הם מהמזרח כשהראשון בהם הוא פאדוס, מה שמלבה יותר את המתח האתני ביהודה	תקופת הנציבים השנייה	44 - 66
בתקופתו הסיפור על חיל רומי שחשף את ערוותו בהר הבית והביא למות אלפי יהודים שנדרסו במנוסה.	נציבות קומאנוס	48 - 52
בתקופתו נולדת קבוצת הסיקריים. קבוצת מתנקשים יהודים הרוצחים את מתנגדיהם.	נציבות פליכס	52 - 60

<p>הנציב הרומי פלורוס מבקש לקחת את ככרות זהב מהמקדש לצרכי ציבור. העם אוסף כלעג לנציב, נדבות ברחובות ירושלים לטובת פלורוס. כתגובה ללעג העם, הנציב מתכעס מכנס 3,600 יהודים וצולב אותם.</p>	<p>נציבות פלורוס</p>	<p>62 - 66</p>
<p>אגריפס השני מגיע לירושלים ונושא נאום לפני ההמון בו הוא מנסה להניע אותם מלהמשיך בהתמרדות הזו. קבוצת סיקריקים משתלטת על מצדה. אלעזר בן חנניה הכהן הגדול משכנע את הכוהנים להפסיק להקריב לשלומו של הקיסר. העם צר על חיילי הנציב הרומי המתבצרים במצודתם. אגריפס נכשל במשימת ההרגעה ומתבצר מפחד ההמון. היהודים פורצים למצודה וטובחים בחיל המשמר הרומאי. בקיסריה מושלכים פגרי יונים לביהכ"נ, מעשה המעורר זעם רב בקרב היהודים היוצאים למעשי נקמה. במהלך המהומות טובחים תושבי העיר הנוכרים כ-20,000 יהודים מתושבי העיר.</p>	<p>מאורעות קדם המרד</p>	<p>66</p>
<p>קסטיוס גאלוס הנציב הרומי בסוריה יוצא עם כוח צבאי להשכנת שקט ביהודה. צר על ירושלים ונסוג מבלי להשכין בה שקט. בדרכו לסוריה, היהודים מזנבים בשיירה והורגים 6,000 מכוחותיו וכשמגיע הדיווח לרומא מתמנה אספסיאנוס לדיכוי המרד היהודי.</p>	<p>קסטיוס גאלוס</p>	<p>66</p>
<p>אספסיאנוס נוחת בחוף עכו שהיא עיר פוליס נוכרית ובמסעו לדיכוי המרד, ציפורי החשובה שבערי הגליל, נכנעת ללא קרב. יודפת בפיקוד יב"מ עומדת במצור במשך חודש וחצי ולבסוף נכבשת. יוספוס מסתתר במערה עם 40 לוחמים המחליטים להתאבד. כשהתהליך מוצא לפועל בהפלת גורלות יוספוס ועוד אחד נשארים אחרונים ומחליטים לא להתאבד אלא להיכנע לרומאיים. אספסיאנוס עולה צפונה וכובש את גמלא. טבריה פותחת שעריה ואספסיאנוס משתלט על העיר ללא קרב. מגדל, נכבשת ע"י הרומאים בפיקודו של טיטוס לאחר קרב יבשתי וימי אכזר.</p>	<p>מהלכי דיכוי המרד הגדול</p>	<p>67</p>
<p>כיבוש גמלא התאפשר לאחר מצור של 7 חודשים. ראשיתו במצור ע"י אגריפס השני וסיימו בשתי התקפות רומיות, שבהם השתתפו כל 3 הלגיונות הרומיים: ה-5, ה-10 וה-15 שבמהלכם נהרגו 4,000 לוחמים יהודים ועוד 5,000 איש קפצו למותם. שמריה גוטמן שחפר במקום, חשף את כל מאפייני הקרב שכללו: ראשי חיצים, אבני קלע, הפרצה בחומה שהבקיעו הרומאים ומטבע עברי שעליו נטבע "לגאולת ירושלים הק".</p>	<p>נפילת גמלא</p>	<p>67</p>
<p>המערכה על ירושלים מתבצעת בכמה מהלכים מרכזיים: הרומאים צרים על העיר ובמקביל יוספוס נשלח לשכנע את היהודים שייכנעו, אך נכשל בניסיונותיו מול התנגדות הקנאים. הצבא הרומאי מבקיע את החומה הצפונית. בשלב הבא הרומאים משתלטים על מצודת האנטוניה. צבא טיטוס פורץ ב-ט' באב להר הבית ומחריב את בית המקדש. במהלך עוד חודש של קרבות הרומאיים משתלטים גם על הגבעה המערבית שבירושלים.</p>	<p>חורבן בית שני ע"י טיטוס</p>	<p>70</p>

<p>הרודיון ומכוור נכבשו ע"י המפקד הרומי באסוס. מצדה נכבשה ע"י המפקד הרומי פלביוס סילבה שהקים סביבה 8 מחנות של הלגיון ה-10. הכיבוש בוצע ע"י ניגוח החומה המערבית באמצעות איל ברזל שנגרר במעלה סוללה שהקים הכוח הרומי.</p>	נפילת הרודיון, מכוור ומצדה	71 - 74
<p>בישוב יבנה מודח ר' יוחנן בן זכאי מכהונת ראש ההנהגה ובמקומו מתמנה רבן גמליאל. בתקופתו התקבעה תפילת שמונה עשרה, עם תוספת להכחדת המינים.</p>	רבן גמליאל דיבנה	85
<p>ב-106 טריאנוס מספח את הנבטים - פרובינציה ערביה. ב-114 נסלל על גב ההר בעבר הירדן הדרך הנקראת "ויה טריאנה נובה". ב-115 טריאנוס מבצע מסע כיבוש עד המפרץ הפרסי שבעקבותיו פרצו מרידות שונות ברחבי האימפריה.</p>	תקופת הקיסר טריאנוס	98 - 117
<p>בעקבות מרידת היהודים, נשלח קיטוס ליהודה לדיכוי המרד. מרד התפוצות מביא לחורבן של קהילות יהודיות חשובות במצרים, לוב ולמחיקתה של קהילת קפריסין.</p>	מרד התפוצות	117
<p>בראשית תקופתו, אדריאנוס מחזיר שטחים שנכבשו ע"י אביו לפרתים תמורת הסכמי שלום. מציב בלגיון- צומת מגידו, את הלגיון ה-6 ומסלק את נציב יהודה לוסיס קווינטוס שהיה שנוא על היהודים. פעולותיו הראשונות מפיחים תקווה ביהודים שבית המקדש יבנה מחדש.</p>	תקופת הקיסר אדריאנוס	117 - 138
<p>אדריאנוס המגיע לא"י בדרכו מסוריה למצרים מחליט לבצע תוכנית שהכין בראשית שלטונו, הפיכת ירושלים לעיר נוכרית.</p>	הקמת איליה קפיטולינה	130
<p>לאחר החלטת אדריאנוס על בניית איליה קפיטולינה מתחילות ההכנות למרד בפיקודו של שמעון בן כוסבא שנתמך על ידי גדול החכמים בעת ההיא - ר' עקיבא שראה בשמעון מלך המשיח ואמר עליו "דרך כוכב מיעקב" ההכנות התמקדו בהקמת מערכות המסתור על בסיס חללים תת קרקעיים קיימים.</p>	הכנות למרד ברומאים	130 - 132
<p>בא"י היו בעת ההיא 2 לגיונות של הצבא הרומי ה-10 בירושלים וה-6 במגידו. אדריאנוס מזעיק מבריטניה את גדול מצביאיו יוליוס סוורוס, שמגיע עם כוח מאירופה ומהפריפריה הכוללים את הלגיון ה-3 והלגיון ה-2.</p>	מרד בר כוכבא	132 - 135
<p>הרומאים הקיפו את בית"ר בדייק ומחנות מצור. במערכה שנמשכת חודשים רבים, נפלה בסופה בית"ר עת אלפי יהודים נטבחים בה ואלו שנשארו בחיים מועברים לשוקי העבדים.</p>	נפילת בית"ר	135
<p>ע"פ חז"ל, בן כוסבא לא מת מוות רגיל אלא נחש הכישו. ר' עקיבא נכלא ועונה בקיסריה עת סרקו את בשרו במסרקות ובמותו היה לאחד מעשרת הרוגי מלכות. עשרת הרוגי מלכות - 10 תנאים יהודים שעל פי מקורות חז"ל, מסרו את נפשם על מזבח אמונתם בתקופת מרד בר כוכבא. שמה של יהודה הוסב ל"סוריה-פלשתינה"</p>	מות בר כוכבא	135
<p>בתקופת רבן שמעון בן גמליאל מרכז לימוד תורה עובר מיבנה לאושה. 24 משמרות הכהונה יושבות בגליל. המציאות הכלכלית הינה קשה היות והמיסים כבדים מצב שגורם לירידת יהודים מהארץ לתפוצות.</p>	תקופת שמעון בן גמליאל	136
<p>חתימת המשנה בציפורי ע"י יהודה הנשיא ששת סדרי משנה מכונים "זמן נקט" זרעים, מועד, נשים, נזיקין, קדושים וטהרות</p>	חתימת המשנה	200

235 - 193	תקופת השושלת הסוורית ברומא	זו תקופת הפריחה האורבאנית בא"י: נבנית אשקלון בית גוברין משודרגת לפוליס בשם אלוטרופוליס לוד משודרגת לפוליס בשם דיוספוליס אמאוס משודרגת לפוליס בשם ניקופוליס.
305 - 284	שלטון הקיסר דיוקלטיאנוס	דיוקלטיאנוס נחשב כאחד מגדולי רודפי הנוצרים. תקופות הרדיפה העיקריות של הנוצרים היו בימי שלטונם של נירון 54-68, דכיוס 249-251. בתקופת דיוקלטיאנוס נסלל ה לימס הדיוקליאטיני שהינו קו מצודות לאורך המדבר שנועד להגן על הארץ מפני השבטים הנוודים. בתקופתו הועבר הלגיון ה-10 מירושלים לעקבה .
337 - 312	שלטון הקיסר קונסטנטינוס	בשנת 312 נפגשו קונסטנטינוס ומכסנתיוס לקרב מכריע ברומא על יד גשר המלווי שעל נהר הטיבר. קונסטנטינוס חולם בלילה שאם יסמן ע"ג מגני חייליו את האותיות הראשונות ביוונית של המילה כריסטוס הוא יזכה בניצחון ואכן הביס את יריבו שטבע בטיבר. בשנת 324 קונסטנטינוס מנצח את ליקיניוס שליט האימפריה במזרח ונשאר שליט יחידי על כל האימפריה הרומית. בשנת 324 ה נצרות מקבלת בכל האימפריה מעמד של דת רשמית ומועדפת. קונסטנטינוס מקים עיר על גדות מפרץ הבוספורוס בשם קונסטנטינופוליס , הנבנית במקום בו שכן כבר בשם ביזנטיון, שממנו נבע שם האימפריה המזרחית - ביזנטיום

התקופה הביזנטית

638 - 324

325	וועידת ניקיאה הראשונה	הקיסר קונסטנטינוס שישב בביזנטיון, ישב בראש הוועידה שאחת מהמלצותיה היה לבנות כנסייה בירושלים מעל קברו של ישוע.
329	הנזיר הילאריון	הילאריון, שנולד באזור עזה, מיסד מדרום לעירו את ה מנזר הראשון בא"י.
המאה ה-4	הנזיר חריטון	חריטון ייסד הווי חיים, שמיזגה את נזירות ההרמיטים עם הנזירות הקונוביה
335 - 325	הכנסיות הראשונות בא"י	הלנה , אם קונסטנטינוס, מקימה בא"י 4 כנסיות: כנסיית הקבר במקום בו עמד מקדש אפרודיטה שהוקם בימי אדריאנוס וע"פ המסורת הלנה מצאה בו את הצלב עליו נצלב ישוע. כנסיית האליאונה על הר הזיתים ששרידיה מצויים בתוך מערה בחצר כנסיית פסטר נוסטר החדשה יותר. כנסיית המולד מעל מערת הלידה של ישוע בבית לחם. כנסיית אברהם באלוני ממרא שליד חברון.
358	חלוקת מנהלתית של א"י	מחלקים את הפרובינקיה פלשתינה לשני מחוזות: המרחב מבאר שבע ודרומה עד אילת נקרא פלשתינה סלוטריס שבירתו הייתה חלוצה . החלק הצפוני נקרא פשוט פלשתינה ובירתו המשיכה להיות קיסריה .
363 - 361	יוליאנוס הכופר	יוליאנוס כותב ליהודים שהוא הוא מבטל את המיסים העודפים המוטלים עליהם ואף לעזור בבניית ה מקדש וזאת לאחר שיסיים להילחם ב פרסים , לצערם של היהודים, יוליאנוס מוצא את מותו בקרב ותוכנית בניית בית המקדש מתבטלת מאליה.
390	כנסיית הגיה ציון	שימשה מקום קבורה לעצמותיו של סטפנוס , המרטיר הראשון, לאחר שנתגלו באזור כנסיית בית ג'מאל . היום ממוקמת על שרידיה הכנסייה ה דורמציון .
400	התלמוד הירושלמי	התלמוד הירושלמי שנערך ב טבריה ונכתב בארמית כולל ברייתות פסיקות, הלכות שלא נכנסו למשנה.
405	הירונימוס מבית לחם הוולגטה	הירונימוס , מאבות הכנסייה הנוצרית. תרגם את התנ"ך והברית החדשה ללטינית- הוולגטה .

א"י מחולקת ל-3 אזורים : פלשתינה פרימה במרכז שבירתה קיסריה פלשתינה סקונדה בצפון שבירתה סקיתופוליס פלשתינה טרציה בדרום שבירתה חלוצה	חלוקת מנהלתית של א"י	409
מכיל נהלים וחוקים הנוגעים למתן זכויות לקבוצות המיעוטים, שבמסגרתה נאסר על היהודים לבנות בתי כנסת חדשים אך מותר היה לשקם בתי כנסת ישנים. אבדוקיה, אשתו בנפרד של הקיסר תיאודוסיוס ה-2 בנתה את כנסיית השילוח , כנסיית סנט סטפנוס הרחיבה את חומות העיר בחלק הדרומי של ירושלים. אפשרה ליהודים להגיע לירושלים לא רק ב-טי באב אלא גם בסוכות .	קודקס תיאודוסיאנוס	429
הוחלט לשדרג בה את ירושלים למעמד פטריארכיה . מעמד שעד אז ניתן רק לערים הגדולות של האימפריה רומא, אלכסנדריה, אנטיוכיה וקונסטנטינופול. כנסייה שנבנתה בתקופת יוסטיניאנוס לזכר מרים. המתחם כלל בנוסף לכנסייה גם מנזר, אכסניה ובי"ח. ההגעה למתחם התאפשרה מהארכת הקרדו הרומי שאפשר קיום תהלוכות מכנסיית הקבר.	תקופת אבדוקיה	460 - 438
החלט לשדרג בה את ירושלים למעמד פטריארכיה . מעמד שעד אז ניתן רק לערים הגדולות של האימפריה רומא, אלכסנדריה, אנטיוכיה וקונסטנטינופול. כנסייה שנבנתה בתקופת יוסטיניאנוס לזכר מרים. המתחם כלל בנוסף לכנסייה גם מנזר, אכסניה ובי"ח. ההגעה למתחם התאפשרה מהארכת הקרדו הרומי שאפשר קיום תהלוכות מכנסיית הקבר.	הועידה האקומנית ה-4 בכלקדון	451
השלטון הפרסי התבטא בכיבוש אלים שבמהלכו הפרסים שוחטים נוצרים רבים מחסלים את הנזירות במדבר יהודה, הורסים כנסיות רבות ולוקחים את הצלב הקדוש שהיה על גבעת הגולגולתא לפרס. העולם הפרסי ידע 3 שושלות עד לכיבוש המוסלמים : השושלת האחמנית של כורש ודריווש עד 331 לפנה"ס השושלת הפרתית מהמאה ה-3 לפנה"ס עד 226 השושלת הסאסאנית עד עליית האסלאם.	כנסיית הניאה	543
הקיסר היראקליוס מביס את הפרסים כובש בירתם קטיספון ומחזיר את הצלב הקדוש לירושלים. שתי המעצמות התישו זו את זו ושכבא גורם שלישי האסלאם , לא יכלו לעמוד בפניו. נולד יתום מאביו והתייתם מאמו בהיותו בן חמש. גדל תחילה אצל הסב ואחר כך אצל הדוד אבו טאלב . בגיל 18 החל לעבוד אצל ח'דיג'ה שהייתה לאשתו. המלאך גבריאל הופיע לפני מוחמד והוריד אליו את ההתגלות הראשונה של הקוראן.	<u>תקופת השלטון הפרסי</u> 628 - 614	
1. מתואר בסורה 17 סורה - "בני ישראל" : מוחמד יוצא ממכה להר הבית, עולה משם לשמים, פוגש באל ומקבל ממנו את התפילות וחוזר למכה. 2. מות חדיג'ה אשתו, עליה מוחמד התאבל מאד. 3. מותו של הדוד המגן - אבו טאלב .	שובו של השלטון הביזנטי	628
מוחמד, בהיותו במכה, נענה להזמנת אנשי ית'ריב להיות להם לשופט ומכאן והילך העיר תיקרא בשם "עיר הנביא" - אל מדינה .	הולדת מוחמד	570
מוחמד נכנס למכה וכובשה, בטענה שבני קורייש הפרו את הסכם השלום עליו חתם איתם שנתיים קודם לכן. כל שבטי ערב שולחים שליחים לעיר מדינה ונשבעים אמונים למוחמד - האומה . המחויבות לאומה מתפרשת בכל רחבי חצי האי ערב. נקבר במדינה ולא מגדיר בחייו מי יירש אותו.	התגלות הקוראן	610
4 החליפים " ישרי הדרד " משבט קורייש. הנושאים בתואר " חליפת רסול אללה " - המחליף, שליח האל : אבו באכר, אל חטאב, עותמאן ועלי. אבו באכר הוא אביה של עאיישה , אשתו הצעירה ביותר של מוחמד.	אירועי שיא בימי בגרות מוחמד	618
בתקופתו, הצבא כופה בכוח את החברות באומה האסלאמית, על כל אלו שפרשו אחרי מות מוחמד - מלחמות הרידה .	המעבר למדינה "אל היג'רה"	622
	כיבוש מכה	630
	שנת המשלחות	631
	מות מוחמד	632
	תקופת הראשידון	661 - 632
	חליפות אבו באכר	634 - 632

634 - 644	חליפות עומר אבן אל חטאב	צבאותיו כובשים הרחק מעבר לגבולות חצי האי ערב עת כוחותיו מתעמתים עם האימפריה הסאסאנית והאימפריה הביזאנטית. נרצח בידי עבד פרסי בשעת תפילה.
636	קרב ירמוך	הצבא הביזנטי המגיע לדרום רמת הגולן נתקל בכוח מוסלמי ובקרב שמתפתח הוא מושמד בקרב הנחשב כאחד הקרבות המכריעים בהיסטוריה האנושית. בניצחון הערבי, מילא המפקד ח'אלד אבן אל ואליד תפקיד מרכזי בניצחון.
637	קרב קאדיסיה	הצבא הערבי מביס בקרב את הצבא הסאסאני שבמהלכו הוביל לכיבוש עירק ובהמשך לנפילת פרס, שהופכת לחלק מהאימפריה המוסלמית.
638	כיבוש ירושלים	המקורות המוסלמים מספרים שהזעיקו את החליף עומר, ימים ספורים לפני כניעת העיר כדי לקבל אישית את כניעתה. ירושלים היא העיר היחידה עליה נאמר שהיא נכנעה לחליף.
ימי הביניים הארץ ישראל 1517 - 638		תקופה המוגדרת בין הכיבוש המוסלמי לבין תחילת השלטון העות'מני.

התקופה המוסלמית הקדומה

1099 - 638

644 - 656	חליפות עוסמאן אבן עפאן	זקני הסחאבה בחרו בעוסמאן ממשפחת אומאיה שאחת מבנותיו הייתה אחת מ-12 הנשים של מוחמד כממשיכו של עומר אבן אל חטאב ולא את חותנו של מוחמד - עלי. בתקופתו נקבע הנוסח המחייב עד ימינו של הקוראן.
656 - 661	חליפות עלי	להיבחרו של עלי היו הרבה מתנגדים שהאחת מהם היא עאישה אשתו הצעירה של מוחמד, שמנהיגה נגדו מרד, שנגמר בקרב הגמל שבו נוצחו מתנגדי עלי. במהלך חליפות עלי, משפחת אומאיה בראשות מועאווייה ניהלה מאבק נגד עלי וחליפותו היות ולטענתם החליפות לא ראויה לעלי.
657	קרב ציפין	קרב בו גוברים חיילי עלי על חיילי בית אומאיה. עלי מחליט לקבל את כניעת בית אומאיה וזאת לאחר שהם הניפו קוראנים על חרבותיהם בבקשם מו"מ לסיום הלחימה. במו"מ הסכימו הנציגים להכריז על עלי כעל החליף הנבחר, אבל בפועל נציגו של מועאווייה שדיבר אחרון מכריז שהסיכום הינו שמועאווייה הוא "אמיר המאמינים". נוצר מצב הזוי שבעולם המוסלמי היו שני חליפים במקביל.
661	רצח עלי	עלי נאלץ להכות בחאריגים שפרשו מקהל תומכיו עקב הסכמתו לנהל מו"מ עם מועאווייה, בקרב נהרוואן וכנקמה אחד מהם רצח את עלי בפתח מסגד. זה מאורע דרמטי שכן בו תם עידן הסחאבה.
661 - 750	שלטון בית אומאיה	כשעולה הראשון לבית אומאיה לשלטון הוא הופך את דמשק לבירת החליפות במקומה של מדינה, שהייתה בירת האימפריה המוסלמית בתקופת הראשודן.
661 - 680	חליפות מועאווייה	מועאווייה במובנים רבים מהשליטים הנבונים ביותר. הראשון שטובע מטבעות עם דמותו והשליט המוסלמי הראשון שיש בידינו הוכחות ארכיאולוגיות לקיומו.
680	קרב כרבלא	חוסייין בן עלי מנהיג מרד נגד יזיד בן מועאווייה. צבא יזיד טובח בתומכי חוסייין ואף כורת את ראשו של חוסייין, שיש המאמינים שקבור באשקלון. הקרב חל ב-10 של החודש הראשון - יום העשורא.

<p>אל מאלכ נחשב כשליט החשוב ביותר של בית אומאיה. הוא מנהיג מנהל אחיז בכל רחבי האימפריה, המתנהלת בשפה אחת ויחידה - ערבית. אל מאלכ מדכא את כל המרידות נגדו ובתקופתו האימפריה האומאית פורצת בצפון אפריקה עד אזור טוניסיה ואלג'יריה.</p>	חליפות עבד-אל-מאלכ	705 - 685
<p>עבד אל מאלכ חונך את כיפת הסלע בירושלים שנבנתה כתחליף למכה ומדינה, שלא היו בידי בתחילת שלטונו.</p>	בניית כיפת הסלע	691
<p>אל ואליד, בנו של עבד אל מאלכ, בתקופתו מוכפל שטח החליפות בצפון אפריקה עד לאוקיינוס האטלנטי ובמזרח עד לגבולות סין. נקרא בפי הערבים בשם "אל בנאא" - הבנאי. בנה את המסגד הגדול בדמשק, מסגד הכעבה במכה ואת מסגד הנביא במדינה.</p>	חליפות אל ואליד	715 - 705
<p>המסגד שנבנה ע"י אל ואליד החליף את המסגד הזמני שכנראה היה עשוי מעץ, שעמד בדרום הר הבית מאז כיבוש העיר על ידי עומר.</p>	בניית מסגד אל אקצה	705
<p>המפעל החשוב ביותר של אל ואליד בארץ ישראל ביוזמתו של שליט המחוז סלימאן בן עבד אלמלכ. בתקופתו מפסיקים את כל הבנייה המפוארת. עומר הכתיב את "תקנות עומר" שנועדו להפוך את בני החסות לאזרחים מסוג ב' אשר נועדו להשפילם ולבדלן מהמוסלמים. החליט להשוות את תנאי המוואלי לתנאי הערבים. מוואלי - מוסלמי שאינו ערבי.</p>	הקמת רמלה	711
<p>בימיו יצאה הוראה על מחיקת איקונות - איקונוקלזם מחדש את תנופת הבניה ומחזיר את המוואלי למעמדם הקודם. מקים את ארמון הישאים - חירבת אל מפג'יר ביריחו. תחילת המאבק לחיסול בית אומאיה ע"י תומכי בית עבאס.</p>	חליפות עומר החסיד	720 - 717
<p>אחרון ח'ליפי בית אומאיה. בקרב עם המורדים ליד נהר זאב גדול, הובס מרואן ע"י תומכי אבו עבאס.</p>	חליפות יזיד ה-2	724 - 720
<p>רעש בעוצמה גדולה שפגע ביישובי א"י, שחלקם לא ישוקם עד היום, כדוגמת סוסיתא וג'רש.</p>	חליפות הישאים	743 - 724
<p>לביסוס שלטונו הזמין אבו עבאס את אנשי בית אומיה לארוחת באנטיפטריס שבמהלכה טבח את כולם. אירוע שהקנה לו את הכינוי "אל ספאח" - "עורף הראשים".</p>	מרד הדגלים השחורים	747
<p>בית עבאס היה הרבה יותר משמעותי לתולדות האסלאם מאשר בית אומאיה. בא"י השפעתו דלה יותר היות ובירתו הייתה בגדד. קרב משמעותי שהניב מספר תובנות: ראשית, נקבע הגבול בין העולם האסלאמי לסין. שנית, סוד תעשיית המשי עובר לעולם המערבי. שלישית, העולם המערבי מתוודע לנייר הסיני.</p>	חליפות מרואן ה-2	749
<p>רבים מהחוקרים רואים בו את המייסד העיקרי של בית עבאס. בימיו נבנית בגדד, מתבססים הגבולות ומתחילה להיבנות המערכת המנהלית.</p>	רעש אדמה - השביעית	749
<p>רעש האדמה שפגע ב-749 הפיל את מסגד אל אקצה. אל מנצור מוריד את הזהב ממבנה כיפת הסלע ומשתמש בתקבולים שנבעו ממכירתו, למימון בנייה מחודשת של מסגד אל אקצה החרב.</p>	שלטון בית עבאס	935 - 750
<p>קרב משמעותי שהניב מספר תובנות: ראשית, נקבע הגבול בין העולם האסלאמי לסין. שנית, סוד תעשיית המשי עובר לעולם המערבי. שלישית, העולם המערבי מתוודע לנייר הסיני.</p>	קרב טלאס	751
<p>רעש האדמה שפגע ב-749 הפיל את מסגד אל אקצה. אל מנצור מוריד את הזהב ממבנה כיפת הסלע ומשתמש בתקבולים שנבעו ממכירתו, למימון בנייה מחודשת של מסגד אל אקצה החרב.</p>	חליפות אל מנצור	775 - 754
<p>רעש האדמה שפגע ב-749 הפיל את מסגד אל אקצה. אל מנצור מוריד את הזהב ממבנה כיפת הסלע ומשתמש בתקבולים שנבעו ממכירתו, למימון בנייה מחודשת של מסגד אל אקצה החרב.</p>	שיקום מסגד אל אקצה	762

תקופתו מאופיינת בהתפייסות עם השיעים והתגברות השפעת משפחת הוויזירים הגדולים - הברמכים . נוצקים יסודות למנהל האימפריה שכללו 3 משרדים שנקראו דיוואנים בראשות שרים: דיוואן אל גיש - משרד הצבא , דיוואן אל מאל - משרד האוצר ודיוואן אל חיבר ואל בריד - משרד הידיעות והדואר .	חליפות אל-מהדי	775 - 785
בתקופת שלטונו נבנתה בריכת הקשתות ברמלה. ידוע ככוכב סיפורי " אלף לילה ולילה ".	חליפות הארון אל ראשיד	786 - 809
ימי שלטונו הם פרק בעל חשיבות עצומה באסלאם. מתחילה התפתחות של חקר הידע וההשכלה באמצעות מוסד שנקרא בית-אל-חיכמה - "בית החכמה" לשם הוא מביא מלומדים היודעים בנוסף לערבית, גם יוונית, פרסית וסינית.	חליפות אל מאמון	813 - 833
אל מאמון מורה לשפץ את כיפת הסלע ולמחוק מכתובת היסוד של המבנה את שמו של עבד אל מאלכ שהינו הבונה המקורי של המבנה.	שיפוץ כיפת הסלע	831
קונה נערים תורכיים , לא מוסלמים, מאסלם אותם ומגדלם בבתי ספר צבאיים סגורים שמאמנים אותם לפרשים וחיילים מעולים. בסיום הכשרתם, מעתצם מסב אותם לצבאו הפרטי, הנאמן לו ואך ורק לו. הם נקראו תחילה "עולמים" ולימים יוכרו בשם הממלוכים - "הנרכשים".	חליפות אל מעתצם	833 - 842
ראשיתה באבן טולון , בן של ממלוך תורכי , שנשלח מטעם החליף העבאסי להיות מושל במצרים, אך בהגיעו למקום, התמרד נגד שלוחו ואף יצא בחלוף הזמן ממצרים במסע השתלטות על א"י וסוריה.	תקופת הטולונים	868 - 905
אבן טולון מפתח את נמלי הים התיכון שנוצחו לאורך שנים, עת בונה ריבטאט - מצודות ים, לאורך חופי א"י, כדוגמת אלו שב מושב הבונים ואשדוד ים .	חליפות אחמד אבן טולון	868 - 903
ראשיתה בראשית המאה ה-10 כאשר נחלש כוחם של החילפים העבאסים וקצינים תורכים העלו והורידו בנים לשושלת כרצונם. אחד מהם, מוחמד אבן טע'ג' , המכונה "אל אח'שיד" השתלט על מצרים וא"י והביא לסופו של שלטון העבאסי בא"י.	תקופת האי'חשידים	935 - 968
הפאטימים היו שושלת שיעית-אסמעילית שהשתלטה על אזורים שונים בצפון אפריקה ומאוחר יותר על המזה"ת והפכו את מצרים למרכז האימפריה שיצרו.	תקופת הפאטימים	969 - 1099
הח'ליף ה-6 בשושלת הפאטימית, שנולד בשם אל מנצור אך נשא בתואר: אל חאכם באמר אללה והיה לח'ליף הפאטמי הראשון שמקורו במצרים . בימיו הגיעה האימפריה הפאטימית לשיא גודלה.	חליפות אל חאכם באמר אללה	996 - 1021
אל חאכם אסר תחילה על פעילות נוצרית ומאוחר יותר אף ציווה להחרים את כנסיית א"י , בהן כנסיית הקבר וכנסיית גיאורגיוס הקדוש בלוד.	הרס כנסיית הקבר	1009
אל חאכם החל להאמין שאללה בכבודו ובעצמו התגלגל לתוך גופו. אמונה בגלגול אללה לגוף אנוש היא בסיס ל שיעה האסמאעילית , שרוב המוסלמים דחו וראו בה מעשה כפירה. מיעוט שבראשו עמד חמזה בן עלי , אימץ את טענת אל חאכם והפיצו אותה ברבים. לימים תוליד אמונה זאת לייסודה של דת חדשה: הדת הדרוזית .	העלמות אל חאכם באמר אללה	1021
בתקופתו, משפחת אל ג'ראח הבדווית מנצלת את חולשת השלטון ומשתלטת על חלקי א"י.	חליפות אל ט'אהר	1021 - 1036
מסגד אל אקצא וחומות ירושלים חרבו לגמרי וכך גם עכו, טבריה, חיפה, רמלה, יריחו ומרבית יישובי א"י. במשך כחצי שנה נמשכו רעידות משנה	רעש אדמה	1033

בתקופתו אי"י עוברת תקופות של בצורת, רעב, חורבן וכיבושים הרסניים. השלטון הפאטימי חלש מכדי ליצר בטחון ולשמר על הסדר הציבורי.	חליפות אל מסתנצר	1036 - 1094
העיר נמחקת מעל פני האדמה כתוצאה מרעש אדמה לפחות 15,000 הרוגים בה ומי שנותר בחיים עוזב הסלגיוקים הם שבטים טורקיים ממרכז אסיה שהתאסלמו.	חורבן רמלה	1068
ב-1055 כובש טוגרוול בק הסלגיוקי את בגדד ובהמשך מודיע לחליף העבאסי שתפקידו מצטמצם להנהגה דתית בלבד ואילו בצד המדיני המפקד הסלגיוקי הוא שיהיה מעתה סולטאן שינהל את ענייני המדינה. מהעת הסלגיוקית שולטים באימפריה העבאסית שני שליטים.	תקופת הסלגיוקים	1072 - 1174
בעקבות תקיפה ביזנטית, הצבא הסלגיוקי נע למזרח טורקיה ושם מכניע את הביזנטיים ולוקח בשבי את הקיסר הביזאנטי. קרב זה מסמל את תחילת סוף האימפריה הביזנטית.	קרב מנויקרט	1071
בתקופתו, הסלגיוקים הופכים את ירושלים לבירת אי"י לאחר מאות שנים בהם הבירה הייתה רמלה. ב-1072 משקמים את רמלה שנהרסה ברעש של 1068.	חליפות מאלכ שאה	1072 - 1092
בעקבות מלחמות הירושה לאחר מות מאלכ שאה האימפריה הסלגיוקית מתנפצת לרסיסים וכל נסיך חוטף נתח ונוצרות כ-20 ממלכות יריבות: חלב, אנטיוכיה, אדסה, מוצול ועוד. אחד הנסיכים מייסד את הסולטאנות הסלגיוקית של רום עם איזניק/ניקיא כבירתה. זה הוואקום שאליו מגיע מסע הצלב הראשון.	הסולטנות הסלגיוקית של רום	1097
הסלגיוקים מאבדים את אי"י ואת ירושלים לפאטימים. ואלו הם שיאלצו להגן על אי"י בפני הצלבנים.	הכיבוש הפאטימי	1098
התקופה הצלבנית מתחלקת לשתי תקופות משנה: ממלכת ירושלים הראשונה בשנים 1099-1187 שבירתה ירושלים. ממלכת ירושלים השנייה בשנים 1191-1291 שבירתה עכו. באמצע יש 4 שנים של שלטון מוסלמי על כל הארץ. בתקופת ממלכת ירושלים השנייה, שהוגבלה למישור החוף, התפלגה השליטה המוסלמית על אי"י: בין 1187 ל-1260 התקופה האיובית באי"י ומ-1260 מתחילה בארץ התקופה הממלוכית.	<u>התקופה הצלבנית</u> 1099 - 1291	
מסע הצלב הראשון החל ב-1096 כאשר מצפון אירופה יצאו גוטפריד מבויין ואחיו בולדווין. מצפון צרפת יצאו רוברט מנורמנדיה ורוברט מפלנדריה. מדרום צרפת יצא מינוי האפיפיור ריימון מסן-גיל ואדימאר. מדרום איטליה יצאו בוהמון מאוטרונטו ואחינו טנקרד.	מסע הצלב הראשון	1099
התקפה ראשונה של הצלבנים לכיבוש ירושלים, שלא צלחה, התרחשה ביום חמישי. למחרת ביום שישי ה-15/7-9 בבוקר מצליח מחנה גוטפריד לפרוץ את חומת ירושלים בצדה הצפון מזרחית ולהיכנס להר הבית.	כיבוש ירושלים	1099
גוטפריד סירב להיות מלך ולכן בחר להישאר דוכס עם התואר "מגן הקבר הקדוש" עם סמכויות כשל מלך. נקבר בכנסיית הקבר מתחת לגולגותא. נכעקעקככ	תקופת שלטון גוטפריד	1099 - 1100

<p>גוטפריד לא העמיד צאצאים ולכן אחיו, בולדווין נסיך אדסה, נקרא למלוך על ממלכת ירושלים.</p> <p>מיד עם הגיעו לירושלים הוא מכריז על עצמו כמלך ודואג שהפטריארך בירושלים ימשח אותו בטקס דתי.</p> <p>לאחר הכתרתו, פתח בלדווין ה-1 בכיבושי ערי החוף בעזרת ציי הרפובליקות האיטלקיות, ממשיך לכבוש בעבר הירדן, הגולן ואף כובש את עקבה.</p> <p>במלחמתו נגד הפאטימים, בולדווין ה-1 יוצא לצפון סיני, מקבל הרעלת מזון ומת. את גופתו העלו לקבורה בירושלים בכנסיית הקבר ליד קבר גוטפריד אחיו.</p>	<p>תקופת שלטון בלדווין ה-1</p>	<p>1100 - 1118</p>
<p>בולדווין ה-2 טיפל בתקופתו ב-3 מוקדים שלא פוצחו ע"י קודמו.</p> <p>ב-1124 הוא כובש את צור בעזרת הצי הוונציאני.</p> <p>ב-1129 הוא כובש את בניאס ומשלים את כיבוש הצפון.</p> <p>לאחר מכן פנה דרומה, אבל נכשל בכיבוש אשקלון.</p>	<p>תקופת שלטון בלדווין ה-2</p>	<p>1118 - 1131</p>
<p>בולדווין ה-2 בלא יורש זכר, מינה את בתו הבכורה מליסנדה כיורשת העצר וזאת בהיותה ילדה מבריקה. מי שהיה בעלה ולכן מלך ירושלים, היה פולק מאנז'ו שמשנה את צורת ההתנהלות הצלבנית מהתפשטות טריטוריאלית להתבססות ולהתבצרות במקומות שנכבשו ברחבי א"י.</p>	<p>תקופת שלטון מליסנדה ופולק מאנז'ו</p>	<p>1136 - 1143</p>
<p>פולק מאנז'ו בנה ב-1136 את המבצר בבית גוברין בכדי לחסום את פשיטות ערבי אשקלון.</p> <p>המבצר נקרא בשם באר שבע.</p> <p>מבצר דומה נבנה ביבנה בין אשקלון ליפו.</p> <p>מבצר נוסף נבנה ב-1142 בין יבנה ובית גוברין בתל צאפי ונקרא בשם בלאנש גארד - "המשמר הלבן".</p> <p>ב-1149 השלימה מליסנדה את טבעת הכיתור סביב אשקלון, עת שיקמה וביצרה את המבצר בעזה שנמסרה לאחריות הטמפלרים.</p> <p>נבנו עוד 4 מבצרי ענק לסגירת גבולות הממלכה: הבופור בליטני (1139), צפת (1140), כוכב הירדן (1140) וב-1142 את כרך הממוקמת מזרחית לירדן.</p>	<p>מבצרי הצלבנים</p>	
<p>פולק מאנז'ו נהרג בתאונת ציד כשנפל מעל סוסו ומליסנדה הופכת לעוצרת של היורש בולדווין ה-3 שהיה בעת הזאת בן 13 בלבד.</p>		<p>מות פולק מאנז'ו</p>
<p>זמן קצר לאחר תחילת עוצרות מליסנדה, כובש זנגי את אדסה, אירוע שמזעזע את אירופה הנוצרית.</p>	<p>כיבוש אדסה</p>	<p>1144</p>
<p>ביוזמת ברנאר מקלרבו, מתארגן מסע הצלב ה-2 בראשות לואי ה-7 מלך צרפת וקונרד ה-3 מלך גרמניה, מסע המיועד לשחרר את אדסה משלטונו של נור-א-דין השליט הסלג'וקי.</p> <p>המסע נכשל לאחר שהצלבנים מובסים ע"י הסלג'וקים באנטוליה ושארית הכוח ממשיך לסוריה. כגנאי נקרא המסע בשם מסע שזיפים.</p>	<p>מסע הצלב ה-2 מסע שזיפים</p>	<p>1146 - 1148</p>
<p>עלייתו לשלטון של בלדווין ה-3 לוותה בניסיון של אמו מליסנדה לסגור בפני בנה את שערי העיר ירושלים על מנת להישאר בשלטון, אקט המסתתים בכניעתה והגלתה לשכם עד לסוף ימיה.</p> <p>מליסנדה נקברת בכנסיית קבר מרים שבנחל קדרון.</p> <p>בלדווין ה-3 מצליח ב-1153 לכבוש את אשקלון מידי הפאטימיים.</p>	<p>תקופת שלטון בלדווין ה-3</p>	<p>1152 - 1162</p>
<p>בתקופת שלטונו של אמלריך, בנה של מליסנדה ופולק מאנז'ו, נעשו מספר ניסיונות לכבוש את מצרים וכולם ללא הצלחה.</p> <p>האסיזה של אמלריך, הינו חוק שקבע שכל אדם בממלכה ישבע שבועת נאמנות כפולה הן לסניור שלו והן למלכו.</p>	<p>תקופת שלטון אמלריך</p>	<p>1162 - 1173</p>

<p>נור א דין השליט הסלגיוקי ממנה שר צבא ממוצא כורדי בשם שירכונה שייצגו במצרים. ברבות הימים משתלט שירכונה על משרת הוויזיר במצרים ומיד לאחר מכן מת. את השליטה בפועל על מצרים נוטל אחיינו צלאח-א-דין.</p>	<p>השתלטות צלאח-א-דין על מצרים</p>	<p>1171</p>
<p>לאחר 3 פעמים בהם התל צלאח א דין השליט בפועל במצרים, בנור א דין השליט הסלגיוקי, שדרש ביטול עצמאותו של צלאח, מת נור א דין, אירוע שעודד את צלאח א דין לעלות לדמשק ולתפוס את השליטה בה. לאחר התבססו בדמשק, צלאח יוצא לכובש את מוצול וחלב ובכך יוצר מרחב מוסלמי הנשלט בידי שושלת שלטונית חדשה - האיובית ובכך תם העידן הסלגיוקי.</p>	<p>ראשית השושלת האיובית</p>	<p>1174</p>
<p>בלדווין ה-4, בנו של אמלריך, היה אחד מהמלכים החשובים בתקופה הצלבנית. בנעוריו הובחן כחולה בצרעת ע"י מורו הבישוף וויליאם מצור.</p>	<p>תקופת שלטון בלדווין ה-4 (המצורע)</p>	<p>1174 - 1187</p>
<p>בלדווין ה-4 מביס את צבאו של צלאח א דין מספר פעמים, אך גדול ניצחונותיו על צלאח א דין הינו בקרב שמתרחש ליד גזר.</p>	<p>קרב גזר</p>	<p>1174</p>
<p>אחרי קרב גזר נחתמה הוודנה שבה נאמר שלא ייבנו מבצרים חדשים, אבל הטמפלרים מפירים את ההסכם ומתחילים לבנות ב-1178 את מצד עתרת ע"י גשר בנות יעקב. צלאח א דין ראה זאת בחומרה ולכן דורש מבלדווין ה-4 להפסיק את הבנייה, אך זה סירב לדרישה, למרות שצלאח הסכים לשלם פיצוי לדרישה. כתגובה, צלאח צר על המצודה ובעזרת חפרים מיומנים הם ממוטטים את חומת המבצר וטובחים באביריו.</p>	<p>נפילת מצד עתרת (שאסטלה)</p>	<p>1179</p>
<p>לאחר מות בלדווין ה-4 מתחיל מאבק על ירושת כתר הממלכה בין גי דה לזיניאן לבין ריימון מטריפולי שבתווך הילד בלדווין ה-5 שבטרם הספיק למלוך הורעל וכתוצאה מכך גי דה לזיניאן הומלך למלך.</p>	<p>תקופת שלטון גי דה לזיניאן</p>	<p>1186 - 1187</p>
<p>צלאח א דין חוצה את הירדן במעבר צינברי ומטיל מצור על טבריה, שבה יושבת אשתו של ריימון מטריפולי שהייתה בתו של בולדווין ה-2. הצבא הצלבני הורכב מ-4 מחנות כאשר כל אחד מהם מנה כ-300 אבירים.</p> <p>ב-3 ביולי גי דה לזיניאן מקבל החלטה לצאת לעימות עם צבאו של צלאח א דין. הוא מגיע עם כוחותיו למעיין שבציפורי לחניית לילה.</p> <p>למחרת, ב-4 ביולי, לקראת צהרי יום מתחולל הקרב באזור קרני חיטין, קרב שגורם להתמוטטות הממלכה הצלבנית.</p> <p>אחרי ניצחון קרב קרני חיטין כובש צלאח א דין במסע בזק של כמה חודשים את כל א"י, פרט לצור.</p> <p>4 שנים שלטו האיוביים על כל מרחב א"י כממלכה מאוחדת, שהיוותה את תקופת תור הזהב שלה.</p>	<p>קרב קרני חיטין</p>	<p>1187</p>
<p><u>התקופה האיובית</u> <u>במקביל לתקופה הצלבנית</u> 1187 - 1260</p>		
<p>לאחר ניצחונו של צלאח א דין על הצלבנים, הוא מסב בירושלים בנינים צלבנים למוסדות אסלאמיים: כיפת הסלע, אל אקצה, כנסיית סנטה אנה והמוריסטאן.</p>	<p>כיבוש ירושלים</p>	<p>1187</p>
<p>בעקבות קריאת האפיפיור קלמנס ה-3 לשחרור ירושלים, יוצא הקיסר הגרמני פרידריך ברברוסה עם כוחותיו לא"י, אך שעה שחצה את נהר הסלף הוא טובע בו.</p> <p>בהמשך יצאו למסע פיליפ אוגוסט מלך צרפת וריצ'רד לב הארי מלך אנגליה.</p>	<p>הכנות למסע הצלב ה-3</p>	<p>1189</p>

<p>בחוף עכו חוברים האנגלים לצרפתים ולשארית הכוח הגרמני ובכוחות משותפים הם כובשים את עכו. לאחר כיבוש עכו פיליפ אוגוסט מודיע לשותפיו למסע שהוא חוזר הביתה לצרפת.</p>	<p>כיבוש עכו</p>	<p>1191</p>
<p>בהתקרב ריצ'רד לב הארי לקיסריה, מורה צלאח א-דין לתושביה להרוס את חומות העיר ולשרוף את שטחי החקלאות, מעשה המעכב את ריצ'ארד, עת עלה צפונה למעיינות נחל התנינים להתארגנות. מנחל התנינים ממשיך ריצ'ארד לארסוף שם צלח א דין מנסה לתקוף אותו ביערות ארסוף אך מובס קשות. צלאח מנהל מו"מ עם ריצ'ארד שמציע למוסלמים להיכנע ודורש להשיב לו את הצלב הקדוש, צלאח מסרב ומבצר את ירושלים. כעונש על משיכת הזמן ריצ'ארד שוחט 1200 מוסלמים על חוף הים ביפו. כתגובה צלאח א דין מורה להחזיר את הצלב לדמשק ומאז אין ידיעות על גורלו. לאחר כיבוש יפו, ריצ'ארד, כובש את אשקלון ומשקם את חומותיה, כובש את רמלה ומרכז את כוחותיו ליד פארק קנדה. משם הוא שולח יחידות סיור ומודיעין לנבי סמואל ומוצא.</p>	<p>מסע הצלב ה-3</p>	<p>1191</p>
<p>לאור המידע שנאסף ע"י חייליו של ריצ'ארד הוא מחליט לא להתעמת יותר עם המוסלמים ולחזור בהקדם הביתה לאנגליה. הוא אוסף את חייליו ב-4 ביולי יום השנה ה-5 למפלת קרב קרני חיטין ומודיע להם על הפסקת המסע לא"י. הצלבנים מוותרים על כיבוש ירושלים וקובעים את עכו כבירת ממלכת ירושלים השנייה.</p>	<p>סיום מסע הצלב ה-3</p>	<p>1192</p>
<p>צלאח א דין חילק בצוואתו את האימפריה האיובית בין אחיו ובניו. מימוש הצוואה כלשונה, גרם לכך שהאימפריה התפרקה למספר מרחבים, שתוך פרק זמן קצר התחילו שליטיה להיאבק ביניהם על תואר הסולטאן. לאחר מות צלאח, מתחילה אנדרלמוסיה שלטונית באימפריה האיובית:</p>	<p>מות צלאח א דין</p>	<p>1193</p>
<p>את קהיר ותואר סולטן יורש בנו אל מלכ אל עזיז. את דמשק יורש בנו אל מלכ אל אפצל. את כורדיסטן יורש אחיו של צלאח אל מלכ אל עאדל שזמם עם אל מלכ אל אפצל להדיח את האח בקהיר. בסופו של דבר ידיח אל מלכ אל עאדל, אחיו של צלאח א דין, הן את השליט הקהירי והן את השליט הדמשקאי וב-1200 יכריז על עצמו כאל הסולטאן.</p>	<p>התפלגות בית צלאח א דין</p>	<p>1193 - 1200</p>
<p>עוד בחייו מחלק אל מלכ אל עאדל את נחלותיו לבניו. בקהיר הציב כשליט את אל מלכ אל כאמל בדמשק הציב כשליט את אל מלכ אל מעטצם ובבניאס הציב את כשליט אל מלכ אל עזיז עותמן שהיה למעשה ואסל של אל מעטצם.</p>	<p>תקופת שלטון אל מלכ אל עאדל</p>	<p>1200 - 1218</p>
<p>מסע זה היווה את השערווייה הגדולה ביותר במסעי הצלב. המסע היה תחת חסות ונציה - האימפריה הימית האיטלקית שבראשה עמד הדוג'ה דאנדולו בן ה-80 שאסף כסף ותרומות. הדוג'ה שם פעמיו לקונסטנטינופול וכובשה מידי הנוצרים הביזנטיים ומכתיר בה פטריארך קתולי לטיני. הדוג'ה בוזז ושודד את קונסטנטינופול והופך את נמלה לנמל קתולי.</p>	<p>מסע הצלב ה-4</p>	<p>1202</p>

<p>המסע מספר על שני נערים : אטיין מצרפת וניקולאס מקלן שבגרמניה, שהייתה להם התגלות של ישוע שבה הם צוו לארגן מסע צלב לירושלים.</p> <p>התכנית הייתה לנוע עם הילדים ביבשה עד נמל מרסי ואז הים יתייבש והם יעברו בחורבה ויגיעו לא"י. ואכן ביולי יצאו לדרך אלפי ילדים שצעדו לאורך הריין חצו את האלפים ולבסוף הגיעו למרסי, אך שם העלו אותם לספינות, ששטו לאלכסנדריה ושם מכרו אותם לעבדים.</p>	<p>מסע הילדים</p>	<p>1212</p>
<p>האפיפיור אינוצנטיוס ה-3 פונה לקיסר גרמניה פרידריך ה-2, נכדו של פרידריך ברברוסה, למלך הונגריה אנדריאס ה-2 ולדוכס אוסטריה ליאופולד ה-6 וקורא להם לצאת למסע צלב לא"י.</p> <p>לפני היציאה מודיע פרידריך על ביטול השתתפותו. התפיסה שאומצה למסע הייתה לא לעלות ישירות על ירושלים אלא לפגוע באיובים, במקום החשוב ביותר להם, במצרים, בירת השלטון האיובי ולקבל בתמורתה את ירושלים וכל ארץ ישראל.</p>	<p>מסע הצלב ה-5 המסע "האוסטרו-הונגרי"</p>	<p>1217</p>
<p>מסע הצלב ה-5 מתחיל במתקפה לכוון הר תבור שבוצר קודם לכן ע"י אל מלכ אל מעטצם.</p> <p>אל מעטצם מצליח להביס את הצלבנים במעלה התבור אבל נכנס לפאניקה מהסכנה של התקפה צלבנית נוספת ומורה להרוס את הביצורים שהקים במו ידיו ומחריב את בית גוברין, קאקון, כוכב הירדן, הונין, תבנין, צפת ובהוראתו אף נפרצות חומות ירושלים וזאת על מנת למנוע מהצלבנים את האפשרות להתבסס בהם.</p>	<p>הריסת חומות וביצורים ע"י אל מלכ אל מעטצם</p>	<p>1217</p>
<p>אחרי מצור של שנה וחצי, הצלבנים כובשים את דמיאטה ונעים לכוון קהיר. אך בעת שהגיעו לעיר מנסורה, פותחים המוסלמים את סכרי תעלות המים והצלבנים נתקעים בבוץ ובמים ללא יכולת תנועה. במפתיע אל מלכ אל כאמל נותן להם לברוח, כנראה משום שהיה לו נוח שימשיכו לשמש כחיץ בינו לבין אחיו שבדמשק.</p>	<p>מפלת הצלבנים במצרים</p>	<p>1221</p>
<p>בהיותה בת 12 נישאת איזבל, נינת אמלריך לפרידריך ה-2 במטרה להמריצו למלא את הבטחתו לאפיפיור גריגוריוס לצאת למסע צלב. איזבל היולדת את בנם קונרד, מתה בלידה ובכך הופך קונרד למלך ירושלים החוקי. עובדה זו, טוען אביו פרידריך, מעניקה לו הזכות לשאת בתואר מלך ירושלים עד שיגדל התינוק.</p>	<p>נשואי פרידריך ה-2</p>	<p>1225</p>
<p>פרידריך ה-2 מגיע לקפריסין ומנהל משם מו"מ על א"י עם האחים, אל מעטצם הדמשקאי ואל כאמל הקהירי.</p> <p>במקביל הוא חובר עם אבירי א"י ומודיע להם שהוא עכשיו מלך ירושלים מתוקף אבהותו לקונרד ועליהם לציית לו.</p>	<p>ההכנות למסע הצלב ה-6</p>	<p>1227</p>
<p>ז'אן הזקן נציג האצולה, מסרב להכיר בו כשליטו.</p> <p>לאל מעטצם הדמשקאי מגיעות ידיעות שאל כאמל הקהירי, מציע לפרידריך בדיוק את מה שהוא עצמו הציע 10 שנים קודם לצלבני מסע הצלב ה-5.</p> <p>אל מעטצם נחרד כי הבין שבהריסתו את המבצרים הוא פתח לפני הצלבנים את הדרך לדמשק.</p> <p>הוא מורה לאחיו שבבניאס אל עזי עות'מאן לבצר בדחיפות את קלעת-א-זוביבה היא קלעת נמרוד.</p>	<p>הכנות המוסלמים לבוא הצלבנים</p>	<p>1227</p>

<p>פרידריך מגיע לעכו ומתחיל לנהל מו"מ עם אל כאמל שכבש את א"י לאחר מות אחיו אל מעטצם. הוא גם דורש מהטמפלרים נכסים שלטענתו שייכים למלוכה ובכך מצליח להסתכסך בנוסף לאצילים ולאפיפיור גם עם הטמפלרים. היחידים שתומכים בו הם האבירים הטבטוניים שהוכרזו כמסדר והקימו מרכז במונפורט.</p>	<p>מסע הצלב ה-6</p>	<p>1228</p>
<p>פרידריך המאיים במלחמה נגד אל כאמל מגיע עימו לבסוף להסכם, שבו הוא מקבל את נצרת ופרוזדור מעכו אליה וכן את ירושלים, למעט תחומי הר הבית ובית לחם, עם פרוזדור שמוביל אליה מרמלה.</p>	<p>הסכם יפו-עג'ול</p>	<p>1229 - 1244</p>
<p>אל מאלכ אל כאמל הקהירי, משתלט על כל שטחי אחיו שבסוריה ומקים ממלכה איובית מאוחדת ואז ממנה את שני בניו ליורשים: אל מאלכ צלאח איוב במצרים ואיסמעאיל בדמשק.</p>	<p>תקופת שלטון מאלכ אל כאמל</p>	<p>1228 - 1238</p>
<p>פרידריך נכנס לירושלים ומקבל את מפתחותיה מידי מושל העיר, למחרת הוא נכנס לכנסיית הכתר ומכריז על עצמו מלך ירושלים, בעוד פטריארך ירושלים מסרב להשתתף בהכתרה, בשל החרם שהטיל עליו האפיפיור. בסופו של דבר, סכסוכי פרידריך עם האצילים הפרנקים יגרמו לכך שיברח מעכו בסירה רגע לפני שעמדו לרצחו.</p>	<p>הכתרת פרידריך למלך</p>	<p>1229</p>
<p>עם התקרב מועד סיום הסכם יפו-תל עג'ול, הצלבנים חוששים שהאיוביים יחזרו לכבוש את ירושלים ובכדי לקדם את פני הסכנה, הם מוציאים מסעי צלב לא ממוספרים, המכונים במחקר "מסעי הצלב הברוניים", מאחר והובלו בידי ברונים. בתחילה מגיעים צרפתיים בראשות תיבון משמפיין ואחריו מגיעים אנגליים בראשות ריצ'ארד מקורנוויל.</p>	<p>מסעי הצלב הברוניים</p>	<p>1239 - 1244</p>
<p>הגל הראשון בראשות תיבון משמפאן מחליט לכבוש את מצרים שנשלטת בידי אל מלכ אל צלאח איוב. לאחר יום הליכה אחד מאשקלון הצלבנים מכותרים ע"י הצבא המצרי ליד בית חנון. בקרב הזה כמעט חצי מהכוח הצלבני מושמד. לאחר הקרב מקבל תיבון משמפאן הצעה מאל צאלח איסמעאיל מדמשק, להעביר אליו את כל הגליל תמורת התחייבות להילחם לצדו כנגד אחיו אל צאלח איוב הקהירי. תיבון מקבל את ההצעה וכך חוזרים הטמפלרים לצפת ומשקמים את מבצרה.</p>	<p>קרב בית חנון</p>	<p>1239</p>
<p>בתגובה להסכם הצלבני עם אל צאלח איסמעאיל מדמשק, פונה כעת אל צאלח איוב הקהירי לצלבנים בניסיון להעבירם לצדו. המחנה הצלבני מתפלג כאשר ריצ'ארד מקורנוויל, חותם הסכם ברית עם המצרי שבמסגרתו הורחבו שטחי הממלכה הצלבנית.</p>	<p>התפלגות המחנה הצלבני</p>	<p>1241</p>
<p>אל מלכ אל צאלח איסמעאיל הדמשקאי מחליט לתקוף את קהיר, הצלבנים טועים ובוחרים לצדד בו. בצר לו, אל מלכ אל צאלח איוב הקהירי מגייס לעזרתו את החוואריזמים, שבדרכם דרומה עוברים בירושלים וטובחים בה את אוכלוסייתה הנוצרית. כך מאבדים הצלבנים את אחיזתם בירושלים לתמיד.</p>	<p>מתקפת אל מלכ אל צאלח איסמעאיל מדמשק</p>	<p>1244</p>
<p>הצלבנים יחד עם הדמשקאים צועדים לכיוון מצרים עד למפגש עם צבא אל מלכ אל צאלח איוב הקהירי בהירביה, הנמצאת כיום במרחב זיקים. כבר בתחילת הקרב עורקים הכוחות הדמשקאים לצד המצרי שגורם לכך שהכוח הצלבני מושמד כמעט כולו. מבחינת הצלבנים, התבוסה בקרב מוגדרת על ידם כקרב קרני חיטין 2. בקרב הזה מופיע לראשונה גדוד שנקרא הממלוכים שבתוכו קציני צעיר בשם ביברס.</p>	<p>קרב הירביה</p>	<p>1244</p>

אל מלך אל צאלח איוב לא עוצר בהרביה, אלא ממשיך בתנופת כיבוש עד דמשק. הוא משתלט על כל מזרח הגליל בכובשו את כל הביצורים הצלבניים שהיו שם כוכב הירדן, טבריה, והר תבור.	מתקפת אל מלך אל צאלח איוב מקהיר	1244
יעד המסע הצלבני הוא קהיר, וזאת בדומה למסע הצלב ה-5. נוחתים בדמיאט, ממשיכים למנצורה וכובשים אותה. שוב חוזר הסיפור של הגאות וההצפה ושוב מובסים הצלבנים ע"י הכוחות המוסלמים והפעם בפיקוד קצינים ממלוכים. לואי ה-9 חותם על הסכם כניעה והולך לשבי עם אביריו.	מסע הצלב ה-7 של לואי ה-9 "הקדוש"	1251 - 1248
לאחר שנפדה בכופר ומשוחרר מהשבי המצרי, לואי לא חוזר לצרפת כפי שהבטיח לשוביו, אלא נוחת בעכו מגייס את כוחותיו והופכם לצבא בנאים ובונה מחדש את צידון ויפו, בונה את חומותיה של עכו וקיסריה ומקים עיר חדשה השוכנת לחוף הים, את עתלית. ורק ב-1254 חוזר לצרפת	מפעלי הבנייה של לואי ה-9	1254 - 1250
במות אל מלך אל צאלח איוב בקהיר, יורש אותו בנו תוראן שאה, שמסרב לתגמל את הממלוכים על חלקם בניצחון קרב הירביה, אלה הורגים אותו וממנים את הפילגש פנינה לסולטאנית.	עליית הממלוכים במצרים	1250
האיוביים מתלוננים אצל החליף שבבגדד וזה שולח לממלוכים איגרת הקוראת להם להעמיד מתוכם גבר לשלטון. הממלוכים נענים לבקשה ובוחרים את אחד מקציניהם בשם אייבק, שהתחתן עם הסולטאנית וכך יהיה לסולטן הממלוכי הראשון.	כך באה לקיצה הממלכה האיובית במצרים.	
בהשתלטות הממלוכית על א"י, מחליט לואי ה-9 לצאת למסע נוסף, כאשר בכוונתו לכבוש את קהיר ולקבל תמורתה את ירושלים. הפעם החליט להפתיע את הממלוכים ולהגיע למצרים בדרך היבשה, אך זמן קצר לאחר נחיתתו בתוניס הוא הוא נפטר.	מסע הצלב ה-8	1270
במותו תמו מסעות הצלבנים לא"י. בקרב שנערך ליד מעין חרוז - עין ג'אלות, בין הממלוכים למונגולים היו כ-12,000 פרשים מכל צד. במהלך הקרב האגף השמאלי הממלוכי מובס ומי שמציל את המערכה הוא בייברס שמנהיג כוח חלוץ ממלוכי ישר אל המפקד המונגולי ומכה אותו וגורם בכך שהכוח המונגולי מתפרר ושרידיו בורחים.	קרב עין ג'אלות	1260
לאחר שבקשותיו של בייברס לתגמול הולם על חלקו בניצחון על המונגולים, לא נענו על ידי הסולטן קוטוז בייברס מחסל אותו ונהפך בכך לסולטאן.		

התקופה הממלוכית

במקביל לתקופה הצלבנית

1517 - 1260

בייברס מארגן את הממלכה שלו כשלטון צבאי. 1263 - בייברס כובש את המובלעת הגלילית הנוצרית 1265 - חוצה את ואדי ערה וכובש את קיסריה 1266 - כובש את צפת ומוציא להורג את מגני המצודה.	תקופת שלטון בייברס	1277 - 1263
1268 - כובש את יפו והורס את דרומה של הממלכה. סמלו של בייברס 2 ברדלסים - נמצא: גשר ג'ינדיס בלוד, שער האריות בירושלים והמצודה בצפת.	מבנים מתקופת שלטון בייברס	
בונה 3 מסגדים: בלוד, צפת וביפו. בונה את טריק אל בריד - דרך דואר והתאנים שבדרכה משפץ את גשר בנות יעקב, קלעת נמרוד והמרכז המנהלי בקאקון שהיווה תחליף מסחרי לקיסריה.		

הרמב"ן עלה לא"י לאחר שנאלץ לברוח מספרד עקב נצחונו בוויכוח תיאולוגי שניהל שם עם כומר נוצרי. מירושלים שלח הרמב"ן מכתב למשפחתו ובו תיאר מצב של חורבן כללי של העיר: "הכול חרב, איש הישר בעינו יעשה".	עליית הרמב"ן לא"י	1267
כת של רוצחים שבראשה עמד מנהיג שנשא את התואר הזקן מן ההר , שהטילה את אימתה על שליטי הממלכות הנוצריות והמוסלמיות מהמאה ה-11 עד לחיסולה הסופית ע"י בייברס.	חיסול חבורת החששינים	1272
לאחר מות בייברס, קלאון עולה לשלטון ומחיל מדיניות שלום עם ה נוצרים , עד לאירוע שבו פגעו הנוצרים באנשיו בעכו . בקשת קלאון לקבל לידי את המפגעים לא נענתה ע"י הנוצרים, לכן פנה לתקוף את עכו, אך מת טרם החל הקרב.	תקופת שלטון קלאון	1277 - 1290
כשהצבא הממלוכי עומד בשער עכו, קלאון הממלוכי מת ובנו אל אשראף חליל עולה לשלטון. זה שינוי מהנוהג הממלוכי, כי כעת השלטון עובר מהאב לבנו, תחילה לאשראף חליל ואחר כך ליורשו מוחמד נאצר .	תקופת שלטון אשרף חליל	1290 - 1293
אשראף חליל צר על עכו 44 יום וכשהיא נופלת הממלוכים שוחטים את כל מי שנשאר בעיר. עכו נכבשת תוך יומיים, פרט למבצר הטמפלרים שהחזיק מעמד עוד 8 ימים. באוגוסט 1291 נגמר הפרק הצלבני בא"י, שעה שהם עוזבים את עכו ולאחר מכן את עתלית .	גירוש הצלבנים מא"י	1291
אבן קלאון עלה לשלטון במות אחיו אשראף חליל . בהיותו צעיר שימש כשליט בובה לשני קצינים שנהלו את המדינה בפועל. בהמשך נשלח לכרד עד 1309 שנה שבה תפש מחדש את השלטון ומסלק את מתנגדיו.	תקופת שלטון אבן קלאון	1293 - 1341
בתקופתם נבנו: הסתיו המערבי של הר הבית, אמת המים מבריכות שלמה להר הבית, המגדל הלבן ו המסגד הלבן ברמלה (1318), המסגד האדום בצפת ועוד ביוזמת תנכיז אל אשרפי שליט דמשק וירושלים נבנו בירושלים מדרסת התנקזיה , שער טווי הכותנה, שוק טווי הכותנה שכלל חאן ובית מרחץ, ציפוי שיש על קירות מסגד אל אקצה, את " הכוס " - מתקן לרחיצת ידיים ורגלים מדרום לכיפת הסלע ועוד.	מפעלי הבנייה של אבן קלאון ותנכיז אל אשרפי	
ראשון סולטאנים הבורג'ים ומייסד שושלת ממלוכית ממוצא צ'רקסי . בתקופתו התרחבה האימפריה אל חצי האי ערב בירושלים נבנו חאן א סולטאן ו בריכת הסולטן	תקופת שלטון ברקוק	1382 - 1399
גדול הסולטאנים הממלוכים במאה ה-15 עת בנה בא"י אכסניות לעולי רגל, משפץ את רחבת הר הבית ובונה בה את בית הספר אשרפיה . פרסומו הוא בעבודות תיקון אמת המים לירושלים. בתקופתו החלו העימותים בסוריה עם העות'ומנים .	תקופת שלטון אל אשרף קאיתבאי	1468 - 1495
הסולטאן הממלוכי האחרון שנאלץ להתמודד עם הבעיות הכלכליות הקשות שירש מקודמיו. במקום לתמוך בכוח העות'ומני שבראשו סלים ה-1 תמך בשאח אסמעיל הפרסי .	תקופת שלטון קונצווה אל עיורי	1501 - 1517
1516 - קרב מרג' זאבק , הסתיים בניצחון העות'ומאני 1516 - קרב חאן יונס , הסתיים בניצחון העות'ומאניים 1517 - קרב ראדניה שליד קהיר, שמסתיים בכיבוש קהיר ע"י סלים ה-1 העות'ומאני ומותו של השליט הממלוכי קונצווה . תמה התקופה הממלוכית.	קרבות הסיום בין הממלוכים לעות'ומאניים	1516 - 1517

התקופה העות'מאנית 1917 - 1517

<p>בעולם, התקופה העות'מאנית מתחילה ב-1299 כאשר התפתחותה של האימפריה העות'מאנית מתחיל עת המונגולים הכניעו את ממלכת רום באנטוליה בקרב קוש-דאג ב-1243 שגרמה לפרוק ממלכת רום הסלג'וקית לנסיכויות שונות, שבראש כל אחת מהן עמד נסיך טורקי שנקרא ביי והנסיכות עצמה נקראה בייליק.</p> <p>אחד מראשי הבייליקים הוא שליט מקומי בשם עותמאן ביי המשתלט בהדרגה על אנטוליה וב-1299 קובע עיר בירה חדשה לממלכתו, את העיר בורסה. רק ב-1453 עת שהשליט מהמט ה-2 כובש את קונסטנטינופול ומכניע סופית את הביזנטיים, הוא קובע בה את בירת האימפריה העות'מאנית ומסב את שמה לאיסטנבול.</p>		
<p>השליט הראשון שמפנה את האימפריה העות'מאנית לא"י, מכה ומדינה.</p> <p>כובש בקרב מארג' דאבק את א"י וסוריה ומסב לממלוכים תבוסה טוטאלית, היות והממלוכים העדיפו להשתמש בחץ וקשת בעוד העות'מאניים השתמשו בנשק חם.</p>	<p>תקופת שלטון סלים ה-1 "האמיץ"</p>	<p>1512 - 1520</p>
<p>גדול המדינאים העות'מאניים, עת הרחיב את שטח האימפריה, פעל לבנייה מסיבית ומפוארת בעזרת האדריכל סינאן שמשאיר את חותמו בשורה של בנייני פאר ברחבי העיר איסטנבול.</p> <p>סולימאן נקרא "המחוקק" כי שינה לא מעט את חוקי האימפריה העות'מאנית.</p> <p>בונה בשנים 1535 - 1538 את חומות ירושלים השורדים עד ימינו.</p>	<p>תקופת שלטון סולימאן המפואר "המחוקק"</p>	<p>1520 - 1566</p>
<p>סולימאן המפואר חותם על הסכם עם פרנסואה מלך צרפת, הסכם שיהיה החלוץ של נושא הקפיטולציות שמשמעותם, הענקת זכויות יתר למעצמות אירופאיות בתחומי א"י.</p>	<p>הסכם הקפיטולציות</p>	<p>1535</p>
<p>בתקופתו, ב-1571 מתרחש אירוע דרמטי קרב לפאנטו קרב ימי ביים התיכון, שבו ציי הקומונות הימיות האירופאיות, מביסים את הצי העות'מאני, שמגבה בשייט את ההתקדמות היבשתית של הכוחות העות'מאניים להגיע לגיברלטר.</p>	<p>תקופת שלטון סלים ה-2</p>	<p>1566 - 1574</p>
<p>תקיף דרוזי שקיבל מהעות'מאניים אוטונומיה בג'בל דרוז, שם הוא בונה לעצמו מרכז מבוצר מדהים דיר אל קמר, צובר כוח, יורד מלבנון לא"י ותוך שנים משתלט על הגליל ומביא אוכלוסיות דרוזיות מלבנון ומסוריה לגליל, בכדי לחזק את כוחו.</p> <p>בעקבות מרידתו בשלטון, הוא ובני משפחתו מוצאים להורג.</p>	<p>תקופת שלטון התקיף פאחר א דין אלמעני</p>	<p>1572 - 1635</p>
<p>תקיף בדואי שהגיע באחת מפלישות השבטים הבדואיים לא"י.</p> <p>דאהר קובע את מושבו בטבריה שם הוא מקיף את העיר בחומה ובונה בה את הסראיה, המצודה ובית המשפט. בהמשך משתלט על שאר הנפות בצפון הארץ וקובע את עכו כבירתו. ממשיך ומשתלט על חיפה, שכס, יפו ועזה ומשלים בכך את השתלטותו על א"י.</p> <p>כקודמו בתפקיד, דאהר מורד בשלטון העות'מאני ונאלץ לברוח מעכו. בעת מנוסתו הוא נופל מסוסו ואנשיו עורפים את ראשו.</p> <p>בתקופתו מוזמנת הקהילה היהודית שבאיזמיר להתישב בטבריה, הזמנה שנענתה בחיוב ע"י היהודים.</p>	<p>תקופת שלטון התקיף דאהר אל עומאר</p>	<p>1688 - 1775</p>

<p>תקיף ממוצא בוסני שמקום מושבו בעכו. בשונה מקודמיו בתפקיד, מעולם לא הביא את מערכת יחסיו עם האימפריה העות'מאנית לכלל התנגשות בשדה הקרב. בשל אכזריותו ומנהגו להטיל מומים בנתיניו כונה הקצב. ב-1799 מצליח בשם האימפריה העות'מאנית, לדחוק את נפוליאון מא"י.</p>	<p>תקופת שלטון התקיף אחמד אל ג'זאר</p>	<p>1804 - 1775</p>
<p><u>העת החדשה</u> 1799 - עד ימינו</p>		
<p>המונח העת החדשה מתבסס על כך שהחל מ-1799 ארץ ישראל, שהייתה חבל ארץ מוזנח ונידח באימפריה העות'מאנית, עולה פתאום להכרתם ותודעתם של עמי אירופה, המתחילים להידחף אליה ולא רק על רקע דתי כמו שהיה בעבר. הפך השני לסיבת הגדרת התקופה כעת חדשה היא העובדה שכתוצאה מהעניין המתחדש בא"י, מתרחש כאן שינוי מהותי במהלך של עשרות שנים בודדות, שבה לידי ביטוי שהארץ תיראה אחרת לגמרי.</p>	<p>מסע נפוליאון לא"י</p>	<p>1799</p>
<p>המסע התחיל בנחיתת נפוליאון במצרים במטרה לבסס בה בסיס שליטה צרפתית ולהתחרות בהגמונית הצי הבריטי בפיקודו של האדמירל נלסון. נפוליאון נוחת עם צבאו בשלום אבל הצי שלו נלכד במפרץ אבו קיר ומושמד ע"י הצי הבריטי. בדרכו לעכו, נפוליאון נלחם באל עריש, יפו, התבור, צר על עכו אך נכשל בכיבושה, חוזר למצרים ומפליג חזרה לצרפת.</p>	<p>שלטון מוחמד עלי בא"י</p>	<p>1831 - 1839</p>
<p>מרד היוונים בעות'מאניים ב-1821 מאלץ את הסולטן העות'מאני לבקש סיוע צבאי ממוחמד עלי שליט מצרים שנענה לבקשה, אך דורש בתמורה התר לכבוש את א"י. השליט הטורקי מסרב ומוחמד עלי מחליט לגבות את שכרו בכוח. מוחמד עלי שולח את בנו המאומץ איברהים פשה בראש צבא להשתלט על א"י, מתוך ההנחה שא"י היא מחוז נידח באימפריה ושאינן מספיק צבא עות'מאני שיעמוד בפניהם.</p>	<p>מרד הפאלחים</p>	<p>1834</p>
<p>המצרים משיתים סדרי שלטון חדשים על א"י כמו שיטת המיסוי, רישום הקרקע בטאבו ומיפוי כל בית אב ומספר בניו. הפלאח המקומי בחששו שהמשל ידע על קיומו ובבוא היום יילקחו בניו לשירות בצבא, מכריז על מרד שהמצרים דיכאו אותו באלימות רבה.</p> <p>בכנסיית המולד שבבית לחם נעלם כוכב בעל 14 זרועות.</p> <p>רוסיה מכריזה מלחמה על טורקיה, שרואה בה אחראית לכל הנעשה בא"י.</p> <p>אנגליה וצרפת חוברות יחד לתמוך בטורקיה ובכך מצליחים להביס את רוסיה.</p> <p>במו"מ לפתרון המקומות הקדושים, נחתם הסכם פריז שיקרא הסכם הסטאטוס קוו. כלומר, שמירת הסטאטוס קוו שהיה קיים לפני מלחמת קרים. ההסכם יושם בשתי הכנסיות החשובות ביותר בארץ כנסיית הקבר וכנסיית המולד ונקבעו בהן הזכויות שיש בהן לכל אחת מ-6 הקהילות הנוצריות בא"י: קתולית, אורתודוקסית, ארמנית, קופטית (מצרית) אתיופית וסורית.</p>	<p>מלחמת קרים</p>	<p>1853 - 1856</p>

<p>1849 - האנגלים בונים ליד שער יפו את כנסית המשיח הפרוטסטנטית, שמבין נציגיה: סמואל גובאט. קונרד שיק ויוהאן לודביג שנלר. 1856 - הצרפתים מקבלים מהסולטן הטורקי את כנסיית סנטה אנה וקונים את שטח מנזר אחיות ציון. 1858 - האוסטרים בונים את האכסניה האוסטרית. 1860 - הרוסים בונים את המתחם הרוסי. 1866 - אמריקאים בונים את המושבות האמריקאיות ביפו ואחר כך ב-1881 בירושלים 1868 – הגרמנים – באמצעות הטמפלרים בונים את המושבה הגרמנית בחיפה. ב-1869 ביפו, ב-1871 שרונה וב-1873 בירושלים.</p>	<p>משטר הקפיטולציות</p>	<p>1849 - 1873</p>
<p>משפחת ילין האשכנזית ומשפחה יחזקאל הספרדית משיאים את ילדיהם ומיישבים אותם באחוזה אשר בנויה במוצא שבכפר הערבי קולוניה. משה מונטיפיורי מאנגליה, בונה את משכנות שאננים השכונה הראשונה מחוץ לחומות, אחריה הוקמו: ב-1863 הוקמה השכונה מחנה ישראל. ב-1869 הוקמה שכונת נחלת השבעה.</p>	<p>היציאה מחומות ירושלים</p>	<p>1860</p>
<p>לאחר השתתפותו בטקס חנוכת תעלת סואץ מפליג הקיסר האוסטרו-הונגרי פרנץ יוזף ליפו ומשם הוא עולה לירושלים בדרך יפו-ירושלים שנסללה לכבודו לחנוך את האכסניה האוסטרית. במהלך ביקורו הרים תרומה לבניית המנזר הפרנציסקני סן סלודור לבני הפטריארכיה הלטינית שברובע הנוצרי. כמו כן גם תרם להשלמת הבנייה בבית הכנסת תפארת ישראל ברובע היהודי.</p>	<p>ביקור הקייזר פרנץ יוסף בא"י</p>	<p>1869</p>
<p>קרל נטר משדרג את בית הספר המסורתי שרשת אליאנס הקימה באגן הים התיכון ומכניס לראשונה את הדגש בה על חקלאות.</p>	<p>יסוד ביה"ס מקווה ישראל</p>	<p>1870</p>
<p>בתקופתו נבנו המפעלים: 1890 - הקמת המסילה החיג'אזית. 1900 - הקמת העיר באר שבע. 1902 - הקמת המסילה יפו – ירושלים. 1905 - הקמת הישוב ניצנה, קביעת הגבול הבינלאומי עזה-טאבה והקמת המסילה לרכבת העמק. 1906 - בניית מגדלי השעון: יפו, חיפה, עכו, צפת, שכם וירושלים.</p>	<p>תקופת שלטון עבדול-אל-חמיד ה-2</p>	<p>1876 - 1908</p>
<p>שתי המושבות הוקמו על בסיס תושבים יהודים מהיישוב הישן: יהודי צפת הקימו את גיא אוני, לימים ראש פינה ויהודי ירושלים הקימו את פ"ת. כלומר, שתי המושבות הללו, שהתרחבו מאד בימי העלייה ה-1, היוו שלב מוקדם שכולו הורכב מיהודי היישוב הישן בארץ.</p>	<p>הקמת פתח תקווה וגיא אוני</p>	<p>1878</p>
<p>7 המושבות הראשונות של העלייה הראשונה: פ"ת, ראש"צ, זמרין, מזכרת בתיה, גדרה יסוד המעלה ונס ציונה.</p>	<p>העלייה הראשונה</p>	<p>1882 - 1903</p>
<p>הקונגרס הציוני מתכנס ביזמת בנימין זאב הרצל כאשר בארץ יש כבר 19 מושבות. בעת הזאת מתחילה הציונות המדינית לקדם הסדר מדיני להתיישבות רחבת היקף בא"י.</p>	<p>הקונגרס הציוני הראשון</p>	<p>1897</p>

<p>קיסר גרמניה וילהלם ה-2 ואשתו אוגוסטה ויקטוריה נוחתים בחיפה ומשם נעים בכרכרה לאורך החוף ליפו ומשם לירושלים.</p> <p>כהכנה לביקורו של הקיסר, מורחב שער יפו וזאת על מנת לאפשר את כניסת מרכבת הקיסר לעיר העתיקה. במהלך הביקור חונך הקיסר את כנסיית הגואל הלוותרנית ומקבל ממושל העיר חלקת אדמה בהר ציון שב-1910 יקימו בה את כנסיית הדורמיציון. בביקור הזה נבחר בהר הצופים האתר שעליו יוקם לימים מתחם אוגוסטה ויקטוריה.</p>	<p>ביקור וילהלם ה-2 בא"י</p>	<p>1898</p>
<p>הרצל נקבר בבווינה, אך ביקש שהעם היהודי יעלה את עצמותיו לארץ, בקשה שאכן מולאה במלואה ב-1949. על קברו בהר הרצל, רשום השם הרצל, ללא השם הפרטי, כי בסוף המאה ה-19 אנשי היישוב הישן חשבו שהוא מתבולל ונקרא תיאודור. בסמוך לקברו טמונים הוריו, פאולינה אחותו, שלושת ילדיו ונכדו היחיד. במהלך ביקורו היחיד בא"י ב-1898, הרצל פוגש את הקייזר וילהלם ה-2 פעמיים, פעם ראשונה בשערי מקווה ישראל ופעם שנייה בירושלים, עת התארח במלון קמיניץ, שבו צולם ע"י הצלם וולפסון לצורך שדרוג תמונה המנציחה את מפגשו עם הקייזר. הרצל שלא התפעל יותר מדי ממה שראה בא"י, כתב את הספר אלטנוילנד עם החזון איך תיראה הארץ. הספר שתורגם ב-1902 ע"י סוקולוב לעברית בשם תל אביב, מתאר את חיפה, כמעט במדויק את מה שאנו רואים בה היום והוא קורא לה בשם עיר העתיד. בחזונו, הרצל מתאר בספרו את עמק זרעאל לאסם התבואות של המפעל הציוני - האינטר-לנד של חיפה. בשנת מותו, 1904, נרשמת הרכישה הראשונה של קרקע ע"י קק"ל שהוקמה בשנת 1901.</p>	<p>מות הרצל</p>	<p>1904</p>
<p>מקימים את הקבוצה הראשונה דגניה ומייסדים את אחוות בית.</p> <p>7 הקבוצות הראשונות של העלייה השנייה: דגניה, מרחביה, כנרת, תל עדשים, כפר גלעדי תל חי ואיילת השחר.</p>	<p>העלייה השנייה</p>	<p>1904 - 1918</p>
<p>ארתור רופין מתחיל להושיב את פועלי העלייה ה-2 בחוות הכשרה על אדמות קק"ל: ביתניה, כנרת, חולדה, בן שמן ועוד.</p>	<p>חוות הכשרה</p>	<p>1908</p>
<p>הגוף הביטחון הראשון בא"י היה ארגון בר גיורא שהוקם ביפו ב-1907 והפך ב-1909 במסחה (כפר תבור) לארגון השומר.</p>	<p>ארגון השומר</p>	<p>1909</p>
<p>שהונהגו על ידי הרב קוק איש העלייה ה-2 חרדי, אבל עם דעות של פייסנות והרב חיים זוננפלד. הרבנים עברו בישובים וחיזקו את ידי המתיישבים.</p>	<p>מסע הרבנים</p>	<p>1914</p>
<p>המערכה בא"י מתחילה במתקפה כושלת של הטורקים והגרמנים בפיקוד פון קרסנשטיין על אזור תעלת סואץ שלצרכיה נסלל הכביש מב"ש לניצנה ולצדו הונחה מסילת הברזל העותומנית.</p> <p>הבריטים יוצאים להתקפת נגד בדרך החוף הצפונית של סיני שלאורכה הם סוללים מסילת ברזל משלהם. במאוס 1917 הבריטים בפקודו של הגנרל מארי תוקפים פעמיים את עזה ונהדפים באבדות כבדות. המפקד הבריטי מודח ומוחלף בגנרל אלנבי. ב-31 באוקטובר, תוקף אלנבי ממזרח בכון ב"ש ומצליח לאחר קרבות עזים למוטט את המערך הטורקי, עולה צפונה דרך רמלה ולטרון וב-9 בדצמבר 1917 נכנס לירושלים.</p>	<p>כיבוש א"י ע"י הבריטים</p>	<p>1917</p>

תקופת המנדט

1948 - 1917

מתבטאת בשתי צורות התיישבות קיבוץ ומושב עובדים . הקיבוץ הראשון שהוקם ע"י גדוד העבודה היה עין חרוד ואחריו תל יוסף, קריית ענבים ורמת רחל . מושב העובדים הראשון היה נהלל .	העלייה השלישית	1918 - 1923
שנה רבת משמעויות ועשייה בארץ ישראל: נפילת תל חי, הקמת ההגנה, תחילת המנדט הבריטי, עליית השומר הצעיר לביתניה עילית הקמת גדוד העבודה והקמת ההסתדרות.	הקמת ההגנה	1920
במרץ 1920 (י"א באדר) במהלך עימות עם ערבי האזור שהיו במרדף אחר כוח צרפתי, נפתחו מטחי ירי בחצר תל חי, שבמהלכו נהרגים 7 ממגני הישוב ובכללם יוסף טרומפלדור .	נפילת יוסף טרומפלדור	1920
באפריל 1920 פורצים מעשי איבה בירושלים, שבה המון ערבי תוקף בסיוע חג נבי מוסא את הישוב היהודי בעיר העתיקה. במאי 1921 ביפו, מתכנסים בבית אחד המשוררים היהודיים, הסופר חיים ברנר ועוד מספר יהודים כדי לחגוג את ה- 1 למאי. פורעים ערבים עולים עליהם וטובחים בהם. בגל מהומות ברחבי הארץ נהרגים 47 יהודים.	מאורעות תר"פ תרפ"א	1920 - 1921
בעקבות נאומי הסתה של המופתי הערבי חאגי אמין אל חוסייני פורצות באוגוסט 1929 פרעות קשות בארבע ערים: ירושלים, חברון, צפת ועזה והישובים: חולדה, באר טוביה, עין זיתים, מוצא, הרטוב, כפר אוריה. סה"כ נהרגים 113 יהודים במהלך שבוע של פרעות.	מאורעות תרפ"ט	1929
מכונה גם עליית גראבסקי או עליית הפולנים . גראבסקי היה שר האוצר הפולני שבעקבות משבר כלכלי בפולין יזם רפורמה במיסוי שפגעו בעיקר בבעלי ההון של מעמד הביניים ובעיקר ביהודים. כתוצאה מהחקיקה הזו אוספים יהודי פולין את מזומניהם ובורחים מפולין, חלקם מגיע לא"י ומשקיעים את כספם בעיקר בתל אביב .	העלייה הרביעית	1924 - 1933
נקראת גם עליית היקים ועליית הנוער . היקים הטביעו את חותמם על העלייה הזו בעיקר משום ששמרו על זהותם החברתית ולא נטמעו בקרב שאר תושבי הארץ. ההון העצום שהביאו עמם יהודי גרמניה אפשר להם יכולות השקעה בתחומים רבים במשק.	העלייה החמישית	1934 - 1939
בעקבות הספר הלבן שנכתב ב- 1930 שבו הבטיחו הבריטים לערבים שיגבילו את העלייה היהודית לארץ מוחים הערבים ב- 1936 כנגד ממשלת המנדט שאינה מונעת, לטענתם, את הגעת היהודים לארץ ישראל. המחאה התחילה בשביתה כללית, ואחר כך בגל של התנכלויות ליישובים יהודים ופגיעה באתרי תשתית של השלטון הבריטי - מתקני מים, מסילות ברזל וכו'. התנועה הערבית פועלת בשנים אלה תחת הסתתו של המופתי שקיבל את משרתו עוד בתקופת הנציב הבריטי העליון הרברט סמואל - בשנים 1925-1921 זה הרקע לשתי התפתחויות חשובות: הקמת נמל תל אביב והקמת יישובי חומה ומגדל .	המרד הערבי הגדול	1936 - 1939

<p>כהתארגנות לפלישה גרמנית, הבריטים פונים להנהגת הישוב בבקשה להקים כוח מגויס - הוא הפלמ"ח, שיועד להיות כוח גרילה בעורף הצבא הגרמני, אם וכאשר יפלוש לא"י. לאחר מפלת רומל באל עלמין בנובמבר 1942 הפסיקו הבריטים את שיתוף הפעולה עם הפלמ"ח.</p> <p>הפלמ"ח מנה 6 פלוגות סדירות ועוד פלוגות זרובה לא סדירות. בנוסף כלל פלוגת ים - פל"ים, שירות אוויר, מחלקה שאנשיה דיברו גרמנית, מחלקה ערבית, שירות ידיעות (ש"י) ועוד.</p> <p>מפקדו הראשון היה יצחק שדה שפקד עד 1945 אז הוחלף בידי סגנו יגאל אלון.</p> <p>לימים יוקמו על בסיס הפלמ"ח 3 חטיבות שייטלו חלק במלחמת העצמאות - יפתח, הראל והנגב.</p>	<p>הקמת הפלמ"ח</p>	<p>1941</p>
<p>ב-1937 הציעה ועדת פיל את תכנית החלוקה ה-1 של א"י, בה דובר שפתרון בעיית היהודים-ערבים יעשה בדרך של חלוקת הארץ לשתי מדינות. בתכנית הזו נתנו לצד היהודי את כל הגליל ואת כל מישור החוף. כל השאר ניתן לערבים, להוציא מובלעת ירושלים בית לחם ופרוודור ממנה ליפו שנשארה בשליטה בריטית.</p> <p>ב-1938 הבריטים מציגים את תוכנית החלוקה ה-2 תוכנית וודהד, שבה היהודים מקבלים רק את מישור החוף והערבים את שאר חלק א"י.</p> <p>ב-1939 מפורסם הספר הלבן ה-3 של מקדונלד.</p> <p>ב-1940 צורף לספר הלבן נספח שקבע שיש להגביל מכירת קרקעות ליהודים בא"י ולראשונה הונהגה מכסת עליה: 75,000 איש בחמש שנים. הכוונה המוצהרת הייתה להגביל את הישוב היהודי לשליש מאוכלוסיית הארץ.</p> <p>ב-1946 התפרסמה תכנית החלוקה ה-3 בשם מוריסון-גריידי, שפרט לנגב היא דומה מאד לתכנית האו"ם.</p> <p>ב-1947 הוצעה ע"י האו"ם והתקבלה תוכנית במתכונת מוריסון-גריידי אך בתוספת הנגב.</p>	<p>תכניות החלוקה</p>	<p>1946</p>
<p>החל מ-1947 הממשלה הבריטית מציגה מדיניות חדשה ברחבי האימפריה שעיקרה: החזרת הכוחות הבריטים הביתה.</p>	<p>סיום המנדט הבריטי</p>	<p>1947</p>

העלייות לארץ ישראל

<p>עלו לא"י כ-35,000 עולים מרוסיה, רומניה, פולין ותימן שהיו בעלי משפחות דתיות.</p> <p>הסיבה לעלייה: הפוגרומים של 1881 - ה"סופות בנגב".</p> <p>המושבה הראשונה שהוקמה היא ראשון לציון ואחריה הוקמו פתח תקוה, מזכרת בתיה, גדרה, זמרין (זכרון יעקב) ראש פינה, יסוד המעלה ונס ציונה.</p> <p>צורת ההתיישבות: המושבה, המאופיינת בכך שהאדמה שייכת לפרטים שקנו אותה בכסף. צורת העבודה היא עבודה משפחתית עם עבודה שכירה ואמצעי השיווק אף הם פרטיים.</p> <p>עוד הוקמה ב-1884 אחוזה שושנה שנטשה והפכה ב-1890 למשמר הירדן. ביפו מתחיל תהליך של "היציאה מהחומות" ומוקמות בסמיכות לעיר השכונות נווה צדק (1887), נווה שלום (1890) ומחנה יהודה (1896).</p>	<p>העלייה הראשונה</p>	<p>1882 - 1903</p>
<p>עלו לא"י כ-25,000 עולים מרוסיה, תימן, בוכרה ועיראק שחלקם הגדול היו בעלי משפחות דתיות.</p> <p>הסיבות לעלייה: פוגרום קישינב, כישלון מהפיכת 1905 ותבוסת רוסיה ליפן.</p> <p>הקבוצה הראשונה שהוקמה ב-1909 דגניה ואחריה הוקמו: מרחביה, כנרת, תל עדשים, כפר גלעדי, תל חי ואיילת השחר.</p> <p>צורת ההתיישבות: הקבוצה, המאופיינת בכך שזאת התיישבות שיתופית על בסיס סוציאליסטי, על קרקע לאום.</p> <p>מייסדים את אחוזה בית.</p> <p>מקבוצה זו 3 ראשי ממשלה: דוד בן גוריון, משה שרת ולוי אשכול ו-2 נשיאים: יצחק בן צבי וזלמן שז"ר,</p>	<p>העלייה השנייה</p>	<p>1904 - 1918</p>
<p>עלו לא"י כ-30,000 עולים מרוסיה, פולין, רומניה וליטא שבאים על רקע אידיאולוגי ציוני-סוציאליסטי כחברים במסגרות ובתנועות ומגורשים שברחו מהארץ בזמן מלחמת העולם ה-1.</p> <p>הסיבה לעלייה: אכזבה מהמהפכה הבולשביקית.</p> <p>צורת ההתיישבות מתבטאת בשתי צורות חדשות קיבוץ ומושב עובדים. הקיבוץ נבדל מהקבוצה רק בגודל ובגישה האינקלוסיבית, כלומר לקבל כל מי שרצה, בניגוד לגישה האקסקלוסיבית של הקבוצה שהיא, מי שלא שייך לנו לא מתקבל. מושב העובדים הוא מעין נסיגה ברעיון השיתופיות ביחס לקיבוץ ולקבוצה.</p> <p>הקיבוץ הראשון שהוקם ע"י גדוד העבודה היה עין חרוד ואחריו תל יוסף קריית ענבים ורמת רחל.</p> <p>מושב העובדים הראשון היה נהלל והשני כפר יחזקאל.</p> <p>אנשי העליות ה-2 וה-3 מקימים חלק גדול מהמוסדות, שינהלו אחר כך את חי המדינה.</p>	<p>העלייה השלישית</p>	<p>1919 - 1923</p>
<p>עלו לא"י כ-70,000 עולים מפולין בבלארוס, ליטא, לטביה, יוון צפון אפריקה ואסיה, עם הרבה מזומנים, המחפשים יעדי השקעה.</p> <p>הסיבה לעלייה: גזרות גראבסקי, שר האוצר הפולני שבפגע, בעקבות שינוי המיסוי שיום, בעיקר ביהודים האמידים.</p> <p>צורת ההתיישבות: רבים מהם מגיעים לערים ובעיקר לת"א שב-1925 מקבלת מעמד של עיר. הם משקיעים ומחוללים מפנה במסחר ובתעשייה של הארץ כאשר בשלב ראשון כלל לא עסקו בחקלאות ורק בשלב מאוחר יותר הם אלו שהקימו את ענף הפרדסנות.</p> <p>גדול האישים של העלייה ה-4, המשורר הלאומי חיים נחמן ביאליק.</p>	<p>העלייה הרביעית עליית הפולנים עליית הקיוסקים</p>	<p>1924 - 1933</p>
<p>עלו לא"י כ-250,000 איש, שהגיעו מגרמניה, אוסטריה וצ'כוסלובקיה ושילשו את מספר היהודים בא"י.</p> <p>הסיבה לעלייה: עליית הנאצים וחקיקת חוקי נירנברג.</p> <p>צורת ההתיישבות היות והגיעו עם היקף של הון אדיר, דבר שאפשר להם השקעה בתחומים רבים במשק. כמו כן עלו בני נוער ללא הוריהם שנקלטו בכפרי הנוער: בן שמן, כפר גליקסון, הדסים מאיר שפיה ובקיבוצים ברחבי הארץ.</p> <p>שתי התפתחויות חשובות בתקופת הנ"ל: הקמת נמל ת"א כתוצאה מסגירת נמל יפו בעקבות המרד הערבי הגדול ב-1939 - 1936</p> <p>והקמת 54 יישובי חומה ומגדל שמוקמו באזורים שלפני כן לא התיישבו בהם יהודים וזאת כפועל יוצא מהחלטת ועדת פיל שקבעה שהשטח שיועד למדינה היהודית ייגזר מפריסת היישובים היהודים.</p>	<p>העלייה החמישית עליית היקים עליית הנוער</p>	<p>1933 - 1939</p>

ספרות נוסעים בארץ ישראל

הערות	שם הנוסע / הספר	שנה
העלה על כתב מפה עם למעלה מ-160 תחנות מסע רגלי, שמתחיל בבורדו שבצרפת, עובר דרך טורקיה ומגיע לארץ ישראל.	הנוסע מבורדו	333
נוסעת עשירה, קרובת משפחה של הקיסר הרומי תאוּדִיסִיוס ה-1, שיצאה מקונסטנטינופול למצרים דרך ארץ ישראל וביקרה ביריחו, נצרת, כפר נחום והר נבו	אגריה	370
האונומסטיקון של הירונימוס מבית לחם, שהוא למעשה עיבוד של האונומסטיקון של אוסביוס מקיסריה. זה נעשה מתוך אג'נדה נוצרית להדרכת עולי הרגל. בנוסף הוציא הירונימוס גם את מסע העלייה לרגל של פאולה הקדושה ספר המתאר מסע שערך הירונימוס בא"י בחברת נוסעת רומאית אמידה.	ספר האתרים ושמות המקומות היהודיים	390
צליין נוצרי שהגיע לא"י בתחילת התקופה המוסלמית וסייר בירושלים בית לחם ואתרים נוספים. בחזרתו לסקוטלנד תיאר את קורותיו לאב כנסייה בסקוטלנד שערך אותם ב-3 כרכים בשם "על המקומות הקדושים" ספר המשקף עדיין את המציאות היישובית של סוף התקופה הביזאנטית.	ארקולפוס	670
התחיל את מסעו בעיר סרגוסה, שם פנה לדרום צרפת והמשיך באנייה ממארסי, לאחר שביקר ברומא ובקונסטנטינופול, יצא למזרח התיכון ועבר דרך סוריה וארץ ישראל עד הגיעו לבגדד, משם הלך לפרס ולחצי האי ערב וחזר דרך מצרים וצפון אפריקה לספרד.	בנימין מטולדה	1170
יליד ספרד שעלה לא"י לאחר גירוש ספרד והשתקע בבית שאן. חוקר ארץ ישראל והלכותיה. כתב את הספר כפתור ופרח , ספר הלכה על המצוות התלויות בארץ ואגב כך הוא עוסק בגאוגרפיה של ארץ ישראל. ייחודו בתחום מחקר תולדות ארץ ישראל הוא בזיהוי מקומות בארץ על פי אזכוריהם במקורות יהודיים קדומים,	אשתורי הפרחי	1313
יליד אטליה, שנודע בעיקר בשל פירושו על המשנה, אך אגורות שכתב לאחר עלייתו לא"י, מכילות ידיעות הלכתיות, גאוגרפיות והיסטוריות בעלות ערך רב,	עובדיה מברטנורא	1488
שימש בצעירותו כרב בעיר הולדתו באיטליה. בשנת 1521 הפליג לא"י דרך כרתים וקפריסין וסייר בה כשנה חצי. את רשמיו בביקורו זה הנציח בספר הקרוי "ספר המסעות" . ספר זה הוא מקור עשיר לתיאור א"י אתריה ותושביה באותן שנים ובמיוחד הקהילה היהודית.	משה באסולה	1522
ספר סרקסטי ביותר על הקורה בארץ ישראל ובפרט על עבודת האלילים הנוצרית המתרחשת בה,	מרק טווין	1867

יחידות הנוף

<u>יחידת נוף</u>	<u>גבולות</u>	<u>אפיוני גאוגרפיה</u>
רמת הגולן	<p>בצפון: הר החרמון-נחל סער בדרום: נהר הירמוך במערב: הכנרת ועמק החולה במזרח: גבול מדיני עם סוריה <u>חלוקת משנה</u> צפון הגולן: בין הר החרמון לנחל גלבון מרכז הגולן: בין נחל גלבון לנחל דליות דרום הגולן: בין נחל דליות לירמוך</p>	<p>רמת הגולן היא קער אשר התמלאה מזרמי בזלת - בזלת הכיסוי בת ה-3.5 מיליון שנים בזלת דלוואה בת המיליון שנים ובזלת מווייסה בת החצי מיליון שנה מהרי געש כבויים: פרס, אביטל בנטל ועוד. מהנחלים ברמת הגולן: סער, הגלבון, דליות, ירמוך ועוד</p>
גליל עליון	<p>בצפון: גבול מדיני עם לבנון בדרום: בקעת בית הכרם במערב: הים התיכון במזרח: עמק החולה ובקעת הירדן <u>חלוקת משנה</u> גליל עליון מערבי: בין ים תיכון לשבר פקיעין גליל עליון מרכזי: בין שבר פקיעין לשבר מירון גליל עליון מזרחי: בין שבר מירון לעמק החולה ובקעת הירדן</p>	<p>גליל עליון מערבי שלוחת סולם צור, נחל בצת, שלוחת עבדון נחל אכזיב, שלוחת מעלות, נחל געתון, שלוחת גת-אשר, נחל בית העמק ושלוחת תפן גליל עליון מרכזי גוש פקיעין וגוש מירון ובהם הר מירון - 1204, הר אדיר - 1008 מ' הר חירם - 996 מ' ומצפה הימים - 734 מ' גליל עליון מזרחי הרי נפתלי בהם רכס רמים ורמות נפתלי</p>
גליל תחתון	<p>בצפון: בקעת בית הכרם. בדרום: עמק יזרעאל במערב: עמק זבולון ומישר עכו במזרח: הכנרת ובקעת הירדן <u>חלוקת משנה</u> גליל תחתון מערבי גליל תחתון מרכזי גליל תחתון מזרחי</p>	<p>גליל תחתון מערבי גבעות מעוגלות המכוסות ביערות אלונים גליל תחתון מרכזי בנוי מרכסי הרים נמוכים שצורתם מעוגלת: רכס שגור, בקעת סכניו, רכס יודפת, בקעת נטופה, רכס טוראן, בקעת בית רימון, רכס נצרת ועמק יזרעאל גליל תחתון מזרחי בנוי מרמות נטויות העולות מכיוון דרום מזרח ונופלות בחדות בכיוון צפון מזרח: שלוחת צבאים, רמת יששכר, רמת סירין רמת פורייה, רמת ארבל</p>
מישור החוף	<p>בצפון: ראש הנקרה בדרום: נחל שקמה במערב: הים התיכון במזרח: שדרת ההר <u>חלוקת משנה</u> מישור חוף צפוני: מראש הנקרה עד נחל תנינים <u>תת חלוקה</u> גליל מערבי: מראש הנקרה עד חיפה חוף כרמל: מחיפה עד נחל תנינים. השרון: מנחל תנינים עד נחל ירקון. מישור חוף דרומי: מנחל ירקון עד נחל שקמה</p>	<p>חלוקת הארץ בצורה אורכית: מישור החוף, שדרת ההר, בקע סורי-אפריקאי ושדרת הר מזרחית. החוף בגליל הוא חלק ממישור החוף מרצועת עזה עד ראש הנקרה. הרי הגליל הם חלק משדרת ההר כולה. השרון בנוי מרכסי הכורכר והאבוסיים, גבעות החול האדום-החמרה והמרזבה נחלים: תנינים, חדרה, אלכסנדר, פולג וירקון</p>
שפלת יהודה	<p>בצפון: עמק איילון בדרום: נחל שקמה במערב: מישור החוף במזרח: הרי יהודה <u>חלוקת משנה</u> השפלה הנמוכה: ממישור החוף עד תוואי כביש 6 השפלה הגבוהה: מתוואי כביש 6 עד הרי יהודה</p>	<p>השפלה הנמוכה - המערבית מגיעה לגובה 250 מ' מורכבת מאדמות סחף רבות המאפשרות עיבוד חקלאי השפלה הגבוהה - המזרחית בנויה מגבעות מעוגלות שביניהן מתפתלים הנחלים איילון, נחשון, כסלון, שורק, האלה בית גוברין ולכיש. סלעיה קירטוניים והצמחייה האופיינית לה היא בתה ים תיכונית.</p>

<p>עמקי הצפון הם סדרת עמקים מישוריים הנמשכים מבקעת הירדן בדרום-מזרח עד מישור חוף עכו בצפון-מערב, הכוללת את עמק בית שאן, עמק חרוד ועמק יזרעאל.</p> <p>לאורך הקו מגינין דרך יזרעאל לשדי תרומות מלווים מורדות הר הגלבוע את עמק יזרעאל, עמק חרוד ועמק בית שאן.</p> <p>הקו מבית שאן לגבעת המורה הוא הגבול בין עמק חרוד לרמות הבזלת של הגליל התחתון המזרחי.</p> <p>קו פרשת המים העובר מקיבוץ יזרעאל עד הר נצרת, מחלק את העמקים לשתי מערכות ניקוז, נחל קישון הנשפך לים התיכון ונחלי חרוד ותבור הנשפכים לירדן.</p>	<p>הפינה הצפונית-מערבית: מאזור בית זיד נמשך הגבול דרומה, לאורך המתלול המזרחי של הכרמל, עד יוקנעם. ביוקנעם פונה הגבול לדרום-מזרח, לאורך קו המגע של גבעות רמות מנשה, ממגידו עד גינין.</p> <p>מגינין פונה הגבול צפונה, לעבר קיבוץ יזרעאל ומשם שוב לדרום-מזרח, ליישוב שדי תרומות שבעמק בית שאן.</p> <p>משדי תרומות נמשך הגבול צפונה, לבית שאן וממנה לצפון-מערב, אל עין חרוד וגבעת המורה.</p> <p>מגבעת המורה פונה הגבול צפונה, להר תבור ומשם נמשך מערבה, למרגלות הרי נצרת, עד אזור צומת נהלל.</p> <p>מצומת נהלל ממשיך הגבול מערבה, לאורך קו גבעות טבעון עד לאזור בית זיד.</p>	<p>העמקים הצפוניים</p>
<p>אזור אצבע הגליל כולל את עמק החולה ורצועה מזרחית מהרי נפתלי אצבע הגליל היא שלוחה של הגליל העליון הישראלי, שצורפה לשטח המנדט הבריטי ב-1924 בעקבות ייסוד היישובים מטולה, תל חי וכפר גלעדי באזור.</p>	<p>בצפון: גבול לבנון בדרום: קו דמיוני-קיבוץ מלכיה לגונן במערב: גבול לבנון במזרח: רמת הגולן ונהר הירדן</p>	<p>אצבע הגליל</p>
<p>כל השומרון מורכב מהר אפרים והר בנימין ושטחו מתחלק לנחלות שבטי בנימין, אפרים ומנשה</p>	<p>בצפון: עמק יזרעאל בדרום: הרי יהודה במערב: השרון במזרח: בקעת הירדן</p>	<p>השומרון</p>
<p>הנגב הצפון מזרחי כולל קמרים וקערים: רכס צבוע רכס בוקר-ירוחם, רכס חתירה רכס חצרה ורכס מחמל.</p> <p>הנגב הצפון מערבי כולל את מישורי חולות חלוצה.</p> <p>ההבדל בין החלק המזרחי והמערבי של צפון הנגב מתבטא בקרקע, בגיאולוגיה בטופוגרפיה, באקלים ובצמחיה.</p> <p>קו הגבול ביניהם נמצא בערך על כביש 40. כמעט כל הנגב הצפון מזרחי בנוי מסלעי משקע ימיים וחלק קטן הם סלעי משקע יבשתיים.</p> <p>בכל הנגב יש 5 מעיינות, מתוכם 3 בנחל צין: עין מעריף, עין עבדת/עין מור ועין עקב ובנוסף עין המערה בהר שגיא ועין נטפים בהרי אילת.</p>	<p>בצפון: קו בקעת ב"ש - בקעת ערד בדרום: ראש מפרץ אילת במערב: גבול מדיני רפיח - טאבה במזרח: הערבה</p> <p><u>חלוקת משנה</u> נגב צפוני: מבקעת באר שבע עד נחל צין <u>תת חלוקה</u> נגב צפון מזרחי נגב צפון מערבי נגב מרכזי: מנחל צין עד נחל פארן נגב דרומי: מנחל פארן עד אילת</p>	<p>הנגב</p>
<p>הרי יהודה מהווים חלק משדרת ההרים המערבית של ארץ ישראל.</p> <p>הרי יהודה מתחלקים ל-3 חלקים: בצפון: הרי בית אל, כאשר הר בעל חצור מתנשא לרום 1,016 מטר מעל פני הים. במרכז: הרי ירושלים, ששיא גובהם 918 מטר מעל פני הים.</p> <p>בדרום: הר חברון, כאשר שיא הגובה הינו 1,026 מטר מעל פני הים</p>	<p>בצפון: הר בעל חצור בדרום: בקעת באר שבע במערב: השפלה במזרח: מדבר יהודה</p>	<p>הרי יהודה</p>

דרכים עתיקות בארץ ישראל ומפות

דרך הים	<p>דרך עתיקה שנמתחה בין מסופוטמיה למצרים.</p> <p>מצרים מעצמה מהאלף ה-4 לפנה"ס. מסופוטמיה, מרחב בין הפרת והחידקל, היה מקומם של שורה של אימפריות קדומות המקבילות לזמנה של מצרים העתיקה.</p> <p>חלק מאוד קטן מדרך הים העתיקה, עובר על יד הים התיכון ורובה הייתה רחוקה מחוף הים. זו הדרך הבינלאומית העתיקה ביותר שידועה לנו וארוכה למעלה מ-2000 ק"מ שבתווך שלה עברה הדרך בכנען הקדומה, שם היא נצמדה למרכזי יישוב עתיקים.</p> <p>אין דרך אחת, מדובר על אלומות דרכים.</p> <p>בארץ ישראל היא עוברת מנחל אל עריש, עזה, אשקלון.</p> <p>מאשקלון אי אפשר היה להמשיך צפונה בגלל ביצות רכסי הכורכר של נחלי לכיש, פטיש, האלה, אדוריים, שקמה והבשור, לכן מאשקלון הדרך נכנסת פנימה לתל עיראני, אפק.</p> <p>מאפק הדרך נעה לאורך קו ההר – קאקון וצפונה עד לואדי ערה ומשם היציאה הראשית היא לאורך ואדי ערה למגידו, לבית שאן, תל בית ירח ומשם הדרך עלתה לרמת הגולן.</p> <p>יש מספר צירים בהם אפשר לעבור את רכס ההר המרכזי מהמערב למזרח:</p> <p>ואדי עירוניה (נחל עירון), ואדי מילך (יקנעם).</p> <p>הדרך משמשת בתקופות היסטוריות שונות ולכן מקבלת שמות שונים.</p> <p>"דרך הים" הרומאית (ויא מרייס) עברה לאורך כל החוף המזרחי של הים התיכון מאנטיוכיה שבצפון דרך ערי החוף הפניקי עד לדרום ארץ ישראל ומצרים.</p>
דרך האבות	<p>סעיף של דרך הים שלאורכה מתנהלים סיפורי האבות שבספר בראשית, למשל הסיפור על יעקב אבינו היושב בבאר שבע ושולח את יוסף לעמק דותן הצפוני והדרך בה הלכו בני יעקב ובה גם ירדה שיירת המדיינים שלקחה את יוסף.</p>
דרך המלך	<p>דרך בינלאומית עתיקה העוברת ממזרח לירדן בציר מקביל לדרך הים.</p> <p>נוכרת במקרא, למשל במדבר כ"ב כאשר בני ישראל בראשות משה עולים מדרום לצפון ומשה מבקש מסיחון האמורי, לעבור בדרך המלך העוברת בשטחו.</p> <p>הדרך עוברת מעל ראשי הקניונים במקום הכי מערבי שאפשר מבלי ליפול לקניונים. בתקופת טריאנוס סללו לאורכה את "דרך טריאנוס החדשה". היא הלכה מאילה בראש מפרץ אילת דרך פטרה, מדבא, רבת עמון, בצרה לדמשק שם התחברה אל דרך הים בכוון מסופוטמיה.</p>
דרב אל חאג'	<p>דרך העולים לרגל למכה. בעברית היא נקראת "דרך החוגגים", כלומר דרך "הסובבים=החגים" זו דרך ממלוכית שחיברה את ראש מפרץ סואץ עם ראש מפרץ אילת דרך מרכז חצי האי סיני ויועדה להיות הנתב העיקרי של עולי הרגל המוסלמים בדרכם מצפון אפריקה למכה.</p> <p>הסולטאנים הערביים ביקשו תמיד לשפץ ולשפר את דרכי העלייה לרגל למכה, כחלק מהפגנת אדיקותם הדתית ומתוך כוונה למצוא חן בעיני נתיניהם. חלק מדרכי החאגי נסללו במקורם בתקופה הביזאנטית.</p> <p>דרך החוגגים בעת הקדומה הייתה אחת משני נתיבים שקישרו בין מצרים לדרך המלך, אליה התחברה בראש מפרץ אילת.</p> <p>הסעיף השני היה "דרך מדבר שור" הצפוני יותר שעבר מפלוסיון במזרח הדלתא דרך קדש ברנע עבדת, נחל צין ופונון. שני הסעיפים היו בעת העתיקה חלק בלתי נפרד מדרך המלך.</p>
דרכי הבשמים	<p>אלו הדרכים ששימשו את הנבטים, בהם הובילו בעיקר קטורת, שאותה היו שורפים על מנת לקבל ריח טוב במקדשים, בהם שחטו בעל חיים כקורבנות פולחני דת מקור המור והלבונה הוא דרום חצי האי ערב ואתיופיה. היעד היו נמלים במזרח הים התיכון כאשר הנמל המרכזי היה עזה.</p> <p>על אותן דרכים הובילו את התבלינים שהגיעו מהודו לחצי האי ערב בדרכם לשווקי אירופה.</p>
דרך האתרים	<p>דרך מקראית, שדרכה נכנסו המרגלים לארץ ישראל. זו דרך המחברת בין קדש ברנע לערד דרך שורת אתרים מוכרים. מערד היא מתחברת בדרום הר חברון לדרך האבות על גב ההר.</p>
דרך ארץ פלישתים	<p>חלק מדרך הים בקטע ממצרים לעזה לאורך צפון חצי האי סיני.</p> <p>השם בא לידי שימוש רק כשמגיעים הפלישתים לדרום מישור החוף בסביבות המאה ה-12 לפנה"ס.</p>
דרך מדבר שור	<p>דרך ממצרים לבקעת באר שבע.</p> <p>כשבתנ"ך כתוב נגב, הוא מתכוון לבקעת באר שבע וכל מה שמדרום לבאר שבע נקרא מדבר צין.</p>
מפת האג	<p>מפה צלבנית משנת 1170 שמציגה את ירושלים עבור צליינים המגיעים לעיר.</p> <p>המפות בעת ההיא ממוזרחות, כלומר החלק העליון של המפה הוא המזרח.</p> <p>המזרח היה הכוון המוגדר ביותר כי כל בוקר בו זרחה השמש.</p> <p>המפה מציגה את חומות ירושלים כעיגול עם קרדו ודקומאנוס בצורת צלב. במזרח יש רכס עם כנסיות על הר הזיתים, עם שמות כמו בית עניא וגת שמנים.</p>

<p>מפת בונטינג משנת 1581 מציגה את ירושלים כטבורו של העולם בין אסיה, אירופה, ואפריקה. המפה נמצאת באוסף מוזיאון ישראל</p>	<p>מפת בונטינג</p>
<p>המפה הקדומה ביותר שמוכרת לנו מהעת העתיקה. היא מפה מהמאה ה-2 לפנה"ס, עת קלאודיוס פטולמאי מבית תלמי, שהיה גיאוגרף בן התקופה הותיר בידינו מפה ע"ג פפירוס של העולם, כאשר אזור מצרים עד וכולל ארץ ישראל וסוריה נמצא במה שנקרא "הגיליון הרביעי של אסיה".</p>	<p>מפת פטולמאי</p>
<p>המפה השנייה הקדומה הידועה לנו. זו מפת דרכים של העולם הרומי שנוצרה סביב שנת 365, אך העותק שבידינו הוא מהמאה ה-13. זו מגילת קלף שארוכה כ-7 מטר שנגזרה בתקופה מאוחרת ל-12 גיליונות שווים באורכם, כאשר הגיליון המערבי ביותר אבד, שמכסה את כל האימפריה הרומית מספרד ועד הודו. זו מפה סכמתית, שמונה לאורך צירי תנועה מרכזיים, ציוני המרחקים מנקודה אחת לשנייה. היא אינה מפה בקנ"מ מודרני, מאחר שהתרכזותה בדרכי התנועה והאופי המלבני שלה הביאו לפחיסה רבה של השטח בכוון צפון-דרום, אבל היא כן כוללת תוואים טופוגרפיים עיקריים כגון רכס הטאורוס עם סימון השערים הקיליקיים שבו וכן ימים ונהרות, והרים אחרים. המפה משתמשת בסימנים מוסכמים ליישובים ודרכים וכוללת מאות אתרים. היא המפה הקדומה ביותר המפרטת אתרים ודרכים בארץ ישראל, הכוללת את ים המלח, נהר הירדן, הירמוך, ים כנרת וחופי הים התיכון. במפה מסמנות מספר דרכים בינלאומיות החוצות את הארץ כגון דרך הים לאורך צפון סיני, דרך אל עריש, אשקלון, אשדוד, יפו, קיסריה, עכו, וצור, דרך הנגב וגב ההר הנמשך ממפרץ אילת אל איליה קפיטולינה וממנה לשכם, ודרך המלך בעבר הירדן הנמשך מראש מפרץ אילת דרך פטרה רבת עמון ובצרה. המפה כוללת גם מספר דרכים משניות בא"י כמו הדרך מאשקלון לירושלים, מירושלים דרך שכם לקיסריה, מקיסריה לבית שאן, מיריחו לבית שאן ולטבריה. היא מזכירה את השם יודיאה במפורש. המפה נשתמרה באופן מפתיע בספריות המנזרים הנוצריים והעותק שבידינו מהמאה ה-13 ייתכן ושימש כמורה דרך לצליינים וכולל גם תוספת מאוחרת של מספר אתרים נוצריים שלא היו במקור.</p>	<p>מפת פויטינגר</p>
<p>שני תרשימים מהמאה ה-13 שצורפו, לחיבורו של הירונימוס ספר האתרים ושמות המקומות היהודיים מהמאה ה-4, שהוא למעשה עיבוד של האונומסטיקון של אוסביוס מקיסריה. תוכן המפות מעיד שהן פרי תקופת אבות הכנסייה שכוללים את ארץ ישראל כולה במרכז בצירוף שכנותיה הקרובות בשוליים, כאשר חלק מהאתרים שלה מתייחסים לכתבי הקודש הנוצריים. הירונימוס הינו קדוש נוצרי, מתרגם התנ"ך ללטינית - תרגום הוולגטה, שחי בסוף המאה ה-4 בבית לחם.</p>	<p>מפות הירונימוס</p>
<p>מפה מפורטת שכוללת עשרות שמות של יישובים בארץ ישראל, כפי שהקרטוגרף הנוצרי ראה אותה, הכוללת פסוקים מהתנ"ך ומהברית החדשה. ברור שצוירה לא לפני שנת 550 לספירה, כיוון שמציגה את כנסיית הניאה בירושלים. יש גישות שונות לתיארוך המדויק שלה, כאשר הקונצנזוס הוא שהיא מהמאה ה-6. מידבא הינה עיר מרכזית בעבר הירדן, בדרכם של בני ישראל צפונה בדרך לגלגל. לימים מידבא תיכבש על ידי הערבים ותיקרא מדבא. היא הופכת להיות מרכז עולמי לעבודות פסיפס. החל מהמאה ה-5 היה שם בית הספר הראשון במעלה לאומנות הפסיפסים. המפה שנמצאה ב-1884 בלב העיר מדבא, כוללת למעלה מ-320 שמות שמהווה אוצר בלום למחקר הגיאוגרפי של ארץ ישראל. היא מהווה ביטוי אמנותי לאונומסטיקון של אוסביוס ונשענת עליו מאד. כמו כן מסתמכת על התנ"ך והברית החדשה. מדבא הייתה התחנה האחרונה בדרכו של צליין שביקש לעלות לא"י בנתיב בו הלכו בני ישראל.</p>	<p>מפת מידבא</p>

בתי כנסת בארץ ישראל

מבנים המוגדרים כבתי כנסת, הם מבני ציבור מלבניים, עם ספסלים ועמודים שהחזיקו גג. השילוב הזה מספיק כדי להגדיר מבנה כזה כבית כנסת, שלעיתים מוצאים בצמוד אליו גם מקוואות. הפעילות שהתבצעה בבית הכנסת התמצתה בקריאה בתורה ולימוד מצוות. התפילה בציבור החלה רק אחרי תקופת יבנה של ר' גמליאל ואילך

בתי כנסת מבית שני (מהמאה ה-1 לפנה"ס)

הישובים בהם נחשפו בתי הכנסת:

גמלא, מגדל, קריית ספר (מודיעין עילית), אום אל עומדן (מודיעין), הרודיון, מצדה, עיר דוד (ע"פ כתובת תיאודוטוס) ויריחו (לא מוסכם על כולם)

בתי כנסת עם גלגלי מזלות (מהמאה ה-4 ועד המאה ה-6)

הישובים בהם נחשפו בתי הכנסת:

חמת טבריה (הושחת לאחרונה), ציפורי, בית אלפא, עוספיה, נערן וסוסיה (כוסתה חזרה) בעין גדי (התגלו רשימות החודשים והמזלות ללא תיאורי הגלגל עצמו עם הליוס במרכז)

בתי הכנסת הגליליים (מהמאה ה-3 עד המאה ה-6)

הישובים בהם נחשפו בתי הכנסת:

ברעם, כפר נחום, כורזים, חורבת עמודים, חורבת חמאם, מירון, מרות, נבוריה וגוש חלב. מבני אורך בסיליקליים, עם שני טורי עמודים בכוון צפון – דרום, עם 3 כניסות בצד הדרומי של המבנה. כאשר הכניסה המרכזית הינה גדולה מהשתיים האחרות. ההתייחסות היא תמיד לירושלים הנמצאת בכוון דרום ולכן החזית בדרום היא המפוארת של המבנה. מסיב לקירות הפנימיים של המבנה ממוקמים ספסלים, כאשר משני צדי הפתח המרכזי מוצבים בימות, אחת לדרשן והשנייה לארון קודש. כלומר התפילה פנתה דרומה לירושלים ולכוון הכניסה והבימות המבנים בנויים מאבן גזית, בבניה יבשה ללא חומר מילוט. המבנה היה בן שתי קומות כשבקומה השנייה היה יציע.

בתי הכנסת הגולניים

הישובים בהם נחשפו בתי הכנסת:

קצרין, אום אל קנאטיר, עין נשוט (מצפון לקצרין), דיר עזיז, חורבת כנף וא-דיכה (פארק הירדן) מבנים קטנים עם כניסה אחת בלבד אליהם, שכיוונם הכללי אינו אחיד: צפון - דרום או מזרח - מערב. דומים לגליליים - מעין תת קבוצה שלהם

בתי הכנסת בדרום הר חברון

הישובים בהם נחשפו בתי הכנסת:

סוסיא, אשתמוע, מעון, השלב הקדום של ביהכ"נ ברימון (מדרום ללהב) וחורבת ענים. המיוחד בבתי הכנסת האלה הוא, שהכניסה אליהם היא ממזרח

בתי כנסת דמויי כנסיות

הישובים בהם נחשפו בתי הכנסת:

חמת טבריה (שני השלבים המאוחרים), בית אלפא ומעוז חיים היהודים בנו בתי כנסת שהיו דומים להפליא לכנסיות הביזאנטיות, עם שני הבדלים עיקריים:
1. הכיוון תמיד לירושלים (למשל, במקרה של בית אלפא דרומה)
2. העיטורים בבית כנסת הם עיטורים יהודיים מובהקים

נצרות

תקופת ילדות ישוע - ע"פ מתי ולוקאס

הבשורה: ע"פ מתי ניתנה **ליוסף** ולא ידוע איפה. ע"פ לוקאס ניתנה **למרים** בנצרת.
המולד: בבית לחם מצטרפים שני אירועים: הגעת **המאגים** מהמזרח והגעת **רועי הצאן** מבית סחור.
הלידה: ע"פ מתי, מתרחשת בבית לחם בזמנו של המלך **הורדוס** שמלך ביהודה משנת 6-37 לפנה"ס.
ברית מילה וטכס **פדיון הבן:** ע"פ לוקאס, בבית המקדש: ע"פ מתי, ירידת המשפחה הקדושה למצרים.
ישוע בין החכמים: ע"פ לוקאס, בגיל 12 המשפחה עולה מנצרת לירושלים ושם ישוע מפליא את החכמים

הטבילה בירדן

כל ארבעת האוונגליים מזכירים את **האירוע המכונן** הזה שבו האל מכריז על ישוע: **"זה בני בו חפצתי"** בסיפור הטבילה השמים נפתחים ורוח אלוהים יורדת בדמות **יונה** וקול אלוהים מכתיר את ישוע כבנו. הגרסה המקובלת למקום הטבילה הוא **בקאסר אל יהוד** ליד יריחו, אך יש אתר חלופי הנקרא **ירדנית** ע"פ לוקאס, הטבילה התרחשה בשנה ה-15 למלכות טיבריוס, שהיא שנת 29 כשישוע היה בן 30.
חג ההתגלות - Epiphany (אפיפניה) החג הקדום והחשוב ביותר לכנסייה לצד חג הפסחא.

ניסיונות הפיתוי של השטן - ע"פ מרקוס

הפיתוי הראשון שעושה השטן לישוע היה **במדבר**, המתבטא בהפיכת **אבני** המדבר **למזון** ומשקה על מנת שישוע ישבור את צומו. תשובת ישוע: "לא על-הלחם לבדו יחיה האדם..."
בפיתוי השני השטן לוקח את ישוע לפינת חומת **הר הבית** ודוחק בו לקפוץ ולראות אם המלאכים יצילהו תשובת ישוע: "לא תנסה את-ה' אלהיך"
הפיתוי השלישי הוא פיתוי התאוה לכוון, שהתרחש ע"פ המסורת, על אבן הנמצאת במנזר **הקרנטל** תשובת ישוע "לה' אלוהיך תשתחוה ואתו לבדו תעבד"

מפגשים מחוץ תחום ישראל

ע"פ יוחנן, פגישת ישוע באישה **השומרנית** ליד **באר יעקב בשכם** שם דרשה: "השותה מהמים אשר..."
נס **הוצאת השדים אל החזירים** מתרחש בארץ **הגרשיים** בו ישוע עובר לעולם הפגאני.
לגיון הופך לשליח הראשון אל הגויים הרבה לפני פאולוס, עת מפיץ את הבשורה ב-10 ערים

הניסים בגליל

ע"פ יוחנן, **הנס הראשון** שעושה ישוע הוא **נס כפר קנה** בו נהפכים בחתונה, כדי מים לכדי יין.
אצל האוונגליסטים האחרים הנס הראשון הוא **גירוש הרוח הרעה** מהאיש בביהכ"נ של **כפר נחום**. ברוח ההרמוניזציה של האוונגליים נס גירוש הרוח הרעה הופך לנס מספר שניים ומופיע אצל שלושתם.
נס האכלת חמשת האלפים במדבר. מזוהה **בטבחה**, שם יש מעיינות מליחים ולכן המקום נתפש כשומם.
ע"פ מרקוס, **נס האכלת ארבעת האלפים** בדלמנותא שלא ברור היכן המקום הזה.
יש **6 ניסים** בהם מסופר על **לחם ודגים**. מרקוס ומתי מספרים כל אחד על שני מקרים, יוחנן ולוקאס פעם אחת כל אחד.
יש **3 ניסים** בהם מסופר על **ריפוי עיוורון**: בבית ציידא, בבריכת השילוח בירושלים וביריחו.

ניסים ופעילויות בכפר נחום

נס **ריפוי** האיש המשותק, המורד אל ישוע מהגג. נס **ריפוי** בעל היד היבשה, נס **ריפוי** של חמת פטרוס.
נס **ריפוי** האישה שנגעה בבגד ישוע. נס **החייאת** בת יאיר ראש ביהכ"נ - טליתא קומי.
נס **ריפוי** העבד של שר המאה.
בחירת מוכס הכפר, מתי בן לוי להיות תלמידו. ישוע נושא את דרשת הלחם

מאורעות בגליל

בבניאס ישוע מספר לתלמידיו על שליחותו ועל כך שהוא **כמשיח**, עומד **להיצלב** בקרוב. **בבניאס** ישוע מבשר לפטרוס שהוא יהיה **רועה הצאן** שלו – Pastor ונותן לו את **מפתחות השמים**. **בטבחה** ישוע מכתיר את **פטרוס** כיוורשו בפעם השנייה. **דרשת ההר** הנאמרת **בהר האושר** ע"י ישוע, הופכת אותו להיות משה החדש, הנותן את תורת החסד. **דרשת ההר** הינו מהטקסטים היותר משפיעים בנצרות: "אשריכם העניים כי לכם מלכות האלוהים..." **ההשתנות בהר תבור** הינו אירוע **הטרנספיגורציה**, אירוע מכונן בו ישוע זוהר ומשתנה כמשה במעמד הר סיני. בהשתנות בהר תבור נשמע קול משמים המכריז בשנית על ישוע כבנו: "זה בני אהובי אשר בו חפצתי" ההשתנות בהר תבור מופיע בשלושת האוונגליונים. הר תבור הוא מחליפו של הר סיני. בכל **ציורי ההשתנות** בתבור, מופיעים שלושת התלמידים שהיו עדים למעמד: **פֵּיפָא, יַעֲקֹב וְיוֹחָנָן** אֲחִיו

מאורעות ביריחו

נס **ריפוי העיוור** בדרך מיריחו לירושלים. ע"פ לוקאס: סיפור על **זכאי המוכס** שטיפס על עץ השקמה

הכניסה לירושלים והמאורעות בה

ע"פ מתי, ישוע מגיע תחילה **לבית פגי** שבהר הזיתים ומשם שולח שניים מתלמידיו להביא אתו ועייר. ישוע חוזר לישון **בבית עניא** מדי ערב ושם קרו שני אירועים: **החייאת לזרוס ומשיחת השמן** של ישוע. ע"פ מתי, ישוע מבקר בבית עניא את חברו **שמעון** המצורע ושם מתרחשת משיחתו בשמן יקר ע"י אישה. ישוע החייה בבית עניא את **אלעזר** שהוא אחרון המתים שהוא מחייה. ע"פ יוחנן, בסיפור המשיחה והפעם של **רגלי ישוע**, מופיעות שתי נשים **מרתה ומרים**, אחיותיו של אלעזר. ע"פ מתי, ישוע שוהה **בהר הזיתים** במהלך השבוע שקדם לפסח, כאשר יומיום הוא הולך לירושלים ושב. בנוסף להפיכת שולחנות **החלפנים ומוכרי היונים** ישוע גם מתעמת מידי יום עם **ההנהגה היהודית**.

הסעודה האחרונה

יש ויכוח באיזה יום בשבוע הזה, חל אז חג הפסח: ביום חמישי – **הקתולים**, או שישי - **האורתודוקסים**. ע"פ **הקתולים** הסעודה האחרונה של ישוע הייתה **בחמישי** בערב, נצלב ביום **שישי** וקם לתחיה ביום **א' ע"פ מרקוס**, ישוע שולח את תלמידיו למצוא **בהר ציון** גבר ולא אישה, שנושא **כד מים** וללכת בעקבותיו. ישוע מברך קודם על **הלחם** ואחר על **היין**. זה סדר ברכה הפוך למסורת היהודית, אבל קימת **באיסיים**. ליד מקום **הסעודה האחרונה** בהר ציון, יש אתר חפירות המזוהה **כשער האיסיים** ונמצא בדרום העיר. יש 3 רמיזות לחיבור שמציע פלוסר בין ישו **לאיסיים**: סדר הברכות לחם לפני יין, נושא המים והשער. ע"פ יוחנן, בסעודה האחרונה ישוע **רוחץ רגלי תלמידיו**, מנהג עכשווי שבו **בישוף** רוחץ רגלי הכפופים לו. הקתולים רואים בסעודה האחרונה את סעודת ערב החג ולכן הם אוכלים במיסה **מצה** - לחם לא תופח. בראיה הקתולית, ישוע מכריז **שהלחם והיין**, אותם הם אוכלים, הם בעצם **הוא עצמו** ובכך מרמז על מותו

המאסר

ישוע לוקח את תלמידיו **לגת שמנים** והולך להתפלל רק עם שלושת התלמידים: **פטרוס, יעקב ויוחנן**. אז מגיעה הבגידה של **יהודה איש קריות** שפונה לישוע בתואר **רבי** ומזהה אותו לחיילי רומא **בנשיקה**. סיפור המשפט של ישוע בפני **הסנהדרין** מופיע רק אצל מתי ומרקוס ובו העדויות הן שקר ולא אמינות. **קייפא** פונה לישוע בשאלה האם הוא **המשיח** וזה משיב בחיוב, דבר שנתפס ככפירה ע"י הכהן הגדול

המשפט

יום הצליבה של ישוע שחל ביום שישי נקרא **יום שישי הטוב**, לכן לא אוכלים בנצרות בשר ביום הזה. בבוקר יום ששי מעבירים את ישוע הכבול **למשפט** לפני הנציב הרומי **פילאטוס** אשר יושב במצודה. פילאטוס שואל את ישוע באם הוא **מלך היהודים**, מתוך כוונה האם הוא מורד ברומא, כי מלך מתמנה רק ברומא. ע"פ מרקוס, **פילאטוס** נענה לבקשת העם לחנון יהודי אחר במקום ישוע שנשלח **לצליבה**

דרך הייסורים - ויא דלורוזה

- תחנה 1:** המשפט שהייה **במצודה**. מניחים שזה היה באנטוניה, ביי"ס אל עומריה של היום. באל עומריה אין קפלה ולכן מקובל לקשור תחנה 1 עם **כנסיית ההלקאה** שבצד השני של הדרך
- תחנה 2:** **כנסיית ההרשעה** וכפיית הצלב. שם, לאחר המשפט העמיסו על ישוע צלב ושלחוהו לצליבה
- תחנה 3:** ישוע **נופל בפעם הראשונה**. האירוע הזה לא מוזכר בברית החדשה
- תחנה 4:** ישוע פוגש את **אמו המתייסרת**. הפעם הדגש הוא על ייסורי אמו.
- תחנה 5:** **שמעון מקיריניאה** נדרש לסחוב את הצלב במקומו של ישו. שם כזה נמצא על גלוסקמה.
- תחנה 6:** לפי המסורת, **ורוניקה** רואה כאן את האיש המוכה שמועד חליפות ומנגבת את פניו במטפחתה.
- תחנה 7:** ישוע **נופל בפעם השנייה**, הדבר קורה על גבול העיר.
- תחנה 8:** פגישה עם **בנות ירושלים** הבוכות, שמופיע בברית החדשה. ישוע מורה להן לא לבכות עבורו
- תחנה 9:** ישוע **נופל בפעם השלישית**. הדבר קורה סמוך **לכנסייה הקופטית** הצמודה לגג כנסיית הקבר. חמש התחנות האחרונות 10-14 נמצאות היום בתוך כנסיית הקבר מקום **הצליבה** נקרא **גולגותא** ובארמית גולגולת. שמות המופיעים בברית החדשה
- תחנה 10:** ישוע הופשט מבגדיו
- תחנה 11:** ישוע סומר לצלב
- תחנה 12:** מקום צליבת ישוע
- תחנה 13:** ישוע הורד מהצלב
- תחנה 14:** ואחרונה, **מערה** חצובה בסלע לא הרחק מהגולגותא, שבו **נקבר** ישוע

רק **הקתולים** עושים את המסלול של דרך הייסורים. אורתודוכסים ופרוטסטנטים נמנעים לעשותו. **הויה דלורוזה** היא אחד הפולחנים החשובים בעולם הקתולי ובכל כנסייה קתולית יש 14 תחנות כאלה.

הצליבה

באתר **הגולגותא** נותנים לישוע לשתות יין מהול במשהו כדי לטשטשו, אך הוא מסרב להיעזר ביין הזה. אחרי שצולבים את ישוע מחלקים את **בגדיו** וכותבים מעל ראשו **INRI** - ישוע הנצרתי מלך היהודים. באתר הגולגותא שבכנסיית הקבר, יש **כתובת** עם שלושת ראשי התיבות האלה בעברית, לטינית ויוונית. מהשעה 12 בצהריים ועד שלוש, **חושך** על פני הארץ ואז ישוע קורא בייאוש "**אלי אלי למה שבקתני**". **יוסף הרמתי**, תלמידו של ישוע, איש עשיר, מקבל רשות **מפילאטוס**, להוריד מהצלב את גופת ישוע. חייבים לקבור את ישוע לפני **כניסת השבת** ולכן לא מחזירים אותו לגליל אלא קוברים אותו ב**ירושלים**.

התחיה

ביום ראשון באות לקבר **שתי נשים** שראו את ישוע בצליבתו, **מרים** המגדלית ו**מרים** שאין יודעים מיהי. יש גרסה שהיו **שלוש נשים**. אך בכולם נוכחת **מרים המגדלית** שמקבלת מעמד אדיר ומיוחד בנצרות. **הנשים** הן הראשונות שרואות את ישוע ומיד רצות ומודיעות על כך **לפטרוס** שקורא מיד **ליוחנן**. הנשים המגיעות לקבר, רואות שאבן הגולל הוסרה ועליה יושב **מלאך** בלבן, שמבשר שישוע **קם לחיים**. ע"פ יוחנן, אחרי שהמלאך מדבר עם מרים, **ישוע** נגלה לפניה, אך היא לא מזהה אותו. ע"פ לוקאס, **ההתגלות הראשונה** לאחר המוות מתרחשת **ליד הקבר** ואחר באמאוס, בגליל ובירושלים. במתי, יוחנן ומרקוס, ההתגלויות הן כולן **בגליל**, לכן עושים הרמוניזציה בין כל הגרסאות: **מרים** מזהה כקרובה יותר לישוע מפטרוס והיא זו המקבלת את **ההתגלות הראשונה** לאחר צליבתו. בהמשך היום, ישוע מתגלה **באמאוס** לשני תלמידים ולעשרה מתלמידיו בחדר **הסעודה האחרונה**. שני תלמידים חסרים בהתגלות **יהודה איש קריות** שהתאבד ו**תומא** שמפקפק בהמשך בהחייאת ישוע. לאחר מספר ימים ישוע מתגלה שוב לתלמידיו **בהר הזיתים** ומזמין את תומאס לגעת בפצעיו שהשתכנע. לאחר עוד מספר ימים, ישוע מתגלה בגליל על **שפת ים הכנרת** כששבעה תלמידים הולכים לדוג בים. **פטרוס** קופץ מהסירה ורץ על **פני המים** לבדוק שאכן זה ישוע, לאחר מכן הם אוכלים וישוע מעניק **לפטרוס את הבכורה**:

ישוע מבשר לפטרוס שהוא יהיה **רועה הצאן** שלו - Pastor ואחר כך מורה לו להאכיל את הצאן הזה. זה טכס שני שבו ישוע מכתיר את **פטרוס** כיוורשו. הראשון היה **בבניאס** שם נתן לו את **מפתחות השמים**. **3 פעמים** פטרוס מעיד שהוא אוהב את ישו ובכל פעם ישוע מעניק לו את המשימה לרעות את צאנו. ישוע מתגלה ב-40 הימים לאחר תחייתו, מספר פעמים והחשובים ביותר הן **באמאוס ובטבתה**. כל **האוונגליונים** מספרים על **ההתגלויות** של ישוע לאחר תחייתו. זה הדבר החשוב ביותר בחיי ישו. ביום ה-40 לתחייתו מחדש, התרחשה **העלייה לשמים** מהר הזיתים וזאת לעיני תלמידיו הנדהמים. מקום העלייה לשמים, מהמקומות החשובים לנוצרים, בעבר הייתה שם "**כנסיית העלייה לשמיים**".

מעשי השליחים

פטרס

המנהיג הראשון הוא פטרס. מתכנסים **בחדר הסעודה האחרונה** ובחרים את השליח ה- **12 מתתיהו**. **פטרס** מטביל ביום אחד **3,000** איש **במקוואות** הכותל הדרומי ויתכן שבבריכת השילוח. **פטרס ויוחנן** עושים נס בבית המקדש ומקימים איש נכה על רגליו. **היהודים** רודפים את ראשי הקהילה הנוצרית ומכניסים את פטרס למעצר אבל **מלאך** משחרר אותו. פטרס עובר **בלוד** עושה שם נס ויורד **ליפו**. ביפו הוא מרפא את **טביא** והולך לבית **שמעון הבורסקאי**. **על גג בית שמעון** בצהרי היום, פטרס רואה חזון שאפשר לאכול את כל החיות בעולם. **מסורת** נוצרית חיזונית "הבשורה על פי פטרס" מספרת שהוא יצא לרומא ונהיה **האפיפיור הראשון**. פטרס ברח מרומא שב חזרה ונצלב במהופך. הוא קבור מתחת למזבח הראשי **בכנסיית סן פייטרו** שבוותיקן.

פאולוס

הדמות העולה כעת היא **פאולוס**, יהודי, שזוכה בהתגלות של ישוע אליו, בדרכו **לדמשק** והופכו לשליח. **התגלותו** של ישוע לפאולוס, הוא שאול התרסי, היא אחת התמונות המוכרות ביותר באומנות הנוצרית. פאולוס מבקר **בירושלים** 3 פעמים. בסוף ספר מעשי השליחים הוא נתפש בבית המקדש ונאסר. פאולוס מבקש חסינות בהיותו אזרח רומי, עת מוסגר לקיסריה, שם יושב שנתיים במאסר, נואם ונשלח לרומא. **פאולוס** מסיים את חייו כ**שראשו נערף** ברומא. ספר מעשי השליחים לא מספר זאת אלא ממקור חיזוני.

יוחנן המטביל - ע"פ לוקאס

הבשורה ללידת יוחנן ניתנה **לזכריה** אבי יוחנן, ששירת ככהן בבית המקדש. **ביקור מרים** אצל **אלישבע** אם יוחנן, באחת מערי יהודה, שמקובל ליחסה **לעין כרם** שבירושלים. **המגניפיקאט**, שירת אלישבע בנושא תקומת ישראל, המופיע בשפות שונות בכנסיית הביקור בעין כרם. **לידת יוחנן**. המסורת מייחסת את הלידה במקום בו נמצאת הכנסייה הקתולית **יוחנן בהרים** בעין כרם. יוחנן גדול ב-6 חודשים מישוע. הבשורה למרים הייתה כשאלישבע הייתה בחודש ה-6 להריונה. יוחנן גדל **במדבריות** שמתאים לרעיון של שהות במדבר, שהיה מקובל אז בקרב עם ישראל. יוחנן מטביל את עם ישראל. הסיפור מופיע בכל האוונגליונים במקום שמזוהה בשם **עינון** ליד שלם. יוחנן נעצר ע"י **אנטיפס** בגלל עמדתו השלילית ביחס לנישואי הורדוס עם **הרודיה**, אשת אחיו פיליפוס. יוחנן נכלא **במכוור** ושם מוצא להורג בשנת 30 לאחר ריקוד 7 הצעיפים של **שלומית**, בת הרודיה. יוחנן מובא לקבורה **בסבסטיה**, שם הקימו כנסייה לזכרו, שמאוחר יותר, בעקבות מרד השומרונים הרסו אותה. **בדמשק** יש מסגד שבו קבור ראשו של יוחנן המטביל. יוחנן ואביו הם מטאורים **בקוראן** כמו מרים וישוע.

ההיסטוריה של הנצרות

הראשון שרדף נוצרים באופן מאורגן ברומא היה **נירון** ומכאן יודעים על קיומם ברומא כבר בתקופתו. מהמפורסמים שנרדפו: **פאולוס** שהיה אזרח רומי ולכן לא נצלב אלא ראשו נערף **ופטרס** שנצלב הפוך. תקופת הרדיפות של **הרומאים** נגד **הנוצרים** מתחילה ב-64 ומסתיימת ב-313, אך זה לא היה ברצף. 10 קיסרים היו ידועים ברדיפותיהם אחר **הנוצרים**, אך אלו הפכו את הנרדפים לנערצים בעקבות מסירות הנפש שלהם. אלה שהוצאו להורג, מוכרים בכנסייה **כמרטירים** ונקברו מחוץ לעיר. ברומא זה היה **בקטקומבות**. מהמרטירים הידועים בארץ: **סטפנוס** שקבור **בכנסיית סנט אטיין** מחוץ לשער שכם והקדוש ג'ורג'. רודפי הנצרות: **נירון** ששלט בין השנים 68-54. **דומיטיאנוס** ששלט בין השנים 96-81 ו**דיוקליטיאנוס** ששלט בין השנים 305-284. הקהילות הנוצריות הראשונות התכנסו בבתי קהילות **דומוס אקלסיה**, ששרידיהם נחשפו **במגידו** ובית פטרס **בכפר נחום**.

קונסטנטינוס

בשנת **306 קונסטנטינוס** מתחיל בסדרה של קרבות, להבטחת שליטתו ברחבי האימפריה הרומית. בשנת **312 קרב גשר המילבי**, קרב בו **קונסטנטינוס** מנצח את יריבו מקסנטיוס, שטובע בנהר הטיבר עת גשר המילבי קורס.

יש שתי כרוניקות המתארות את הלילה שלפני הקרב בין **קונסטנטינוס** לבין **מקסנטיוס** :

בראשונה, קונסטנטינוס ראה בשמים **צלב** זוהר ושמע: בזה הסימן תנצח **I.H.S - In Hoc Signo** מאז ראשי תיבות **I.H.S** מופיעות בהרבה כנסיות והצלב הופך לסמל ניצחון ומזוהה עם **ניקה** – ניצחון בשנייה, קונסטנטינוס ראה סמל **XP** (כי-רו) בתשליב שהופך להיות קריפטוגרמה בנסי הצבא. בשנת **313** מפרסם קונסטנטינוס את **האדיקט של מילאנו** - צו מלכותי ההופך את הנצרות לדת מותרת. בשנת **324 קונסטנטינוס** מכה את קיסר המזרח והופך להיות שליט יחיד על כל האימפריה. בשנת **325 הקונסיל האקומני בניקאה** - כינוס של כל העולם הנוצרי המיושב

הוועידות האקומניות

הוועידה האקומנית ה-1 התקיימה בניקאה שבאסיה, בשנת **325** בתקופתו של **קונסטנטינוס**.

בוועידת ניקאה פרשו מהזרם המרכזי **האריאנים** ובה גם נקבעו **הדוגמות** הראשונות של הכנסייה. **דוגמה** ביוונית זה מחשבה, עיקרון וחוק. הכנסייה מדברת בדוגמות וזה הופך **לחוק** שנוצרי מקבל עליו. **דוגמת השילוש** (Trinity): האל הוא יחיד, נצחי ופונה לעולם בשלושה אופנים: **האב, הבן ורוח הקדוש**. בסיס המחלוקת, הייתה השאלה האם הבן הוא נצחי כמו האל, או פחות ממנו ולכן נסחו את **הקרדו**. **הקרדו** - **האני מאמין** שכל נוצרי חייב להצהיר עליו, שקבע **שהבן נולד לפני כל הדורות** כלומר היה נצחי. **האל מופיע כאב** בברקים ורעמים, בסנה הבוער, בקולות ורוח הקודש והיא זו שמפעילה את בני האדם. **בקרדו הניקאי**, ישוע הופך **לאל** שתמיד היה ותמיד יהיה, לפני שהגיע לאנושות וגם לאחר שחזר לשמיים.

עד להתגלות ישוע לאדם, זו **תקופת התנ"ך** ואילו ממנה והלאה, זה עידן משופר יותר, **הברית החדשה**. **הבשורה של יוחנן**, מציגה לראשונה שכריסטולוגיה גבוהה - תורת המשיח, **שהמשיח שווה אלוהים**. מנגד היו חסידי הכריסטולוגיה הנמוכה, שהם **האריאנים**, שראו **בישוע בן אדם** שמסר נפשו למען האנושות.

בניקאה הוכרע הוויכוח לטובת **הכריסטולוגיה הגבוהה** והאריאנים הפכו לכופרים והוצאו מהכנסייה. בניקאה נקבעו **3 פטריארכיות**: רומא, אלכסנדריה ואנטיוכיה ואחר כך נוספו אליהם גם קונסטנטינופול וירושלים.

התפתחויות מהמאה ה-4 והלאה

בשלב הבא מחליטים על **קאנון כתבי הקודש**, אלו מכתבי אבות הכנסייה והפרשנים לשמור או לגנוז. מאבות כנסייה: **הירונימוס** מבית לחם, שתרגם את התנ"ך והברית החדשה ללטינית ונקרא **הוולגטה** **אוגוסטינוס** בישוף באלג'יר, שכתב ספרות פרשנית, הוא הרמב"ם של הנצרות והוא שמבסס את העיקרון של **טבילת תינוקות** החל מהמאה ה-4.

מתחיל להתפתח מבני פולחן: **כנסיות** משני טיפוסים עיקריים: **בזיליקה** ומבנה **ההנצחה**. **בזיליקה** - הסוג הנפוץ ביותר, שהינו מבנה אורך הפונה מזרחה, כשבקצה המזרחי חלק חצי מעוגל הנקרא **אפסיס**.

באפסיס מצוי **המזבח** שעליו מבצעים את טקס **הלחם והיין והאמבון** - הדוכן ממנו קוראים את כתבי הקודש.

מבנה הכנסייה כולל **אולם תווך מרכזי** (Nave) ושני אולמות צדדיים (Ailes) - **הסיטראות** במערב הכנסייה בנוי אולם רוחב צר - **נארתיקס**, שבו שוהים בזמן הטקס - **האוקריסט** הלא נטבלים - **הקטכומנים**

מחוץ למבנה הבזיליקה, בצמוד לנארתיקס, נמצאת חצר קטורה - **האטריום**. **כנסייה מרכזנית**, היא כנסיית הנצחה וזיכרון, שבדרך כלל היא בצורת **מתומן** או **עיגול** סביב אתר ההנצחה.

קתדרלה, כנסייה בראשות **בישוף**. בירושלים זו **כנסיית הקבר**.

סוג נוסף של מבנים נוצריים הם **מנזרים**.

תנועת הנזירות מתחילה **במצרים** במאה ה-4 ותוך זמן קצר מתפשטת לסוריה ולארץ ישראל. בשנת **330 קונסטנטינוס** מעביר הבירה מרומא ל**ביזנטיון** והאימפריה תיקרא מעתה **האימפריה הביזאנטית**.

קונסטנטינוס בונה מחדש את העיר **ביזנטיון**, מפאר אותה מאוד וקובע את שמה **קונסטנטינופול**

הוועידה האקומנית ה-2 התקיימה בקונסטנטינופול בשנת 381 בתקופתו של תאודוסיוס ה-1. הוועידה ה-2 מאשרת שוב את **הקדרו** של ניקיאה וה**שילוש הקדוש** ומכריזה על האריאנים כמינים.

הוועידה האקומנית ה-3 התקיימה באפסוס שבאסיה בשנת 431 בתקופתו של תאודוסיוס ה-2. הוועידה מתכנסת להכריע בעניין הדוגמה של **מרים תיאוטוקוס** - מרים היא אם האלוהים ופוסקים נגד **נסטוריוס** פטריארך קונסטנטינופול, שלא קיבל את הדוגמה וטען שמרים היא אם אנושית ולכן מגרשים אותו מהכנסייה.

קבלת **דוגמת מרים** - אם האלוהים ע"י הכנסייה, הכתיב את הרישום **MP** ו- **U** ליד **האיקונה** של מרים

הוועידה האקומנית ה-4 התקיימה **בכלדרון** בשנת 451 בתקופתו של הקיסר מרקיאנוס. הוועידה עוסקת במחלוקת הדיופיזיטית, האם יש לישוע פיזיקה טבעית של **אדם** או של **אל** או של שניהם גם יחד וקובעת לבסוף שהטבע **האלוהי** והטבע **האנושי** נמצאים בישוע בכל עת. כמו כן מקימים **פטריארכיה ה-5** את זו של **ירושלים**. כיום יש בירושלים 3 פטריארכים. המתנגדים לגישת הדיופיזיטית, היו רוב האוכלוסייה במזה"ת ובמצרים הכוללים **4 כנסיות** שעוזבות את הזרם המרכזי: **הארמנים, הקופטים, הסיריאנים והאתיופים**.

הנשארים בדרך הישרה נקראו מעתה **הכנסייה האורתודוקסית** וכיום נקראים **הכנסייה המאוחדת**. אלו **שפרשו** קוראים לעצמם סיריאנים אורתודוקסים, קופטים אורתודוקסים וכדומה. הפורשים מאמינים בשילוש הקדוש והאני מאמין של ניקיאה וכיום נקראים בשם **הכנסיות הלא-כלקדוניות**.

הוועידה האקומנית ה-5 התקיימה בקונסטנטינופול בשנת 553 ועסקה בבעיות תאולוגיות שונות. למשל, הוחלט שבתוליה של **מרים** לא נפגעו כתוצאה מלידת ישוע והיא בתולת נצח.

הוועידה האקומנית ה-6 התקיימה בשנת 680

הוועידה האקומנית ה-7 התקיימה ב**ניקאה** בשנת 787 ודנו בה בתופעת **הערצת האיקונות**. עם תחילת בניית הכנסיות, האמנות הפכה להיות יותר נוכחת והחלו מעטרים כנסיות ע"פ דגם קבוע. **איקונה** - דמות של **קדוש נוצרי** שבהתחלה זה היה **בפסיפסים** ואחר כך עבר **לתמונות עץ** גדולות. לאחר ויכוח מר בין מתנגדים ומצדדים, הכנסייה קובעת **שהאיקונות** מותרות ואין פולחן בלי איקונות. מאז מתחיל הנוהג של קיר **האיקונוסטזיס** בכנסיות המזרחיות, שחוסם לקהל לראות את המזבח. הסיבה **לאיקונוסטזיס** נובעת מהרצון לאמור למאמינים שצריך לשמור על מרחק מקודש הקודשים. ע"פ התיאולוגיה, האיקונה היא **טקסט** שדרכו מבינים טוב יותר את מה שעומד מעבר לחומר עצמו. בכנסיות **שבמערב** התמונות הן **ציורים** ואילו בכנסיות **שבמזרח** האיקונות הן **טקסט**.

הוועידה ה-8 הנערכת בקונסטנטינופול בשנת 870 מתקיימת ללא המזרחיים. הוועידה מדיחה את **פטריארך קונסטנטינופול ומכירה בעליונות האפיפיור** ומוסיפה להצהרת **אני מאמין**, עובדה **שרוח הקודש** נוצרה לא רק מהאב אלא גם מהבן.

היוונים לא הסכימו לתוספת המוצעת ע"י **הקתולים** ומכאן נוצר תחילתו של **הקרע הגדול**. בשנת 1054 עת **האפיפיור** היה נצור, יוצא **קרדינל** מטעמו, לבקש **מהפטריארך**, שורה **לקיסר הביזנטי** לשלוח עזרה על מנת להושיעו.

ברקע יש חשבון נוקב מהוועידה ב-870 שבה הדיח **האפיפיור** את **פטריארך קונסטנטינופול** מתפקידו **שני האישים**, הקרדינל והפטריארך, שהיו חמי מזג, התבצרו בעמדתם ולא הצליחו להגיע להסכמה. בסוף הפגישה, הלך הקרדינל **למיסה** בהגיה סופיה ומניח מסמך שכתוב בו שהפטריארך הוא בן השטן. כתגובה, הכריזו **האורתודוקסים** חרם נגדי מסוג Anathema שהינו **חרם** קשה ביותר על **האפיפיור**.

הסכיזמה הגדולה ב-1054 היא לא על רקע תיאולוגי אלא על רקע פוליטי שנוצר בעקבות בקשת עזרה. מכאן ואילך יש שתי הכנסיות נפרדות, הכנסייה **האורתודוקסית** במזרח והכנסייה **הקתולית** במערב.

הוועידה ה-9 הראשונה אחרי הפיצול מתקיימת **ברומא**, שהיה מושב האפיפיור עד למאה ה-14. הפילוג הפרוטסטנטי של **מרטין לותר**, שהתרחש בשנת 1517, צמח מהמסדר **האוגוסטיני**. **מרטין לותר** שהיה פרופסור לתיאולוגיה, ראה את הכנסייה בשיא שחיתותה, עת בונים את כנסיית סן פיטרו בוותיקן.

הכנסייה הקתולית פיתחה **דוגמה**, על מקום הנקרא **פורגטוריום**, הנמצא בין גן עדן לגיהנום ומי שרצה לקצר תהליכי שהייה בפורגטוריום, יכול היה לקנות בכנסייה **כתב מחילה** גם לחטאים שיתבצעו בעתיד.

בשנת 1517 **מרטין לותר** מוציא מסמך שנקרא **95 התזות**, שבו הוא יוצא כנגד הפרקטיקה של הכמרים. ע"פ לותר 3 דברים הם הבסיס של ההגעה לגאולה: רק **אמונה** רק **כתבי הקודש** ורק **חסד**. בהקשר למושג **אמונה**, לותר מטיף, **שהאמונה** היא החשובה ומה שצריך זה **התנ"ך הנוצרי** בלבד. בהקשר למושג **כתבי קודש**, לותר הוא הראשון במערב, שמתרגם את כתבי הקודש **לגרמנית** ואחר כך לאנגלית, צ'כית, ספרדית וכו', מתוך כוונה שכל מאמין יקרא את התנ"ך בשפתו. בהקשר למושג **חסד**, הרעיון הוא שאלוהים נותן **חסד לנשמה**, בלי קשר למה שהיא תעשה בעתיד.

לפרוטסטנטים אין את מוסד הנזירות, אין את פולחן מרים, אין משמהות לאפיפיור, אין תאי וידוי ואין משמעות למנהג העלייה לרגל ולכתבי אבות הכנסייה, הם תומכים בחיי **קהילה** ומנהגי **פולחן** מבוצעים רק באם הם מופיעים **בברית החדשה**.

ההבדלים בין הכנסייה האורתודוקסית והקתולית

בשנת **1054** עת התרחשה **הסכיזמה הגדולה**, מי שעם **האפיפיור** יקרא מעתה **קתולי** ומי שיפרוש ממנו יקרא **אורתודוקסי**.
 השינוי הזה התרחש אחרי **1,000** שנות איחוד, שכולם מאמינים בעקרונות היסוד של הנצרות: **השילוש הקדוש-ניקאה**, **מריה אם האלוהים-אפסוס**, **טבע האלוהי והאנושי של ישוע-כלקדון** וה**איקונות**.
 שתי הכנסיות מקיימות **7 סקרמנטים** ומקבלות כל **הדוגמות** עליהן הוסכם ב-7 הוועידות. רשימות הקדושים המאוחרים של הנצרות מתפתחות בנפרד בשתי הכנסיות בשני חלקי העולם. במהלך השנים נוצרו הבדלים:

<u>מזרח - אורתודוקסי</u>	<u>מערב - קתולי</u>
איקונות	
פולחן האיקונות הוא חובה	הן לא אסורות אבל אין איקונות מבחירה
מקור רוח הקודש	
נובעת רק מהאב	נובעת גם מהאב וגם מהבן
עליונות האפיפיור	
כל הפטריארכים שווים	בעל מעמד על
הטבילה	
נהוגה טבילת גוף מלאה	נהוגה טבילה על ידי התזת מים על הנטבל
המיסה	
קיר מפריד- האיקונוסטזיס שמאחוריו מתבצע הטקס עם לחם ממש ויין .	נעשית בגלוי עם הקהל אוכלים מצייה בלבד
שפת הליטורגיה	
כל אחד מבצע את הליטורגיה שלו בשפתו	כופה את השפה לטינית על שאר העולם הקתולי
מוזיקה	
שרים רק מוזיקה ווקאלית , בלי כלי נגינה	תמיד ילווה את השירה, העוגב .
חג האפיפניה	
מסמל את הטבילה בירדן	מסמל את ביקור המאגים
פרישות הכמורה	
רוב כמרי האורתודוקסים נשואים	כמרים ובכירים מהם הם פרושים
ארכיטקטורה ואומנות	
הסגנון הוא ביזאנטי שמאופיין בכפה	שלל סגנונות ארכיטקטוניים: גותי, ניאו-גותי ועוד רוב הכנסיות הקתוליות בארץ הן בזיליקות ללא כפה
לוח השנה	
ב- 1582 האפיפיור גרגוריוס ה-13 משנה את לוח השנה מצורך התאמת הלוח השמשי ללוח הירחי וקידם באחת את לוח השנה ב- 10 ימים והוסיף תיקון של יום אחד בכל 400 שנה. התוצאה היא ש הלוח האורתודוקסי , שלא קיבל את התיקון הזה, מפגר ביחס ל לוח הגרגוריאני ב- 14 יום	
הלוח היוליאני	לוח הגרגוריאני
התפוצה הגיאוגרפית	
מהבלקן ומזרחה: רוסים, סרבים, יוונים, בולגרים, גיאורגיים ועוד	הקרוואטים, הפולנים, איטליה, ספרד, פורטוגל, צרפת, בלגיה, חצי הולנד, אוסטריה ועוד
התפלגות	
כרבע מיליארד מאמינים	מיליארד ורבע מאמינים
כיסוי ראש	
לובשים כתרים ליטורגיים	האפיפיור כובש כיפה לבנה והקרדינלים אדומה

העדות הנוצריות בארץ

אורתודוכסים: יוונים, המהווים את הקהילה הגדולה בארץ.
רוסים - מהווים את הקהילה האורתודוכסית הגדולה בעולם.
הכנסיות הלא-כלקדוניות: הרביעייה הידועה של המזרח: הארמנים, הקופטים, האתיופים והסורים.
השפה והכתב של הכנסיות הלא-כלקדוניות ייחודיות לכל אחת מהן והן לא יכולות להתחתן בינן לבין עצמן.
ממיליארד ורבע **קתולים**, כמיליארד ומאתיים הם **קתולים-לטיניים** וכ-50 מיליון **קתולים מזרחיים**.
הכנסיות הקתוליות המזרחיות הלא לטיניות הגדולות, הן הכנסייה **היוונית-קתולית** והכנסייה **המרונית** והן מורכבות מפורשי הכנסיות הלא-כלקדוניות, ששומרות על **הפולחן המזרחי**
נקראות גם **כנסיות האיחוד** - האוניאטים שהתאחדו עם רומא.

האורתודוכסים

הקהילה האורתודוכסית היא הקהילה הנוצרית הגדולה ביותר בארץ וחברים בה כ- **50,000** יוונים.
ליוונית-אורתודוכסית יש **5 פטריארכיות:** קונסטנטינופול, דמשק, ירושלים, אלכסנדריה ומוסקבה.
הפטריארכ של קונסטנטינופול נקרא גם **הפטריארכ האקומני** - זה של כל העולם והוא **הבכיר** מכולם.
דגל הכנסייה בארץ הוא **צלב לבן** על רקע **אדום** ובמרכזו **סמל הטאו-פי** באדום שזה המילה - טאפוס קבר ביוונית.
על **גלימת הפטריארכ** יש **3 שרשראות** ורק הוא רשאי ללכת איתם. לפטריארכ יש גם **מטה** מיוחד.
לבוש אנשי הדת האורתודוכסית מורכב משני סוגי **כובעים** בצבע שחור ובגדים **ליטורגיים**.
ליוונים האורתודוכסים יש בעלות על **שטחים** נרחבים במדינת ישראל ורוב הכנסיות האורתודוכסיות שייכות להם.
האורתודוכסים מחזיקים באופן קבוע מנזרים במדבר יהודה, כשהגדול מכולם הוא **מנזר מר סבא**.
נזירים אורתודוכסים אפשר לזהות בקלות על פי **הזקן והשיער הארוך** שלפרקים אסוף בקוקו.
לכנסייה האורתודוכסית יש בירושלים כנסיות ב-3 מוקדים: דרך הייסורים, הר הזיתים והר ציון:
בדרך הייסורים: מנזר סנטה אנה, כנסיית בית הסוהר של ישוע, כנסיית הקבר
ובנוסף **במוריסטאן:** מנזר וכנסיית יוחנן מטביל
בהר הזיתים: כנסיית קבר מרים, וירי גלילי.
בהר ציון וסביבותיו: כנסיית סנט אונופוריוס בחקל דמא.

הקתוליים

3 מהאפיפיורים תיקנו במאה ה-20 את יחס הכנסייה לעם ישראל ובהמשך גם למדינת ישראל.
יוחנן ה-23 מנסח את **המסמך היהודי** המנקה את היהודים מאשמת מותו של ישוע.
פאולוס ה-6 הוא הראשון שמבקר ב-1964 בארץ ושמפרסם ב-1965 את מסמך היהודים שכתב קודמו
יוחנן פאולוס ה-2 חתם על **הסכם הכרה מדיני** בין הוותיקן לישראל וביקר בשנת 2000 בישראל
בנדיקטוס ה-16 שנבחר ב-2004 מבקר ב-2009 בארץ ועושה את כל מה שעשה קודמו ואף יותר.
בארץ יש להבחין בין הכנסייה **הקתולית-לטינית** הקדומה לכנסיות הקתוליות הלא לטיניות - **האוניאטיות**.
במדינת ישראל **רוב הקתולים אינם לטיניים**, אלא שייכים לכנסיות הקתוליות המזרחיות - האוניאטיות.
הקתולים המזרחיים-הכנסיות האוניאטיות-כנסיות האיחוד, מהווים את רובם של **הקתולים** שבארץ.
בארץ שתי קבוצות עיקריות: היוונים-קתולים הנקראים גם **מלכיתים** ומונים כ-70,000 איש **והמרוניים**.
היוונים-קתולים הם העדה הקתולית הגדולה ביותר **בארצות הלבנט**, הכוללת את סוריה, לבנון וא"י.
בכל כפר **ערבי נוצרי** בגליל, רוב התושבים הם **יוונים קתולים**. למשל, דיר חנא, פסוטה ומעיליה.
ריכוזים גדולים של ערבים נוצריים נמצאים בנצרת, חיפה, שפרעם, ירושלים, בית לחם ובית ג'אלה
ומיעוט ביפו, לוד ורמלה.
הכנסייה **הארמית קתולית** – המארוניים, הינה קהילה קתולית לא לטינית מלבנון, שמעולם לא דיברה לטינית.
המארוניים הם העדה הנוצרית הגדולה **בלבנון**, שחוקתה קובעת שהנשיא והרמטכ"ל יהיו מבני העדה.
המסדר הקתולי החשוב ביותר הוא **הפרנציסקני**, הלבוש בבגד חום ולמותניו חגור חבל בעל 3 קשרים.
הסמל של המסדר הוא סמל ממלכת ירושלים הצלבנית - צלב גדול ובתוכו ארבעה צלבים קטנים.
הפרנציסקנים הגיעו לארץ במאה ה-14 כממשיכי הצלבנים ובמשימה לשמור על המקומות הקדושים.
ראש המנזר נקרא **קוסטוס** - שומר המקומות הקדושים ואכן ברשותם רוב האתרים הנוצריים בארץ.
המנזר השני בגודלו הוא המנזר **הדומיניקאני** ושניהם נקראים **המסדרים המנדיקנטים**
הינו מסדרי פושטי היד.

פרנציסקוס, שחי בין השנים 1226 - 1182, שהזדהה עם **ישוע** בעוניו, המציא 3 דברים שהפכו ליסודות מקובלים בעולם הקתולי:

- 1) **3 צלצולי פעמונים** יומי לזכר רגע הבשורה למרים שמלווה בתפילה, הנקראת **אנגלוס**
- 2) מיצג של סצנת **לידת ישוע** באבוס שבמערה, שעורכים בכל כנסייה בתקופת חג המולד, הנקרא **קיש**.
- 3) דרך הייסורים - **ויה דולורוזה**. פרנציסקוס ביקש ע"י כך לחוות את עקבות משפטו של ישוע. פרנציסקוס חווה לפני מותו **סיגמטא**, כלומר חש חורים במקומות בהם ננעצים מסמרים בעת הצליבה

הלא כלקדוניות

הארמנים הם האומה הנוצרית העתיקה ביותר ותחילתה משנת 301 עת התנצרו ע"י **גריגורי** - המאיר. בארץ כ-2,300 איש שרובם גרים ברובע הארמני ומהווים הקהילה המשגשגת מכל הקהילות הנוצריות. מרכז הכנסייה הארמנית בירושלים, היא כנסיית **גיימס הקדוש** ע"ש יעקב השליח שנהרג במקום הזה. לארמנים מספר **פטריארכים** שהמרכזי בהם יושב בארמניה ואילו השני משכנו נמצא בירושלים. רוב האוכלוסייה הארמנית בארץ הם צאצאי פליטי השואה שהתרחשה בשנים 1915-1917 ע"י הטורקים.

הקופטים הם מהקהילות הקדומות בארץ, שהובאו לירושלים ע"י **הלנה המלכה** לעזור בבניית כנסיית הקבר.

סמל הקופטים הוא צלב שווה זרועות. עיקר מנזריהם בעמק הנילוס המשרתים כ-8 מיליון מאמינים. לקופטים זכויות בכנסיית הקבר ואף קפלה פרטית בשם הלנה הקדושה במפלס הגג של כנסיית הקבר. **האתיופים** המונים כ-40 מיליון מאמינים ומהווים כנסייה עצמאית. בעבר היו כפופים לפטריארך הקופטי.

האתיופים נמצאים רק במתחם של **דיר אל סולטאן** שהינו כפר אתיופי הנמצא על גג כנסיית הקבר. בכנסיית הקבר, ע"פ **הסטאטוס קוו**, יש זכויות ליונים-אורתודוכסים, לקתולים ול-4 הלא-כלקדוניות.

תנועת הנזירות

תנועת הנזירות מתפתחת בארץ ישראל במאה ה-4 במקביל לנזירות של מצרים וסוריה.

הנזירות התחילה **כנזירות מתבודדים**, שבה יצאו הנזירים לסיגופים אישיים והתבודדות במרחבי המדבר.

בשנות ה-20 של המאה ה-4 התפתח זרם **נזירות אלטרנטיבי** של **מנזרים שיתופיים** שבהם חיו בשיתוף. לנזיר המתבודד קראו **מונאכוס** ולמתבודדים במדבר קראו **הרמיטים** למנזרים השיתופיים קראו **קוינוביומים**.

אופציית ביניים בין נזירות ההרמיטיזם לנזירות קוינוביומיזם היוו **הלאורות** שהן מושבות נזירים שהורכבו מכמה מערות.

הזן החדש הם **נזירים** שאינם מתבודדים Monks שהופך למעמד חברתי ולסטאטוס אישי של הנצרות. **המודלים לחיקוי הנזירות** הם אליהו, יוחנן המטביל וישוע אך במהלך השנים נוספו מספר מפורסמים: **אנטוניוס ופכומיוס** במצרים, **מרטין** - הנזיר הראשון באירופה והנזיר **בנדיקטוס** אבי הנזירות המערבית

נזירות אורתודוכסים

כל **מנזרי מדבר יהודה** שייכים **לאורתודוכסים** שחלקם קיים במקום מאז ראשית הנזירות במאה ה-4 במדבר יהודה הייתה הצטופפות של **נזירים** שהגיעו מסוריה, מצרים, קפדוקיה, ארמניה וביניהם:

הירונימוס מתרגם **הוולגתא**, נזיר קרח עם גולגולת המסמלת את הארעיות של האדם ונצחיות הידע. **אבטימיוס** "הגדול" שהגיע מארמניה במאה ה-5 וייסד מנזר **במצדה** שהפך להיות לאורת נזירים. **סאבא** שהגיע מקפדוקיה אחרי אבטימיוס והקים את מנזר **מר סבא** ובנה בהמשך עוד במדבר יהודה. **תיאודוסיוס** שמנזר גדול שלו ממקום ליד בית לחם.

חריטון שנחשב כנזיר הראשון שהתיישב במדבר יהודה.

הנזירים האורתודוכסים לא קשורים למסדרים אלא למנזרים שקובעים מה מותר ומה אסור במנזר. יש **3 חובות** המשותפות לכל **נזיר** בלי קשר למנזר המסוים בו הוא נמצא: **צייתנות**, **פרישות** ו**עוני**. בתקופה הביזאנטית, הנזירות שקיבלה כספים **מהקיסר**, יישבה את **המדבריות** יותר מבכל תקופה אחרת.

רוב **ההרס** המתגלה במנזרים במאה ה-7, מיוחס לא לכיבוש המוסלמי אלא **לכיבוש הפרסי** שקדם לו. במנזרי **מדבר יהודה** יושבים **יוונים אורתודוכסים** שהם הוותיקים ביותר בארץ, אין קתולים ופרנציסקנים.

נזירות קתולית

כל הנזירים הקתולים שייכים למסדר מסוים של נזירים ולא למנזר ספציפי, כמו אצל הנזירים האורתודוכסים.

בכל מקום בעולם, ה**לבוש** של המסדר יהיה אחיד וידגיש מיד את השייכות ל**מסדר** המסוים. **הקלויסטר**, חצר פתוחה לשמים עם מסדרון מסביב, מבנה שמקובל במנזרים קתולים ולא קים באורתודוכסים.

הנזירים הקתולים לא רק מתפללים, אלא מיישמים את דבריו של **פאולוס** שאמר: שמי שלא **עובד** שלא יבקש **אוכל**.

הנזירים מתפללים 7 פעמים ביום וזאת ע"פ תקנון המסדר, המפרט כמה ומתי מתפללים, מי עושה תורנויות וכו'.

מסדרים קתוליים: הפרנציסקאנים, הטראפיסטים, הבנדיקטים, הסליזיאניים, הכרמליטים והדומיניקנים.

הנזירים חיים בשיתוף ואחוה, כמו משפחה ולכן הם נקראים **אחים ואחיות** וראשי המנזר הם לנזירים **האב** ולנזירות **האם**.

המנזר מורכב מחדר לימוד משותף, ספריה, סקריפטוריום - מקום להעתקת כתבי קודש וחדר אוכל משותף.

מסדרי הנזירים הקתולים מגיעים לארץ עם **מסעי הצלב**, בשני סוגי מסדר: נזירים **לוחמים וממוסדים**. **מאירופה** מגיעים **הבנדיקטינים** ומקימים מנזרים של תפילה ועבודה כדוגמת המסדר האוגוסטינים. במקביל הוקמו בא"י, מסדרים שיועדו לטיפול בצליינים ושמירת ביטחונם: **הטמפלרים**, **ההוספיטאלרים** ומאוחר יותר **הטבטונים**.

בתחילת המאה ה-13, בתקופת **הממלכה הצלבנית ה-2** מגיעים לארץ **הפרנציסקנים** שהיה מסדר חדש. במקביל, נוסד בא"י מסדר חדש, **הכרמליטי** שהיו נזירי **לאורה** וחיו במערות בנחל שיח **בכרמל**. בשעה **שעכו** נופלת ב-1291 בידי **הממלוכים**, כל המסדרים **הקתולים** מגורשים מהארץ. במאה ה-14 **הפרנציסקנים** חוזרים לא"י במטרה להחזיר את שליטתם בה, ע"י קניית נכסים מידי המוסלמים.

עד המאה ה-19 לא נותנים המוסלמים למסדרי נזירים נוספים דריסת רגל בארץ, אבל יש שטפון של **מסדרי נשים**:

נזירות **סנט ג'וזף**, השני בגודלו אחרי הפרנציסקנים, **אחיות נצרת**, **אחיות ציון** ו**האחיות הכרמליטיות**. יש למסדרי הנשים תפקיד אפוסטולי של **שליחות**, הכולל בעיקר עבודה סוציאלית ועזרה בקהילה. **מסדרי הגברים**: הסליזיאנים, הטראפיסטים, הבנדיקטינים, הדומיניקאנים, הבאטיטודים, הישועים ועוד.

הנזירות הקתוליות עברה שינוי אחרי **ועידת וותיקן 2** בשנים 1865-1962, זו הועידה שעשתה **מודרניזציה** וקבעה בין היתר, ש**נזיר לא חייב להיות עם גלימה** בחיי היומיום שלו ויכול ללכת בלבוש רגיל. כמו כן אפשרה **תנועות נזירות** חדשות שחיות באורח חיים **כבעלי משפחות** שחיות בצוותא עם נזירים.

הפולחן הנוצרי

הסקרמנט הוא מעין **צינור מיסטי**, דרכו המאמין מקבל חסד אלוהי, בטקס שבו מעורבת **רוח הקודש**. את הסקרמנט עורכים רק **אנשי הכהונה**: דיאקונים, כהני דת ובישופים אלו, נכון להיום, תמיד **גברים**. **ההירארכיה** במסד הכנסייתי: **אפיסקופוס**-בישוף-הגמון, שזו דרגה מתחת לראש המחוז שהוא **הפטריארך**.

מתחת לבישוף מדורג **הפרסביטרוס**-הזקן והאחראי-כומר או כוהן דת, שמתחתיו יש את העוזר שנקרא **דיאקון**

הסקרמנטים

טבילה - הציווי להיטבל נמצא בברית החדשה והינו הטקס **הקדום** ביותר של הקהילה הנוצרית. **האישוש** - סקרמנט שעושה בישוף לקבוצת **ילדים** מגיל 7 לקבלתם לחברות בקהילה הנוצרית.

הנישואין - הכנסייה אסרה פוליגמיה ולכן טקס **הנישואין** נעשה בכנסייה כסקרמנט.

מיסה - אצל האורתודוכסים זה נקרא **אוקריסט**. הפרוטסטנטים קוראים לזה **סעודת האדון**.

ההסמכה - שלושת הדרגות הנמוכות בכהונה הנוצרית הן: **דיאקון**, **כומר** ו**הגמון**.

הווידוי - האדם חוטא מלידתו והווידוי נועד לאפשר תיקון והגעה **למחילה**, מעין התחלה מחדש.

המשיחה האחרונה/משיחת החולים - זה מה שכוהן הדת עושה כשאינו יכול לקבל **וידוי** מהעומד למות.

לוח השנה הנוצרי

לוח השנה הנוצרי, עוקב אחרי אירועים של הברית החדשה ומורכב מ-4 תקופות: תקופת המולד, תקופת הפסחא וביניהם שתי תקופות רגילות שלא הרבה קורה בהן. ה-25/12 תאריך המציין את המולד - **כריסמוס**. ה-6/1 תאריך המציין את **האפיפני** - חג התגלות המאגים לקתולים ו**הטבילה** לאורתודוקסים. מחזור המוות והתחיה/מחזור הפסחא, נמשך 90 ימים, בתאריכים לא קבועים סביב ה-21 במרץ. לפני יום חג הפסחא, יש תקופת הכנה בת 40 יום של התנזרות מבשר ומוזיקה ולובשים בצבע סגול. השבוע האחרון של 40 ימי ההתנזרות, נקרא **השבוע הקדוש**, שבוע שבו משחזרים את השבוע האחרון בחיי ישוע:

יום א: יום ראשון של הדקלים/כפות התמרים Palm Sunday

ימי ב - ד: דגש על ריבוי תפילות ושהות ממושכת בכנסייה

יום ה: טכס רחיצת הרגליים.

יום ו: תהלוכת הויה דולורוזה ושחזור קבורת ישוע.

יום שבת: טקס האש הקדושה שמתבצע רק בכנסיות המזרח בירושלים ולא אצל הקתולים.

יום א הבא: יום חג התחיה/חג הפסחא. כבר לא בשבוע הקדוש ולא חלק מ-40 ימי ההתנזרות-lent.

זה היום הראשון של התקופה הבאה, תקופת 40 ימי "התחיה" (Resurrection) שנקראת Easter-פסחא.

חג התחיה (Easter Sunday) יתחיל תמיד בחצות הלילה בין שבת לראשון.

תמיד מדובר ביום א' הראשון שאחרי הירח המלא הראשון שאחרי ה-21 במרץ יום השוויון.

זהו היום החשוב ביותר בלוח השנה הנוצרי - יום תחייתו של ישוע.

יום חג התחיה הוא הקובע את התאריכים המדויקים של תחילת וסיום מחזור הפסחא כולו.

היום ה-40 ל-Easter, כלומר היום ה-80 למחזור הפסחא, הוא יום עליית האדון, חג ה-Ascension.

יום עליית ישוע השמימה מהר הזיתים.

לאחר עוד 10 ימים, היינו ביום ה-50 לתחייתו, נחוג חג הפנטקוסט - ירידת רוח הקודש

על 120 התלמידים בחדר הסעודה האחרונה.

מחזור הפסחא הכולל 90 ימים מתפלג:

40 ימי צום ותענית ה-Lent, שכולל את השבוע הקדוש.

40 ימי תחיה - Easter, שבסופם נחוג יום העלייה של ישוע לשמיים

ועוד 10 ימים עד לירידת רוח הקודש - הפנטקוסט.

בסה"כ יש 3 קטיגוריות של חגים נוצריים: חגי ישוע, חגי מרים וחגי קדושים ואירועים

למשל, חג סנט ג'ורג'.

הבשורה ע"פ יוחנן

מתחיל מאד תיאולוגי: "בראשית היה הדבר" משפט הכתוב על חזית כנסיית הבשורה בנצרת.

פרק ב: החתונה בכפר קנה "זו תחילת האותות אשר עשה זאת בקנה שבגליל" הנס הראשון של ישוע

פרק ג: דמות ייחודית ליוחנן ששמו נקדימון Nikodimus שבו מתקיים דיון תיאולוגי אייתו.

פרק ד: אירוע ייחודי ליוחנן, המפגש של ישוע עם האישה השומרונית בבאר יעקב המזהה אותו כיהודי

פרק ה: ישוע עולה לירושלים בפעם השנייה מתוך 4 פעמים, הוא מגיע לבריכת בית חסדא ומורה לחולה

שאינו יכול ללכת לקום על רגליו, ללא צורך בטבילה.

פרק ו: ארוך ומסובך שבסופו "אמן אני אומר לכם המאמין..." משפט מפתח של יוחנן שנוצרים אוהבים

פרק ח: ישוע עולה למקדש שם הועמדה מולו אישה חוטאת בניאופיה ואמורה להיסקל והוא מצילה.

פרק י: הפסוק "אנוכי הוא הרועה הטוב..." הינו הדימוי שעולה לפרוטסטנטים בחשבם על ישוע.

בפרק יש גם סיפור ייחודי על הגעת ישוע לירושלים בתנוכה.

הפרוטסטנטים

העולם הפרוטסטנטי צמח במאה ה-16 כמחאה נגד העולם הקתולי שהיה שטוף במעשי שחיתות. **מרטין לותר** חי בתקופת הרנסנס, תקופה שבה מתחיל ההיגיון והתבונה האנושית לעלות על נס. הרעיון המתגבש הוא, שהמדריך האישי של האדם, הם **כתבי הקודש** ואין צורך בפרשנותם של אבות הכנסייה.

המהפכה של לותר הדגישה 3 דברים: רק **האמונה**, רק **החסד** ורק **כתבי קודש**. אנגליה פורשת במאה ה-16 ממרות **האפיפיור**, אבל מהרבה בחינות האנגליקניים דומים לקתולים. את העולם הפרוטסטנטי הלא-אנגליקני, מחלקים לשתי קבוצות עיקריות: **ליברלים** ו**אוונגליים**. ה**לותרניים**, הם קבוצה שהלכה בעקבות לותר והיא קיימת בגרמניה ובסקנדינביה, זאת קבוצה שרוצה לחזור לתנ"ך ולברית החדשה.

הפדרציה של הקהילות ה**לותרניות** מאגדת תחתיה כ-75 כנסיות, עם למעלה מ-50 מיליון מאמינים. מרכז ה**לותרניים הגרמנים** הוא **בכנסיית הגואל** במוריסטאן ורבה פעילותם בשטחה של הרשות הפלשתינאית.

הקלוויניסטיים, הם קבוצה שמייסדם הוא **קלוין**, שהינו הוגה דעות בן דורו של לותר שמתחילת דרכם היו הרבה יותר קיצונים בכל דבר מכל קבוצה. מ-1517 יש הרבה קבוצות שהושפעו מקלווין, אך לא נקראות קלוויניסטיות, אלא סתם קבוצות **רפורמיות**.

הקלוויניסטיים הם אלה שבנו את הנצרות **בארה"ב** ובמאה ה-19 נוצרו להם פלגים רבים כדוגמת המורמונים.

קבוצה מיוחדת ושונה, מגיעה במאה ה-19 לישראל, אלו הם ה**טמפלרים** הגרמנים שפרשו מהלותרניים. מגיעות גם קבוצות מאמריקה לדוגמת מייסדי ה**מושבה האמריקאית** בירושלים, שהתיישבו בעיר העתיקה.

גורם חשוב נוסף שמעורב בעלייה הפרוטסטנטית לא"י, היא ה**משיחיות** או בלועזית – **מילניאריזם**. תוצאת המילניאריזם הייתה דחיפת פרוטסטנטים רבים להתיישבות בא"י, שרובה הגיעה במאה ה-19 **הכנסיות הפרוטסטנטיות** בא"י: הכנסייה האנגליקנית, הלותרנית, הסקוטית, הבפטיסטית והמורמונית.

מבנה הכנסייה

הכנסיות הראשונות שהוקמו במאה ה-4 ע"י **הלנה** אשת קונסטנטינוס הם: **כנסיית הקבר** (כנסיית התחיה – האנאסטזיס), **כנסיית האליאונה** – הר הזיתים, **כנסיית המולד** בבית לחם ו**כנסיית אברהם** באלוני ממרא, שליד חברון.

בסוף המאה ה-4 הוקמה כנסיית **ציון הקדושה** בהר ציון ובימי **אבדוקיה**, כנסיית **סטפנוס הקדוש**

בתקופה הביזאנטית, היו לכנסיות בא"י דגם בסיסי אחיד, מבנה **בזיליקאלי** בציר **מזרח – מערב** שכלל **אולם תווך** (Nave) שאליו צמודות **שתי סיטראות** (Ailes). בצד המזרחי של המבנה נבנו 3 **אפסיסים** ובצד המערבי ינבנתה חצר פריסטילית – **אטריום**, עם בור מים במרכזה.

האפסיסים הצדדיים שמשו כחדרי שירות: הדרומי שנקרא **דיאקוניקון**, היה החדר בו הניחו את בגדי הכהנים ואת המנחות השונות שהובאו לכנסיה ואילו הצפוני – **הפרוטזיס**, שמש כחדר הלחם והיין. האפסיס המרכזי כלל **מזבח**, שעליו ביצע איש הדת את טקס המיסה. בהיקפו של האפסיס היו מושבים מיוחדים – **סינטרונון**, עבור ראשי הכנסייה, כשבחזיתם היה **סורג**.

בין אולם התווך לאטריום, היה חלק מקורה הנקרא **נארתיכס**. הכניסה אל הכנסייה הייתה מצד מערב, כאשר תחילה נכנסו אל ה**אטריום**, שבו יכלו להתרענן ממתקן המים שהיה מותקן בו ולנוח בחלק המקורה, שהיה ע"ג **עמודים** מסביב.

הליטורגיה המרכזית התרחשה באולם ה**תווך**, שבה יכלו לקחת חלק רק אלה שכבר הוטבלו. אלה שלא הוטבלו, נקראו **קטכומנים** והם היו רשאים רק להשקיף על הנעשה מתוך ה**נארתיקס**

התפלגות הכנסיות בישראל

<u>עיר</u>	<u>שם הכנסייה</u>	<u>זרם נוצרי</u>	<u>האירוע</u>
נצרת	כנסיית הבשורה	קתולי (פרנציסקני)	מלאך ה' מבשר הבשורה למרים.
נצרת	כנסיית יוסף	קתולי (פרנציסקני)	ביתו של יוסף
נצרת	כנסיית גבריאל	יוונית	כנסיית הבשורה
נצרת	כנסיית בית הכנסת	יוונית קתולית	ישוע דרש כאן ביום שבת "אין נביא רצוי בארץ מולדתו"
נצרת	הר הקפיצה		
עין כרם	כנסיית יוחנן המטביל	קתולי (פרנציסקני)	בית זכריה ומקום הולדת יוחנן.
עין כרם	כנסיית הביקור	קתולי (פרנציסקני)	המפגש בין אלישבע למרים.
אבו ספיר	מנזר יוחנן במדבר	קתולי (פרנציסקני)	ויגדל הילד ויחזק ברוח ויהי במדברות... יוחנן נהג להתבודד כאן.
בית לחם	כנסיית המולד	יוונים אורתודוקסים	מולד ישוע.
בית לחם	כנסיית סט. קתרינה	קתולי (פרנציסקני)	כנסיית המולד הקתולית
בית לחם	כנסיית מערת החלב	קתולי (פרנציסקני)	מרים שהתה שם ערב ההימלטות מהורדוס. טיפה מחלבה נטפה על הרצפה.
ליד בית לחם	שדות הרועים	יוונים אורתודוקסים	מלאך ה' מופיע ומכריז על לידת ישוע.
ליד בית לחם	כנסיית שדות הרועים	קתולי (פרנציסקני)	מלאך ה' מופיע ומכריז על לידת ישוע.
אתרי הטבילה קסר אל יהוד	מנזר + כנסיית יוחנן המטביל (פרודרומס)	יוונים אורתודוקסים	טבילתו של ישוע ע"י יוחנן.
יריחו	מנזר/כנסייה הקרנטל הר הארבעים	יוונים אורתודוקסים	השטן ניסה את ישוע 40 יום ולילה
כפר קנה	הכנסייה הפרנציסקנית	קתולי (פרנציסקני)	נס הכדים - החדר בו שכנו הכדים הנס הראשון של ישוע
כפר קנה	הכנסייה היוונית אורתודוקסית	יוונים אורתודוקסים	שני הכדים המקוריים נמצאים שם.
כפר קנה	נתנאל	קתולי (פרנציסקני)	מוקדשת לסט. ברתולומאו (נתנאל), אחד מ-12 השליחים.
ציפורי	קאפלה סט. אנה	קתולי (פרנציסקני)	מקום מגורי הורי מרים: יהויכים ואנה (חנה).
קרני חיטין	מצבה	פרוטסטנטים "כנסיית יהוה"	הר האושר לחלק מפרוטסטנטים "כנסיית יהוה"
כפר נחום	ביתו של פטרוס בית הכנסת	קתולי (פרנציסקני)	נבחרה ע"י ישוע כמוקד פעילותו בגליל. שמעון ואנדרי היו תושבי הכפר. שם ריפא את תמותו של שמעון (פטרוס), ריפא את משרת שר המאה הרומי, ריפא את הנכה שהורד מן הגג, פגש במתי המוכס, נס החולה שנגעה בכנף בגדו, הקמת בת יאירוס - ראש בית הכנסת.
גינוסר	מוזיאון		הסירה של ישוע
טבריה	כנסיית פטרוס בטבריה	קתולי (פרנציסקני)	הוקדשה לבכורה של פטרוס ולנס הדג.
מגדל - מגדלא	כנסייה חדשה	קתולי (פרנציסקני)	מכאן באה מרים המגדלית.
טבחה	כנסיית נס הלחם והדגים	נזירים בנדיקטינים גרמנים	נס הלחם והדגים

טבחה	כנסיית הבכורה של פטרוס	קתולי (פרנציסקני)	סעודת ישוע עם תלמידיו. והענקת הבכורה לפטרוס. לפי המסורת ישוע הופיע כאן לתלמידיו לאחר תחייתו.
הר האושר	כנסייה קדומה וחדשה	האגודה האיטלקית להפצת הנצרות	מוקדשת לדרשת ההר
כורזין		ישראל	סירבו להכיר בישוע ונידונו לשמד
בית ציידא	בית הדגים	ישראל	המקום אליו ברחו השליחים לאחר מותו של יוחנן בידי הורדוס. תושביה סירבו להכיר בישוע ונידונו לשמד
כורסי	מנזר וכנסייה – "ארץ הגרגשים"	ישראל	תושביה סירבו להכיר בישוע ונידונו לשמד. התרחש במקום נס החזירים.
באניס קיסריה של פיליפוס			ישוע מבטיח לפטרוס שהוא הסלע עליו תבנה הכנסייה ואת מפתחות השמים. ישוע מכין את תלמידו לגורל שמצפה לו בירושלים.
הר התבור	כנסיית ההשתנות	קתולי (פרנציסקני)	הר ההשתנות
הר התבור	מנזר פרנציסקני	יוונים אורתודוכסים	הר ההשתנות
דבוריה	שרידי כנסייה	קתולי (פרנציסקני)	כאן חיכו שאר השליחים כשישוע עלה לתבור. ריפא נער מוכה ירח.
נעים (נעין)	מדרום להר תבור	קתולי (פרנציסקני)	נס החייאת בן האלמנה
שכס	באר יעקב	יוונים אורתודוכסים	מקום אליו הגיע ישוע בדרכו לירושלים. באר המים בו השומרונים התפלאה כי יהודי מבקש ממנה מים. מקום בו יוחנן המטביל נקבר.
סבסטיה	כנסיית יוחנן המטביל		
גינין	עיר גנים המקראית		ישוע ריפא את עשרת המצורעים ורק השומרונים הודה לו.
יריחו			נס ריפוי העיוור ישוע בבית זכי המוכס.
יריחו	מנזר/כנסייה הקרנטל הר הארבעים	יוונים אורתודוכסים	השטן ניסה את ישוע 40 יום ולילה
מעלה אדומים	אכסניית השומרונים הטוב		השומרונים הטוב
ביתניה	קבר לזרוס	קתולי (פרנציסקני)	קבר לזרוס אותו החייתה ישוע.
ביתניה	הכנסייה היוונית אורתודוכסית	יוונים אורתודוכסים	נס החייאת לזרוס.
ירושלים	כנסיית הגואל	לותרני פרוטסטנטי	
ירושלים	כנסיית המשיח כנסיית עמנואל	אנגליקנית	

הח'ליפים

הראשידון - ישרי הדרך 632 - 661

הח'ליף ה-1 שלאחר מות מוחמד, נקרא חליפת רסול אלה . ניהל את מלחמות הרידה , מלחמות כנגד השבטים הפורשים עד קבלתם את האסלאם.	אבו בכר 632-634
הח'ליף ה-2 , צבאותיו מתחילים בכיבושים הרחק מעבר לגבולות חצי האי ערב. מקים מסגד בהר הבית. נרצח בידי עבד פרסי	עומר אל ח'טאב 634-644
הח'ליף ה-3 שבתקופתו נקבע הנוסח המחייב של הקוראן . נרצח בעודו קורא בקוראן, אירוע הנחשב באסלאם בגדר פיתנה .	עוס'מאן אבן עפאן 644-656
הח'ליף ה-4 והאחרון למנהיגי הראשידון, בן דודו של הנביא. תקופתו מאופיינת בהתנגדות משפחת אומאיה מדמשק, שהסתיימה בהכתרת מואוייה כח'ליף במקביל לעלי. החאריג'ים , הפורשים ממחנה עלי, שלא הסכימו לתהליך, יוזמים את רציחתו.	עלי בןאבי טלאב 656-661
<u>בית אומיה 661 - 750</u>	
הח'ליף ה-1 לבית אומיה ומיסד השושלת שהופך דמשק לבירת החליפות במקום מדינה. הח'ליף שיש בידינו הוכחות ארכיאולוגיות לקיומו, כתובת ביוונית ששמו מוזכר בה בבית המרחץ בחמת גדר. הראשון שטובע מטבעות מברונזה עם דמותו.	מועאויה 661-680
שלטונו מאופיין בשורת מרידות. מרד של חוסייין בן עלי , שגורלו נחרץ בקרב המתרחש ב כרבלא שבו נהרגים כל נאמניו ומרד בני זובאיר המתחיל במדינה ומתפשט לרחבי חצי האי ערב.	יזיד 680-683
שלט רק 4 חודשים ובוזא בא לסיומו הענף הסופיאני של בית אומאיה	מואויה השני 683-684
החליף ה-1 של הענף המרוואני מבית אומאיה ולו מיוחס האתר אורות שלמה שבהר הבית	מרוואן 684-685
השליט החשוב ביותר של בית אומאיה. בונה את המבנה את כיפת הסלע . בתקופתו האימפריה האומאית פורצת מערבה. מבצע 3 רפורמות: מנהל אחיד ברחבי האימפריה, נטבעים מטבעות אחידים ללא דיוקנאות במערכת מוניטרית אחידה ומנהל בשפה ערבית	עבד-אל-מאלכ 685-705
בתקופתו האסלאם מגיע עד לאוקיינוס האטלנטי ובמזרח עד לגבולות סין. נקרא בשם אל בנאא על שום שבימיו נבנו המפוארים שבמבנים המוסלמים כדוגמת המסגד הגדול בדמשק , מסגד הכעבה במכה , מסגד אל אקצה בהר הבית והעיר רמלה	אל ואליד 705-715
הח'ליף היחיד שקבע מקום מושבו ברמלה . מתואר כזללן. דימויים שלו ושל קודמיו כנהנתנים ושותי יין יצרו התנגדות הולכת וגוברת כנגד האומאים.	סולימאן 715-717
בהוראתו פסקה כל הבניה המפוארת. פרסם תקנות עומר שנועדו להפוך את בני החסות הנהנים ממעמד בני הספר, לאזרחים מסוג ב', כמו כן אסר על לבישת בגדי מוסלמים והענקת שמות ערביים לבניהם, חויבו ללבוש פריט לבוש לזיהוי, אסר בניית בתי תפילה חדשים ועוד. בתקופתו הוחלט להשוות את תנאי המוואלי לתנאי הערבים	עומר "החסיד" 717-720
בימיו יצאה הוראה על מחיקת איקונות - איקונוקלום	יזיד השני 720-724
מחזיר את המוואלי למעמדם הקודם ובכך גרם להם להיות אויבי בית אומאיה. בארץ ישראל מקים את ארמון הישאם חירבת אל מפג'יר ביריחו.	הישאם 724-743
הח'ליף האומאי האחרון, שהובס בקרב הידוע בשם נהר הזאב הגדול , ע"י מתנגדיו מבית עבאס.	מרוואן השני 744-750

מפעלי בית אומאיה:

אמות מים: ביריחו, בכנרת וממעינות גזר לרמלה.
אמת המים ממעינות גזר לרמלה היא השנייה בספיקתה בא"י, אחרי האמה התחתונה שבקיסריה
בארות השרשרת - פוגארות: בפצאל, יטבתה ועין עברונה.
אלו מערכות הבנויים במקומות צחיחים, בהם קודחים למפלס מי התהום, בדרך כלל בשפכי נחלים, בהם המפלס המים קרוב יותר לפני השטח ומשם לחפור ניקבה אנכית, על מנת להוליך את המים לשטחים חקלאיים קרובים.
ערים: מייסד את רמלה, עם תכנון אורטוגונאלי, שוקים, מבני ציבור ומערך מאגרי מים.
בנייני מנהלה: ממוקמים בקריית השלטון בירושלים, כאשר שניים מהארמונות היו לאורך הכותל הדרומי והשלישי מחוץ לגבולות הר הבית. בתוך הארמון המערבי נמצא כיום מרכז דוידסון. הארמון המרכזי היה כנראה מרכז השלטון ממנו היה מעבר ישיר אל מסגד אל אקצה. ארמון אחר אולי שימש כבית האוצר.
מסגדים: מסגד אל אקצה, המסגד הלבן ברמלה ומסגדים קטנים בארמונות.
ארמונות: ארמון מיניה, ארמון צינברי, ארמון הישאם בחרבת אל מפג'יר, אנטיפטריס והקריה השלטונית בירושלים מדרום להר הבית. **מבנים** - כיפת הסלע

בית עבאס 750 - 842

הח'ליף ה-1 לבית עבאס וזאת לאחר הבסת מרוואן ה-2 בקרב ליד נהר זאב הגדול וכיבוש דמשק. לביסוס שלטונו טבח את בני אומיה. אירוע שהקנה לו את הכינוי אל ספאח . מבסס שלטונו על הפרסים שהיו בעלי תפישה ניהולית מסודרת מתיר גיוס לא-מוסלמים ולא-ערבים לצבא. בקרב טלאס לקח בשבי אומנים סינים שייצרו משי ונייר. פתר בעיית המואלי באמצעות תרגיל משפטי ובכך הוסר מכשול לשילוב הלא-ערבים בחברה האסלאמית. הפך את האסלאם לדת אוניברסאלית. אל ספאח מת מאבעבועות שחורות	אבו עבאס 754-750
נחשב המייסד העיקרי של בית עבאס. תקופתו מאופיינת בשגשוג תרבותי שהתבסס על הסובלנות. ייסד את בגדד . רעש האדמה בתקופתו הורס את מסגד אל אקצה. יזם את הסרת הזהב מכיפת כיפת הסלע ותמורה ממכירתו שיקום מסגד אל אקצה החרב	אל מנצור 775-754
בימיו גברה השפעת משפחת הוזירים - הברמכים שיעצה לשושלת העבאסית. בתקופתו התפתח המנהל לפי הדגם הפרסי ונוצקים היסודות למנהל האימפריה שכלל משרד הצבא, משרד האוצר ומשרד הידיעות והדואר. ידוע כמי שהקים את המיחנה - אינקוויזיציה. בהקשר א"י ממשך את מפעל אביו בשיקום אל אקצה ובניית מסגד גדול באשקלון	אל מהדי 785-775
נתמנה כח'ליף ומיד אסר את אחיו הצעיר. שלטונו היה קצר ושבע מרידות ומאבקים צבאיים. ע"פ אחת הגרסאות מותו אורגן בידי אמו חיזוראן	אל האדי 785
כינויו המלכותי היה ראשיד - ההגון. כוכב סיפורי אלף לילה ולילה , תקופתו כונתה תור הזהב העבאסי . נחשב לגדול החליפים העבאסים. שלטונו נשען על הברמכים עד שהוציאם להורג. בונה בריכת הקשתות ברמלה.	הארון אל ראשיד 809-786
מתמנה לח'ליף אחרי מלחמה בתומכי אחיו שנהרג בזמן הקרבות. בימי שלטונו מתחילה התפתחות חקר הידע וההשכלה. מקים את בית-אל-ח'כמה - בית החכמה ולשם מביא מלומדים יהודעים בצד הערבית עוד שפה נוספת. הורה לבצע שיפוצים נרחבים בכיפת הסלע ולמחוק מכתובת היסוד את שמו של עבד אל מאלכ	אל מאמון 833-813
מחליט ליצור לעצמו כוח צבאי שחיליו לא יהיו קשורים לקבוצות הלחץ השונות. קנה נערים צעירים תורכיים, מאסלם אותם, מגדל אותם בבתי ספר צבאיים לפרשים וחיללים מעולים והופך אותם לצבאו הפרטי הנאמן לו ואך ורק לו. לימים יוכרו בשם הממלוכים .	אל מעתצם 842-833

הטולונים 868 - 905

בן ממלוק תורכי שנשלח מטעם החליף העבאסי למשול במצרים. בונה המסגד העבאסי הגדול בעולם. משתלט על א"י וסוריה ומשקם את נמל עכו וייתכן גם קיסריה וארסוף. אחראי לבניית ריבטאט לאורך חופי א"י - מושב הבונים ואשדוד ים.	אחמד אבן טולון 883-868
---	----------------------------------

הא'חשידים 935 - 968

ממלוק בשרות העבאסי שזכה לתואר אל א'חשיד - הנסיך. התמנה למושל מצרים והשתלט על א"י וחלקים מסוריה. ליד רמלה התגלתה כתובת המספרת על איחשידי שבנה גשר גדול באזור. סריס שחור שהובא כעבד מאתיופיה ובזכות כישוריו נעשה למחנך בני הא'חשיד ומאוחר יותר למפקד ודיפלומט ולבסוף שליט. מותו בישר את קץ המדינה הא'חשידית.	עלי איחשיד 946-935 כאפור 968-966
--	---

הפאטימים 969 - 1171

מייסד את השושלת הפאטימית ועיר בירה חדשה לחוף הים התיכון אל מהדיה . הפך את המסחר עם אומות הים התיכון למרכזי בכלכלת המדינה. במקביל פיתח מסחר עם אפריקה באמצעות שיירות סוחרים שחצו את מדבר סהרה. בין הסוחרים בלטו סוחרים יהודיים שהותירו רישומם בכתבי הגניזה הקאהירית.	אל מהדי באללה 934-910
בעצת וזיר ממוצא יהודי יעקוב אבן כלס , נשלח האמיר גיוהר למצרים ובהמשך משתלט עליה. מייסד עיר בשם מסר-אל-קהירה ובתוכה מקים מוסד ללימוד האסלאם אל אזהר. החליף אל מועיז מגיע לקהיר ב- 973 ומצרים הופכת להיות מרכז האימפריה הפאטימית	אל מעז לדין אללה 975-953
בגיל 11 התמנה לח'ליף ה-6 בשושלת ובימיו הגיעה האימפריה לשיא גודלה. משנת 1000 ואילך החל להתנהג בצורה מוזרה וקיצונית. הציק למוסלמים הסונים ולבני החסות, באיסורים על חגיגות הפסחא וייצור יין, הכריח נוצרים ויהודים לשאת אפודי בד ולחבוש טורבנים בצבע שחור, הורה על הרס כנסיית הקבר וכל כנסיות א"י. בשנת 1016 החל להאמין שאללה בכבודו ובעצמו התגלגל לגופו. אדם בשם חמזה בן עלי אימץ טענתו והפיץ אותה ברחבי מצרים. לימים תוליד הטפה זו לייסודה של דת חדשה: הדת הדרוזית . בגיל 36 נעלם אל חאכס. לפי אמונת הדרוזים הוא ישוב באחרית הימים כמהדי (מושיע).	אל חאכס באמר 1021-996
עלה לכס השלטון לאחר מות אביו אל חאכס. משפחת אל ג'ראח הבדווית מנצלת חולשת השלטון ומשתלטת על חלקים מא"י ועורכות פשיטות עקובות מדם על רמלה. לאחר 5 שנים מצליח הצבא להכות את הבדווים בקרב מדרום לכנרת, ב- 1033 פגעה רעידת אדמה בא"י והרסה את מסגד אל אקצא, חומות ירושלים, עכו, טבריה, חיפה, רמלה ועוד. מסגד אל אקצא נבנה מחדש. שיפוץ קטע החומה הוטל על הנוצרים בעיר בסיוע הקיסר הביזאנטי ששלח בנאים וכסף. לאחר השלמת הקטע זכו נוצרי ירושלים באזור אוטונומי שהוא הרובע הנוצרי . בנוסף קיבלו אישור להקים מחדש את כנסיית הקבר. במהלך השיקום מת הח'ליף אל ט'אהר.	אל ט'אהר 1036-1021

אל מסתנצר 1094-1036	בתקופתו החליפות הפאטימית הגיעה לשיאה. בא"י תקופתו היא תקופה קשה ורעועה, בצורת רעב, חורבן וכיבושים הרסניים. בנוסף מגיעה סדרה נוספת של רעידות אדמה ב- 1036, 1047 וב-1068 שמזעזעות את הארץ. רמלה נחרבת.
<u>התקופה העות'מאנית</u>	
שלושת השליטים העות'מאניים הראשונים נושאים את התואר "ביי" השליטים אחריהם נושאים את התואר "סולטאן"	
עוסמאן ה-1 1326 - 1299	עוסמאן ה-1 מקים בייליק באנטוליה, בשטח שקיבל אביו הואסל, משליט סלג'וקי. קובע את העיר בורסה כעיר בירה, שבה התנהל מסחר נרחב בענף המשי.
אורהן ה-1 1359 - 1326	אורהן ה-1 כבש רוב מזרח אנטוליה. הקים את ה דיוואן - כמעין מועצה מייעצת לשלי. טבע מטבע עות'מאני עצמאי ראשון בשם אקצ'יה.
מוראט ה-1 1389 - 1359	מוראט ה-1 כבש את חצי האי גליפולי , צלח את מיצרי ה דרדנלים וכבש מידי הביזנטיים לראשונה שטח באירופה. מעביר את בירתו לעיר אדרנה . נהרג בקרב לכיבוש קוסטו.
באיזט ה-1 1402 - 1389	השליט הראשון שיקרא לעצמו סולטאן . מובס ע"י המונגולים בפיקודו של טימור לאנג . שוביו כולאים אותו בכלוב עד יום מותו.
מהמט ה-1 1421 - 1413	ייעב את ה אימפריה העות'מאנית ואיחתה. הנציח את המנהג הנפסל, שהאח המצליח לתמרן בין הכוחות, זוכה בירושה ולאחר מכן מוציא להורג את אחיו, כדי למנוע כל תחרות.
מוראט ה-2 1451 - 1421	תקופתו התאפיינה במלחמותיו נגד ה נוצרים באזור הבלקן. הכניס לשימוש צבאי את כלי הנשק הכוללים רובים ותותחים .
מהמט ה-2 1481 - 1451	נקרא הכובש . בשנת 1453 שם קץ ל אימפריה הביזנטית בכבשו את קונסטנטינופול וקבע בה את בירת האימפריה העות'מאנית והסב את שמה ל איסטנבול .
באיזט ה-2 1512 - 1481	קולט את מגורשי ספרד ופורטוגל . מודח ע"י בנו סלים ה-1.
סלים ה-1 1520 - 1512	נקרא האמיץ . הראשון שכובש את א"י מכה ומדינה . נוטל לעצמו תואר חדש חליפה .
סולימאן המפואר 1566 - 1520	נקרא המחוקק . גדול המדינאים העות'מאניים. הרחיב את שטחי האימפריה. בונה בשנים 1538 - 1535 את חומות ירושלים של היום. האדריכל בתקופתו, סינאן משאיר את חותמו בשורת בנייני פאר, מערכות המים והמסגד הכחול.
סלים ה-2 1574 - 1566	בתקופת סלים, בשנת 1571 מושמד הצי העות'מאני בקרב לפאנטו כמעט לחלוטין מול כל ציי הקומונות הימיות האירופאיות, מפלה המבשרת תחילת שקיעת האימפריה.
מהמט ה-4 1687 - 1648	בשנת 1683 מובס צבאו של מהמט בשערי וינה בידי הגנרל הפולני יאן סאביצקי ולאחר מכן מודח מתפקידו ע"י הינצ'רים .
מוסטפה ה-2 1703 - 1695	בתקופתו, בשנת 1699 נחתם הוזה קרלוביץ שבו נקבעים גבולות חדשים לאימפריה העות'מאנית בו הם מאבדים שטחים משמעותיים ביבשת אירופה. זו קפיצת המדרגה השנייה בתהליך השקיעה של האימפריה העות'מאנית.
סלים ה-3 1807 - 1789	בתקופתו מגיע נפוליאון לא"י, אירוע המהווה נקודת ציון של המעבר מהתקופה העות'מאנית לתקופת העת החדשה.
מהמוט ה-2 1839 - 1808	מהמוט ה-2, פושט בשנת 1826 על מגורי ה הינצ'רים ומחסלם, בעזרת המשמר האישי שלו וזה בעקבות מרידה נגד סמכות הסולטן, בקבלת שרות מהם ללא תנאים מוקדמים.
<u>התקיפים בארץ ישראל</u>	
פאחר-א-דין II 1635 - 1572	שליט דרוזי שקיבל מהשלטון העות'מאני אוטונומיה בג'בל דרוז . בנה מרכז מבוצר דיר אל קמר בהרי השוף, צבר כוח ומשתלט על הגליל ולאחר מכן מביא אוכלוסיות דרוזיות לגליל בכדי לחזק את כוחו. כורת ברית עם נסיך טוסקנה ומנסה לגייס לעזרתו כוחות אירופאיים כנגד העות'מאניים. נלכד בדמשק והוצא להורג יחד עם בני משפחתו.
דאהר אל עומאר 1775 - 1688	ממוצא ערבי ו בדואי . מקבל מינוי רשמי כ מושל עכו וקובע בה בירתו. מפתח ומבצר את עכו ומשתלט על חיפה שהופכת לנמל משני. מתפשט דרומה וכובש את שכם יפו ועזה ומשלים השתלטותו על א"י. פונה לראש קהילת יהודי איזמיר חיים אבולעפיה ומזמין את הקהילה להגיע ל טבריה , שם מעניק להם מעין אוטונומיה. מנסה לקשור אליו הצי הרוסי במאבק נגד העות'מאנים. מושל דמשק העות'מאני והשליט המצרי גורמים לדאהר לנוס מעכו אך אי שם בדרך, הוא נופל מסוסו ואנשיו עורפים את ראשו ומביאים אותו לוואלי בדמשק.
אחמד אל ג'זאר 1804 - 1775	ממוצא בוסני שמתחיל קריירה בדמשק בסיוע לוואלי בהבסת דאהר אל עומאר. בזכות תמיכתו בוואלי, מקבל מינוי כשליט על א"י ומחליט לקבע מושבו בעכו . בשל אכזריותו ומהגו להטיל מומים בנתיניו כונה הקצב . שלא כקודמיו הוא מעולם לא הביא את מערכת יחסים שלו עם האימפריה העות'מאנית לכלל התנגשות בשדה הקרב. בשנת 1799 הוא מתעמת ומצליח בשם האימפריה העות'מאנית לדחוק את נפוליאון מא"י.

מושגי יסוד באסלאם

אסלאם	מילה שפרושה השלמה , כניעה מוחלטת, כלומר קבלת רצון האל בשלמות.
ג'אהליה רסול אלה	פרק הזמן שקדם לבוא האסלאם לחצי האי ערב. תרגום המילה הוא " בערות " - אי ידיעת האל.
ח'ליף	שליח האל - כינויו של מוחמד. ביטוי נרדף למילה "נבי". כל הנביאים נקראים רסול – שליחים. קיצור לביטוי " ח'ליפת רסול אלה " - שליח האל. תוארם של שליטי העולם המוסלמי אחרי ימי הנביא מוחמד.
הג'ירה	ההגירה של מוחמד ורעיו בשנת 622 ממכה אל העיר ית'רב, שמאז נקראה בשם " מדינת אל נבי " כלומר עירו של הנביא, ובקיצור "אל מדינה". מהלך זה נחשב למאורע המכונן של האסלאם.
אל כתאב אל מקדס הספר הקדוש	המוסלמים מאמינים שבצד האל הנצחי, קיים ספר נצחי שבו כלול כל החוכמה והידע ביקום שתפקידו להדריך את בני האדם בדרך הנכונה וממנו הוריד האל, באמצעות נבי מוסא את התורה נבי עיסא את הברית החדשה ונבי מוחמד את הקראן .
קראן	הספר הקדוש של האסלאם. נחשב להתגלות האחרונה, המלאה והמדויקת של הספר השמימי. פירוש השם הוא ספר שיש לקוראו ברבים. המוסלמים מאמינים שכל מילה, אות ופסיק בקראן ירדו משמים והם דבר האל, שהובא אל בני האדם באמצעו שליחו, הנביא מוחמד.
תפסיר פרשנות הקראן	היות ושפת הקראן היא קשה ולעתים מעורפלת, נזקקים המוסלמים ל פרשנות הפסוקים ולכן הם מבינים את הקראן דרך התפסיר, דבר המקנה לו חשיבות עצומה.
רמאזן	החודש הקדוש ביותר בלוח השנה המוסלמי. לפי הקראן, בחודש זה התגלה לראשונה הספר הקדוש לנביא. חודש קדוש זה מצוין בצום בשעות היום לכל אורכו.
סורה איה	הקראן כולל 114 פרקים המכונים סורות, למעט הסורה הראשונה המכונה "סורת אל פאתחה". סדר הפרקים הולך בעיקרון, אך לא תמיד, מהסורה הארוכה ביותר לקצרה ביותר. לכל סורה יש שם וכן מספר סידורי. בסורה 2 סורת אל בקרה - סורת הפרה, יש 286 פסוקים ואילו ב-4 הסורות האחרונות יש בין פסוק 1 ל-3.
סורות מכיות וסורות מדיניות	הפסוקים מכונים איה , מילה שפרושה אות משמים, כלומר, כל פסוק לעצמו נחשב לנס. מקובל לחלק את הסורות השונות ל- 90 סורות שהורדו במכה ול- 24 שהורדו במדינה . הסורות המכיות, הן בדר"כ קצרות, נושאות אופי חזיוני, שפתן פיוטית, נמלצת ולעיתים סתומה. הסורות המדיניות הן ארוכות, שפתן ברורה יחסית והן כוללות בתוכן פרקי חקיקה ומשלים שתפקידם להבהיר למאמין כיצד עליו לנהוג.
מסגד אל אקצא	בסורה 17 - סורת בני ישראל המכונה גם סורת מסע הלילה, נאמר: "שתבח זה אשר הטיע את עבדו בלילה מן המסגד הקדוש (במכה) אל מסגד אל אקצא (המסגד המרוחק ביותר)". מקומו של מסגד אל אקצא אינו מצוין בקראן, אולם כיום מקובל על כל המוסלמים שמדובר בהר הבית שבירושלים. המסורת המוסלמית מספרת שמהסלע אשר על ההר הועלה הנביא השמימה ופגש באללה וקיבל ממנו את התפילות . המושג "אל אקצא" כולל, לפי תפיסת המוסלמים, את כל השטח של מתחם הר הבית.
חדית' תורה שבע"פ	האסלאם, בדומה ליהדות ובשונה מן הנצרות, שם דגש על אורח החיים היומיומי ומגדיר למאמין מצוות עשה ואל תעשה. בקראן לבדו אין חקיקה מספקת המבהירה לו כיצד לנהוג ולכן יש תורה שבע"פ , המרחיבה את הנאמר בקראן, מפרשת אותו ומוסיפה עליו.
שריעה הלכה	השריעה היא שילוב מקורות הפסיקה הנזכרים עם תקדימים שנוצרו בעקבות הצטברות פסקי הלכה - פיתאוא , שיצרו תקדימים מחייבים והיא המכתיבה את אורח החיים המוסלמי. השריעה נחשבת כחוקה שניתנה משמים ואין לסתות ממנה. המשפט המוסלמי מכונה על כן " המשפט השרעי ".
מצוות	כמו ביהדות, נבחן המוסלמי באורח חיינו ולא רק באמונתו ולכן הוא מחויב ע"פ הפסוק "לעשות את הטוב ולהימנע מן הרע" (קראן, סורה 3 פס' 104) ולצורך זאת נתנו לו מצוות המתחלקות למצוות עשה ומצוות לא תעשה.
מצוות עשה מתחלקות לשתי קבוצות: מצוות יחיד, המחייבות כל אחד ואחד ומצוות רבים שדי בכך שחלק מן הציבור מקיים אותן, כדי להוציא את כלל הציבור מידי חובה.	
ארכאן אל אסלאם עמודי התווך	חמש מצוות היחיד החשובות ביותר של האסלאם, שאי-קיום אחת מהן נחשב לחטא חמור. עדות-שהאדה, תפילה-צלאה, צום, צדקה-זכאה, עליה לרגל-חג'
שהאדה העדות	החשובה במצוות האסלאם. חובה על המוסלם לאומרה וככל שירבה להכריז זאת כן ייטב: "לא אלה אלא אלה ומחמד רסול אלה - אין אלוה כי אם אלה ומחמד הוא שליח אלה". תהליך ההתאסלמות הרשמי הוא חזרה על שהאדה 3 פעמים בפומבי.
צלאה תפילה	חובת המוסלמי להתפלל 5 פעמים ביום : שחר, צהריים, מנחה (כאשר הצל שמטיל חפץ, שווה באורכו לאורך החפץ), מעריב (מיד לאחר שקיעה) ולילה (כשעתיים אחרי השקיעה). טקסט התפילה מבוסס על 5 פסוקי הסורה הראשונה של הקראן, סורת אל פאתחה, בצד מחזור תנועות המכונה " רכעה " - כריעה, הכולל: עמידה, השתחוות, כריעה על הברכיים, נגיעה כפולה עם המצח בקרקע המכונה "סג'ד" - סגידה, ישיבה וחזרה לעמידה.

<p>כל מוסלמי בוגר, מחויב לצום במהלך כל חודש הרמז'אן. הצום כולל איסור מוחלט על אכילה, שתייה, עישון, יחסי מין וכל פעולה המהנה את הגוף. מטרתו להביא את האדם המסתגף להרהר במעשיו ולשוב מחטאייו. הצום מתחיל כאשר יש "די אור להבדיל בין חוט לבן לחוט שחור" ומסתיים עם שקיעת החמה. סעודת שבירת הצום נקראת "אִפְטָאר" שפרושו היפטרות מן הצום. כעיקרון שאפו חכמי האסלאם שהאכילה בלילות הרמז'אן תהיה צנועה, אולם בפועל נערכות מדי לילה סעודות חגיגיות ועתירות מזון. 10 הלילות האחרונים של הצום הם לילות תשובה שבהם רבים מבליים במסגדים. החשוב בלילות הוא ליל ה-27 ברמז'אן, המכונה "לילת אל קדר" - ליל הגזירה. המוסלמים מאמינים שבלילה זה ירד לראשונה הקראאן ובו נגזרים גורלות בני האדם לשנה הבאה. בתום חודש הצום מתחיל "עיד אל פטר" - חג שבירת הצום.</p>	<p>צום</p>
<p>מוסלמי שיש לו להשביע את משפחתו, חייב לתת כל שנה, תרומה לצדקה. מקובל לתת צדקה בחודש הרמז'אן. הכספים מיועדים לנוזקים, למשרתים בקודש, למתאסלמים חדשים וללוחמי ג'האד.</p>	<p>זכאה צדקה</p>
<p>מצוות עלייה לרגל אל העיר המכה, שביסודו היה מנהג מתקופת הג'אהליה, שהנביא אימץ אותו לאסלאם ונתן לו תוכן מוסלמי. יסוד החג' הוא סיפור עקידת ישמעאל בידי אברהם, שלפי מסורת האסלאם, התרחש סמוך למכה. עולי הרגל משחזרים את מסע העקידה. העלייה לרגל והטקסים הנלווים אליה הם ימי 6-9 בחודש האחרון של השנה המוסלמית, הנקרים ד'ו אל חג'ה. במהלך החג' מקיפים המאמינים את בניין הכעבה, שהוקם, ע"פ הקראאן בידי אברהם וישמעאל ומנשקים את האבן השחורה הנמצאת בכותלו המזרחי. בהמשך הם עוברים להר ערפאת הסמוך לעיר, שם הם עומדים בתפילה כל היום. סיום החג' הוא בגבעת מנא, שם סוקלים המאמינים 3 עמודים המייצגים את השטן. בזמן החג', נמצא המאמין במצב של אחראם - קדושה. הוא לבוש בבגד לבן ללא תפרים ואסורים עליו השקר, המריבה, יחסי מין, תספורת וגזיזת ציפורניו. מוסלמי חייב במצווה זו פעם אחת בחייו. החג' מסתיים במנא - בזבח כבש הפותח את חג הקורבן.</p>	<p>חג'</p>
<p>חג שבירת הצום. חג זה מסיים את צום הרמז'אן והוא חל בראשון לחודש ה-10, חודש שואל ונחוג במשך 3 ימים. התוכן הדתי העיקרי שלו הוא תפילה חגיגית בבוקר הראשון של החג. מנהגי החג כוללים: מתן צדקה לעניים ומשלוח מנות לחברים, קניית בגדים ונעליים חדשות, ביקור בקברי קרובים ומאכלים מתוקים.</p>	<p>עיד אל פטר החג הקטן</p>
<p>חג זה המסיים את העלייה השנתית לרגל למכה. הוא נחוג בכל משפחה מוסלמית החייבת בזבח משלה. כיוון שאין באסלאם הקרבת קורבנות, נאכל הזבח בידי בני המשפחה ויתרתו מיועדת לעניים. החג עצמו נמשך 4 ימים ונקרא גם החג הגדול. בבוקרו הראשון נישאת תפילת חג מיוחדת.</p>	<p>עיד אל אדחא חג הקורבן</p>
<p>המילה ג'האד פרושה המילולי "מאמץ עליון". בד"כ מיוחדת מילה זו למלחמת קודש בכופרים. המילה כפירה - תכפיר, מתייחסת לעבודת אלילים, אולם עם הזמן הורחבה משמעותה לכלל המעשים הנוגדים את האינטרס המוסלמי, בעיקר מלחמות של לא מוסלמים נגד המאמינים. הדוגלים באסלאם הרדיקלי, טוענים כי מעשיהם של מרבית השליטים במדינות האסלאם הם בגדר תכפיר ויש לצאת לג'האד נגדם. השתתפות בג'האד היא בגדר מצוות רבים.</p>	<p>ג'האד ותכפיר</p>
<p>מילה שאין לה תרגום מדויק. יש המתרגמים זאת כ"מלחמת אחים", אך המשמעות נרחבת יותר וכוללת כל אלימות פנים מוסלמית ומתייחסת להיותה של אלימות כזו חטא דתי חמור. הפתנה הראשונה באסלאם הייתה המרד נגד הח'ליף עת'מאן ורציחתו. אירוע זה ידוע בקרב המוסלמים בשם: "אל באב אל מפתוח, השער הפתוח", דרכו נכנסה המחלוקת לאסלאם.</p>	<p>פתנה</p>
<p>השופט השרעי. פוסק לפי חוקי השריעה בלבד. הקאצי הוא דן יחיד ופסיקתו סופית. הוא אינו יכול ליזום דיון או חקירה אלא רק לשבת בדן על פי הזמנת הצדדים. בשל מגבלה זו ובשל מגבלות של התאמת השריעה למציאות המשתנה, נוספו במדינות האסלאם כללי הקאנון.</p>	<p>קאדי</p>
<p>מילולית: תקנות. בפועל: חקיקה משלימה לשריעה, הנעשית בידי הסמכות המחוקקת של המדינה. לכאורה יש לחקיקה זו מעמד של תקנות בלבד, שכן החוק היחיד הוא החוק האלוהי - השריעה. בפועל מתנהלות מרבית המדינות המוסלמיות בימינו ובמידה רבה גם בעבר לפי הקאנון. השיפוט הקאנוני הוא בידי בתי משפט אזרחיים.</p>	<p>קאנון</p>
<p>הפילוגים הדתיים באסלאם החלו כמחלוקות פוליטיות. הראשונה פרצה בימי עלי בן אבי טאלב. במהלך מאבק של מעאויה נגד עלי, פרשה קבוצה מתומכיו עלי משום שהסכים למו"מ עם מעאויה. קבוצה זו נקראה ח'וארג'. הם העמידו דרישה שהפכה בהמשך לעיקרון דתי: בכל עת וזמן, יכהן כח'ליף המוסלם הישר והנאמן ביותר לדת, גם אם מדובר בעבד. בהמשך הלכו הפרושים שתנועתם נקראה ח'וארג'יה, הקצינו והתנגדו לכל סטייה מחוקי האסלאם וראו במאמינים שלא עמדו בדרישה זו חוטאים בתכפיר, שמצווה להילחם בהם.</p> <p>הח'וארג' הגדירו את הג'האד כעמוד התווך ה-6 של האסלאם וראו בו מצוות יחיד, שיש להפנותה קודם כל נגד הכופרים מהאסלאם.</p>	<p>ח'וארג' הפרושים</p>

<p>שיעה</p>	<p>הפילוג העיקרי באסלאם התחולל על רקע השאלה: מיהו יורש חוקי למוחמד. לאחר מות הנביא התגבשה קבוצת מוסלמים, שטענה שהיורש החוקי הוא בן-דודו וחתנו, עלי בן אבו טאלב ואחריו בני עלי מפאטמה, בת הנביא וצאצאיהם אחריהם. קבוצה זו קראה לעצמה "שיעת עלי", כלומר סיעת עלי. לאחר רצח עלי, התנגדו אנשי הסיעה לשלטון בית אַמִּיָה וב-680 יצאו במרד שבראשו עמד חסין, בנו של עלי. המרד הוכרע ביום ה-10 לחודש מַחְרַם של שנת 61 להגירה - 10.10.680 בקרב ליד העיר כַּרְבֵּלָא. חסין נהרג ובכך היה לַשְּׁהִיד. יום מותו הוא יום אבל ומספד לשיעים עד עצם היום הזה. בעקבות קרב כַּרְבֵּלָא פתחו השיעים אידיאולוגיה דתית ייחודית, שבמרכזה עומדת דמות האמאם המסתתר. לשיעים עמוד אמונה שישי והוא האמונה שמנהיג האסלאם חייב להיות מזרע עלי.</p>
<p>האמאם המסתתר</p>	<p>הטעון הפוליטי, לפיו רק עלי וצאצאיו מפאטמה, בת הנביא, הם שליטים לגיטימיים באסלאם הפך אצל השיעים לעקרון אמונה שישי. הם מאמינים שהנביא הוריש לעלי לא רק את זכות השלטון, אלא גם העביר אליו באמצעות מוע יז, את הקשר הבלתי אמצעי עם היושב במרומים ובכך עשה אותו ליודע האמת האלוהית. עלי הוריש זאת לבניו וכך נמשכה שלשלת. כל שליט מבני משפחת עלי נקרא "אמאם", כלומר מנהיג. במהלך השנים נוצרו פילוגים בשיעה סביב שאלת מיהו האמאם החוקי וכך נוצרו בה מספר זרמי משנה שיש בהם מכנה משותף: כולם מאמינים שהאחרון בשלשלת האמאמים שהוא אחר בכל זרם וזרם, נעלם והוא מסתתר ויחזור באחרית הימים כמהדי (גואל) להביא לעולם את משטר הצדק הסופי.</p>
<p>אמאמיה השיעה של ה-12</p>	<p>מרבית השיעים בעולם כיום שייכים לזרם המאמין ברצף של 12 אמאמים, שהאחרון בהם הוא מחמד אל מנת'ט'ר, זה שלבואו ממתנינים, שנעלם ב-878, אבל הוא עומד בקשר עם מספר מצומצם של אישים ומוסר להם את האמת האלוהית. זרם זה הוא כיום הזרם הדומיננטי בשיעה. מאמיניו אוחזים בשלטון באיראן ובעירק ונמצאים בלבנון, פקיסטאן, אפגניסטאן, תורכיה ובמספרים קטנים יותר במדינות רבות.</p>
<p>אסמאעיליה השיעה של ה-7</p>	<p>זרם שהתפלג מן האמאמיה בשאלת היורש החוקי של האמאם ה-6. בעוד שהזרם המרכזי תמך במוסא אל כאטים, הייתה קבוצה שראתה באחיו אסמאעיל את היורש החוקי. זרם זה נקרא אסמאעיליה, על שמו, או השיעה של ה-7. האמאם המסתתר, לפי זרם זה הוא מחמד, בנו של אסמאעיל. האסמאעילים פתחו תורה מיסטית המאמינה שהאל התגלגל 7 פעמים בבשר אדם והתגלה לבני האדם בדמותו של בן-תמותה. לכל גלגול כזה היה דובר, שפרש את דבר האל לבני האדם. הגלגול הראשון היה של אדם הראשון ודוברו היה שת. הנביא מוחמד היה הגלגול ה-6 ודוברו היה עלי. מחמד בן אסמאעיל הוא הגלגול ה-7 והאחרון ואביו הוא דוברו. תורת האסמאעיליה היא סודית ורוב המשתייכים לזרם זה אינם יודעים את כולה ורק מעטים רשאים להכיר את מכלול האמונות והעקרונות. האסמאעילים מפרשים את הקראן פרוש אלגורי וטוענים שלמצוות יש טעם נגלה ויש להן טעם נסתר שהוא החשוב באמת. הם מצווים להסתיר את אמונתם מאלה שאינם נמנים על הזרם שלהם, מצווה המכונה תקיה - הסתרה. יש מוסלמים המסרבים לראות באסמאעילים מאמיני אמת וטוענים שחרגו מגבולות האסלאם.</p>
<p>דרוזים</p>	<p>מקור האמונה הדרוזית בזרם באסמאעיליה, שהאמין שחילוף פאטמי בשם אל האכס ששלט בשנים 1021 - 996 הוא הגלגול האחרון של האל בבשר. לאחר שאל האכס נעלם, נטשו מאמיניו את מצרים והתרכזו בדרום לבנון של היום והתפתחו כדת נפרדת. כמו האסמאעיליה, דתם היא סודית ורק מעטים רשאים להכירה ואלו מכונים עקאל - בעלי השכל. רוב הדרוזים מכירים רק מספר קטן של עקרונות יסוד והם מכונים ג'האל - נבערים. הדרוזים מאמינים ב-19 גלגולים של האל בבשר, שהאחרון ביניהם הוא של אל האכס. הם מאמינים שמספר הדרוזים בעולם קבוע וכאשר מת דרוזי מתגלגלת נשמתו בתינוק שנולד. תורתם מושפעת עמוקות מן הפילוסופיה הניאו-פלאטונית. היא מחייבת אותם לשמור אמונים לכל שלטון תחתיו הם חיים. הדרוזים מכנים את עצמם "בני מערוף (בני החסד)" וגם מוחדן (המייחדים את האל).</p>
<p>עלויים</p>	<p>זרם שמקורותיו מעורפלים. מקובל להניח שהעלויים פרשו, כמו הדרוזים, מן הזרם האסמאעילי. תורתם היא שילוב של יסודות מן היהדות, הנצרות, האסלאם ודתות אליליות. הם סוגדים לשמש ולירח ומאמינים שהאלוהות התגלתה תמיד לבני אדם כשילוש שהתגלגל בבשר.</p>
<p>הצופיות המיסטיתקה האסלאמית</p>	<p>כבר מראשית האסלאם התקיים, במקביל לאסלאם ההלכתי, זרם ששם דגש על החוויה המיסטית של מציאת הידע האלוהי והתקרבות לאל. ידיעה מיסטית זו נקראת בערבית "מעַרְפָּה" והיא מקבילה למונח היווני "גנוסיס". רק יחידי סגולה, העוברים דרך ארוכה ומתישה, זוכים לסוג זה של ידע. תנאי ראשוני להגעה אליו הוא אהבה יוקדת לאל. לצורך השגתו מוותר המיסטיקן על הבלי העולם הזה ומסגף את גופו. בגדיהם של המיסטיקנים הראשונים היו עשויים צמר גס (ערבית: צוף) ומכאן כינויים: צופים. בשל הסתגפותם הם נודעו גם בשם ז'האד - חסידים. התורה המיסטית נקראת "תצ'וף". הדרך שעובר אדם עד השגת היכולת להשיג את המעַרְפָּה כוללת שלבים מספר והיא נקראת "טריקה". הוא מודרך בה בידי צופי ותיק ורב ידע שתוארו שיח'. בהגיעו לדרגה המתאימה הוא יכול להיכנס למצב האקסטטי בו הוא חש את הקרבה לאל וזוכה לידע הנסתר. לצורך זה הצופים עורכים טקס הנקרא ד'י'כר (הזכרת האל) הכולל תפילות והזכרת שמות האל בקצב מונוטוני המביא את הצופי לאקסטזה. בחלק מן המסדרים הצופים כולל הטקס ריקוד המלווה בנגינת חליל. בשיאו נעלם העולם הזה לחלוטין ואז מגיעים הַזְהָאד ליעד הנכסף.</p>

מושגי יסוד ביהדות

יהדות	<p>היהדות היא דת שאומרת לאדם מה עליו לעשות ולא במה עליו להאמין וזאת ההיפך מהנצרות ואסלאם, שאינם דתות אלא אמונות. ביהדות אין מצווה או חוק המורים להאמין באלוהים. מכלל החוקים והמצוות החלים על יהודים, חלק ניכר מהם ניתנות לקיום אך ורק בארץ ישראל.</p>
השפה העברית	<p>השפה העברית מוגדרת כלשון הקודש וע"פ חוקי היהדות לא ניתן לקיים את המצוות בשום שפה אחרת.</p>
אקסיומת מונותאיזם	<p>העולם נברא ע"י אל-יחיד, מופטט, אין-סופי במרחב ובזמן, שברא את העולם ומנהל אותו מאז בריאתו. זה ניסוח של הרמב"ם, שעוד קבע, שמה שצריך, זה לדעת את קיומו של האל ולא להאמין בו.</p>
דור המבול	<p>דור המבול לא נקרא בגלל המבול, כי אם על-מנת לבטא תקופה, שבה אנשים התנהגו בחוסר מוסריות. אחרי דור המבול, התפתחה התיאולוגיה ל-7 מצוות בני נוח, המקובלות עד עצם היום בכל הדתות.</p>
7 מצוות בני נוח	<ol style="list-style-type: none"> 1. כבוד לכוח עליון. ההכרה שיש כוח עליון מעל האדם ולא הכול מותר, כי יש מערכת ערכית להתנהגות. ביטוי בולט לעובדה הזו, הם איתני הטבע כרעידת אדמה, שמרגע תחילתם אין יד אדם שולטת בהם. 2. כבוד לחיי אדם. ביטוי קודם למה שיתפתח מאוחר יותר למצוות לא תרצח, הריגת אדם אחר אסורה. אם בוודאות יש כוונת רצח ואין דרך לעצרה פרט לירי במתנקש, אזי היהדות מחייבת להרוגו קודם. 3. כבוד לתא המשפחתי. ערך התא המשפחתי והעמדת צאצאים ביהדות, הינם בגדר מסר ערכי. 4. כבוד לתוצרת עמלו של אדם. זכות הקניין, שמוזה ייגזר מאוחר יותר הדיבר "לא תגנוב". 5. כבוד לבעלי חיים. לדוגמא: "לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו". דוגמא אחרת, צייד לשם השעשוע. 6. כבוד לבריאה כולה. העולם נועד לשימוש האדם, אך השימוש חייב להיעשות מתוך כבוד לבריאה. 7. כבוד למערכת חוק ומשפט. אפילו למערכות ה"פרועות" ביותר חייב שיהיה "קוד אתי".
הגאולה	<p>ע"פ היהדות: ייגאל כל מי שמקיים את 7 מצוות בני נוח ולכן הדת היהודית איננה מיסיונרית. ע"פ הנצרות: מי שמאמין בישוע ינצל ולכן בעצם הנצרות היא דת מיסיונרית וזאת ע"מ שהגאולה תבוא. ע"פ האסלאם: מי שמאמין באללה ובמוחמד ולכן מחייב לאסלם את כל העולם ואפילו בחרב.</p>
מצוות	<p>תרי"ג מצוות הוטלו על העם היהודי, כיום מקיים רק כ-45 מהמצוות וזאת משום שחלקן אינן ישימות. כשליש מהמצוות קשורות לבית-המקדש, כגון הקרבנות קורבנות, אך באין בית-מקדש, הן אינן ישימות. שליש נוסף של המצוות שאינן ישימות, תלויות באופן עקיף בבית המקדש כגון עליות לרגל וביכורים. מספר נוסף של מצוות הן מצוות סקטוריאליות, המיועדות לבעלי מקצועות ספציפיים כמו לכוהנים. אף שמקורן של המצוות בתורה, פירוטן נעשה רק בתורה שבע"פ ואלו עיקרן של ספרות קודש יהודית. מצוות דאורייתא (אורייתא=תורה) אלו מצוות הכתובות מפורשות בתורה, תורה שנמסרה למשה. מצווה מהתורה היא חוקת היסוד, לפיכך יש משמעות לכל מילה ואיננה ניתנת לשינוי ותקפה לעולמים. מצוות דרבנן (התורה שבעל-פה) הן מקבצים של פירושי והסברי המצוות ותוספות של חכמי ישראל. מצוות דרבנן נוהגים לחלק ל-3 קבוצות ע"פ חלוקה היסטורית: דברי נביאים, סופרים וחכמים. דברי הנביאים. ספרי הנביאים שבתנ"ך, בהם התגלות האלוהים היא אישית לנביא וממנו לעם בכתובים. דברי סופרים. ספרי הכתובים שבתנ"ך, שנכתבו ע"י סופרים ומהווים אוסף כתבים עד סוף ימי בית-שני. דברי חכמים. כל הדברים ובעיקר פסיקות שנאמרו ונלמדו מיום חתימת התנ"ך ועד היום. התורה שבע"פ בנויה מ-4 רבדים שונים של מצוות: הסבר טכני, תקנות עצמאיות, סייגים ומנהגים. הסבר טכני. לקיום המצווה, מתייחס בעיקר למצוות התורה אינה מפרטת כיצד בדיוק לקיימן. לדוגמא: כתוב "כבד את אביך ואת אמך" - לא כתוב איך מבצעים בפועל את המצווה. תקנות עצמאיות. נושאים שאינם כתובים בתורה וחכמי ישראל נדרשו לקבוע אותם כמצוות. לדוגמא: חנוכה הוא חג שאיננו מופיע בתנ"ך, אך עקב חשיבותו החליטו חכמי ישראל להגדירו כחג. סייגים. ההיגיון של גדר, הוא מניעת תקלה וגובהה של גדר, כגובהה של החשש שמישהו יעבור גבול. לדוגמא: לעיתים הסייג הפוך מהתקנה שלשמה נחקק וכראיה, איסור מחסנית באקדח. מנהגים. נורמות התנהגותיות, כי ככה נעשה מאז ומתמיד. התפתחות המנהג יכולה להיות דו-צדדית.</p>
התנ"ך	<p>כתיבת ספרי התנ"ך התנהלה בין המאה ה-11 ל-5 לפנה"ס ועריכתם נעשתה בין המאה ה-5 ל-4 לפנה"ס. אנשי כנסת גדולה שפעלו משנת 500 לפנה"ס ועד לשנת 330 לפנה"ס, היו הראשונים שערכו את התנ"ך. הקנטוניזציה של התנ"ך הסתיימה בשנת 130 לספירה, בזמן תקופתו של ר' עקיבא. התנ"ך מכיל קובץ של 24 ספרים, שלוקטו יחדיו ומחולקים ל-3 חטיבות: תורה, נביאים וכתובים: התורה מכילה 5 ספרים: בראשית, שמות, ויקרא, במדבר ודברים הנקראים חמשת חומשי תורה. מאחר וע"פ האמונה התורה נמסרה על ידי אלוהים למשה, אין שום דיון או ויכוח על תקפותה. קיום התורה כטקסט ידוע מהמאה ה-8 לפנה"ס, עת העתיקה השומרונים ורק שינו מקום המשכן. נביאים מכיל 8 ספרים, המוגדרים 4 נביאים ראשונים ו-4 נביאים אחרונים: נביאים ראשונים: יהושוע, שופטים, שמואל ומלכים. נביאים אחרונים ישעיהו, ירמיהו, יחזקאל ותרי-עשר. חלוקת חלק מהספרים לא' וב' כדוגמת ספר שמואל, או איחודם כדוגמת תרי עשר, נעשתה מאוחר יותר. כתובים מכיל 11 ספרים, שהם תהילים, משלי, איוב, 5 מגילות, דניאל, עזרא ונחמיה ודברי הימים. חלוקת התנ"ך לפרקים, נעשתה ע"י נוצרים בתקופת ימי הביניים ומייחסת לבישוף האנגלי סטפן לנגטון.</p>

<p>כתבי הקודש</p>	<p>הספרים והכתבים החשובים לעם היהודי, עברו שני שלבים בהתגבשותם: שלב בעל-פה ושלב הכתב. חלק מהטקסטים עברו שני שלבים נוספים: שלב עריכה ושלב הקנוניזציה - הפיכת הטקסט ליחיד ומיוחד.</p> <p>הטקסט היהודי הקדום ביותר נמצא במגילות ים-המלח המתוארך למאה ה-2 לפנה"ס.</p>
<p>התורה שבע"פ</p>	<p>עד לחורבן בית-שני, לימוד התורה היה אליטיסטי, בצמידות לבית-המקדש ובעלות כספית. לאחר חורבן הבית-השני, יהושע בן גמלא קובע תקנה ללימוד תורה חינם לכל ילד יהודי מגיל 5 ומעלה. תקנה זו חייבה הקמת בית מדרש בכל כפר, עם מערכת חינוך מובנית, שיצרה צורך במהלך המאה ה-2 בריכוז הנחיות, על מנת למנוע ריבוי תורות.</p> <p>ר' יהודה הנשיא קם ועשה מעשה בחומר המצטבר ובמשך 17 שנים, ליקט ציטוטים של חכמים שפעלו במהלך המאה ה-2 וערך אותו בשפה בעברית בכתב המרובע, על פי נושאים ובשנת 200 בעיר ציפורי חתם את עבודתו - המשנה.</p> <p>משנה משתי סיבות: השינון והחזרה כשיטת לימוד יעילה ומשנה שבסיכול אותיות היא המילה נשמה. עותק המשנה השלם העתיק ביותר שבנמצא, הוא קובץ מהמאה ה-6 שנמצא בגניזה הקהירית.</p> <p>ר' יהודה הנשיא ריכז את המשנה ב-6 כרכים: זרעים, מועד, נשים, נזיקין, קדושים וטהרות - זמן נקט כאשר כל אחד מששת סדרי המשנה בנוי ממסכתות.</p> <p>בשנת 240 מוציא ר' חייא את התוספתא, שהם חומרים, שלא נכללו במשנה וגם הם ערוכה ב-6 ספרים. כותב ומצוטט המשנה נקרא תנא. דברים שנאמרו ע"י תנאים ולא נכללו במשנה, נקראו בשם ברייתא. הספר הכולל את התוספתא ודברים אחרים שלא נכללו במשנה נקרא לעיתים בשם משנה חיצונית. המשנה עברה תהליך קנוניזציה ולכן כלולה בספרי הקודש, התוספתא לא עברה ולכן איננה כלולה. עקב אנרכיה באימפריה, התפצלה קבוצת החכמים במאה ה-3, חלק נשאר בא"י וחלק עברו לבבל. בשנת 400 קמו בטבריה, שהפכה למרכז רוחני בא"י, שני חכמים ר' עמי ור' אסי וריכוזו דברי החכמים השניים יצרו קובץ, שהיה בעצם פרוטוקול של דיוני החכמים על המשנה, שנקרא לימים גמרא. המשנה הכתובה עברית והגמרא הדנה בה וכתובה ארמית, הם יחד הספר הנקרא תלמוד ירושלמי.</p> <p>בשנת 500 רכזו ר' רבינא ור' אשי שבבבל, את דיוני החכמים שבבבל למשנה, לספר בשם התלמוד הבבלי. התלמוד הירושלמי דן בעיקר בנושאים חקלאיים ואילו התלמוד הבבלי דן בענייני מסחר ומשפחה. ארון כתבי הקודש היהודי משנת 500 כולל את התנ"ך, המשנה, התלמוד הירושלמי והתלמוד הבבלי. שפת הדיבור בא"י - יוונית, שפת הדיבור בין היהודים - ארמית, שפת הלימוד היהודית - עברית. במאה ה-7 דעכה יהדות א"י ובמקביל פרחו יהדות בבל, נתון שגרם להיעלמות התלמוד הירושלמי. מאז נהוג להסתמך בדיוני הלכות על התלמוד הבבלי למרות שמהמאה ה-16 חזרו ללמוד גם בירושלמי. תקופת התנאים תמה עם חורבן בית שני, חכמי התקופה שלאחר חורבן הבית קרויים בשם אמוראים. בין השנים 500 ל-700 עסקו מי שכונו הסבוראים - המסבירים בהסברתם של הטקסטים הקדושים. בין השנים 700 ל-1000 נקראות תקופת הגאונים, כאשר בשם גאון מכונה ראש הישיבה המרכזית בבבל בתקופת הגאונים נהגו לשלוח מכתבי שאלות לגאון ולקבל ממנו תשובות וכך צמחה ספרות השו"ת. תשובות הגאונים כונו סדר ושני הסידורים הידועים והמקובלים היו סדר עמרם גאון וסדר סעדיה גאון שני הסדרים היוו הבסיס לסידור התפילה הנהוג היום וקובע אלו ברכות ותפילות ייקראו ובאיזה סדר. בין השנים 1500 - 1000 קמו בנפרד 3 רבנים שכונו הראשוניים, שעסקו בריכוז ועריכה של הלכות: הרי"ף - רבי יצחק אלפסי, הרמב"ם - רבי משה בן מימון והרא"ש - רבנו אשר בן יחיאל מצרפת. ר' יוסף קארו לקח את 3 ספרי הראשוניים וכתב בסלוניקי את ספרו בית-יוסף במשך 32 שנה. לאחר מכן ב-1545 ערך את ספרו מחדש וקיצרו לספר של מסקנות בלבד, שנקרא שולחן ערוך. באותה עת כתב ר' משה איסרליש, ספר דומה, אך גנזו ומפרסם רק קובץ הבדלי מנהג בשם המפה.</p> <p>כתבי הקודש: התנ"ך, המשנה, התלמוד הבבלי, משנה תורה, שולחן ערוך והמפה, הזוהר וסידור תפילה.</p>
<p>לוח השנה</p>	<p>לוח השנה מאוד משמעותי וחשוב בעולם היהודי, משום שרבים מהמועדים מצויינים בדיוק כבר בתורה. עד לשנת 358 עיסוקה המרכזי של הסנהדרין, היה קיומו של טקס, מידי חודש בחודשו, לקידוש החודש. למחזור שבין הסתרת הירח ע"י כדור-הארץ ועד להסתרה הבאה קוראים ירח והוא נמשך 29.5 יום בזמן שכה"א מקיף את השמש, מקיף הירח את כה"א כ-12 פעמים, לכן ל-12 ירחים קראו שנת לבנה. שנת לבנה נמשכת 354 יום ו-3/4 יום וכך נוצר הפרש של 11 יום לערך, בין שנת הלבנה לשנת החמה. הזמן שלוקח לכדור הארץ להקיף את השמש הנו 365 יום ו-1/4 והוא שלמעשה הקובע את עונות השנה. חברות חקלאיות אימצו לוח הפועל ע"פ שנת חמה בעוד שציוויליזציות נודדים אימצו את שנת הלבנה. העולם הנוצרי משמר חגיו בהתאם לעונות השנה ואילו במוסלמי החגים מופגרים כל שנה ב-11 יום. בלוח היהודי החודשים הם ע"פ הירח לכן ראש חודש תמיד מולד ירח. החגים משמרים את עונות השנה. לוח יהודי הוא לוח מעורב חמה - לבנה ולכן בכל מחזור של 19 שנות חמה, נוצר פער של 7 חודשי לבנה. ע"מ לשמור על מנגנון הסנכרון, מוסיפים חודש בשנים ה-19-17-14-11-8-6-3 במחזור של 19 שנים. שמות החודשים מתקופת בית שני, לקוחים משמות אלים בבליים אשורים ופרסים והובאו ע"י שבי ציון. בתקופת בית ראשון, רק ל-4 חדשים: תשרי-איתנים, מרחשוון-בול, ניסן-אביב ואייר-זיו היו שמות. יתר החדשים נמנו בספרור: חודש ראשון, חודש שני, חודש שלישי וכד' כאשר ניסן היה החודש הראשון. המשנה קבעה 4 ראשי שנה: ניסן לרגלים, אלול למעשר בהמה, תשרי לשנים ושבט לאילנות. א' בניסן: ע"פ תאריך זה קובעים מתי חלים הרגלים. בעת העתיקה היה קובע למניין שנות המלכים. א' באלול: מעשר בהמה. אדם שיש לו עדר ונולדו בו 10 בהמות, חייב לתת אחת מהם כמעשר. א' בתשרי: ע"פ היהדות נברא האדם ולכן מקדמים בו את המונה הסופר את השנים מבריאת העולם. א' בשבט: תאריך לעניין מצוות בצומח ובפרי האדמה. הציונות הפכה את זה ליום חג לנטיעת אילנות.</p>

<p>השבת נקראת על פי רוב באחד משני השמות: יום שבתון, או מקרא קודש, או שניהם גם יחד. ברעיון השבת גלומים כמה רעיונות תיאולוגיים הגורמים לנו לנהוג במחזוריות של 7 ימים: זכר למעשה בראשית. מאחר והאל ברא עולם ב-7 ימים, קיום מחזור של 7 ימים, הוא הנצחת הבריאה. היום השביעי הוא גם היום בו האל שבת ממלאכתו והיחיד עם שם "ויברך ה' את יום השבת ויקדשו" זכר ליציאת מצרים ומעמד הר סיני. היהדות קיבלה את מצוות השבת רק במעמד הר סיני. הפיכת השבת ליום מיוחד, מהווה מבחינה תיאולוגית תזכורת מתמדת ליציאת מצרים ומעמד הר סיני. יום מנוחה סוציאלי אוניברסלי. יום המנוחה הוא יום היוצר שוויון בין בעלי העיסוקים השונים. זה תופש למי שקשור לעם היהודי וכולל עבדים ובהמות ומחייב רק את מי שמקבל את מעמד סיני. יום המשפחה. יום שבו יש את הזמן לקיבוץ המשפחתי שממנו נובעת סעודת השבת וזמירותיה. יום עיון והגות. נאמר על האל כי ביום השביעי הוא שבת ונפש ומכאן שיום השבת נועד למען הנפש. היהדות מגדירה דברים שנהוגים לעשייה בשבת בזכור ודברים שיש להימנע מעשייה בשבת בשמור עשייה על מעשים: הדלקת הנרות, קידוש וההבדלה שהינו טכס הפסקת השבת, ע"י הדלקת נר מיוחד. בהימנעות מעשייה מוגדרים 4 איסורים: לעשות מלאכה, ל"ט אבות מלאכה, הדלקת אש ותחום שבת. 1. איסור לעשות מלאכה בשבת. כל מלאכה שאלוהים עשה במשך השבוע, היינו יצירת דברים חדשים. 2. איסור ל"ט אבות מלאכה. מלאכות שנעשו לצורך הקמת המשכן ולכן אסורות בשבת כגון: בונה, צובע. 3. איסור הדלקת אש. מופיע בתורה במפורש משום שבתרבויות עתיקות ראו ביצירת האש בריאה. 4. תחום שבת. איסור יציאה מתחום השטח האורבני ביותר מ-1 ק"מ ואין משנה גודלו של היישוב.</p>	<p>שבת</p>
<p>היהדות מציינת מספר ימי שבתון, שהם חגים מדאורייתא, אלו הם קבוצת ראה" ש ושלושת הרגלים. קבוצת ראש השנה כוללת את ראה" ש ויום כיפורים. קבוצת שלושת הרגלים כוללת את פסח, שבועות, סוכות ושמיני עצרת.</p>	<p>ימי שבתון ומקרא קודש</p>
<p>רה"ש הוא יום הדין ולכן המצווה היחידה בו, היא תקיעה בשופר והיא נקבע ע"י סנהדרין של בית שני. מאחר וראש השנה הוא החג היחיד החל בראש חודש, הוחלט כי ראש-השנה יהיה באורך של יומיים. מצוות תשובה ביהדות כוללת 3 חלקים: הכרה בחטא, בקשת סליחה והקבלה לעתיד. בגלל קושי בקיום מצוות התשובה נקבעו בין רה"ש ויום כיפור עשרת ימי התשובה לעשיית חשבון נפש. בעשרת ימי תשובה החלים בין ראש השנה ויום כיפור יש מנהגים שונים כגון תשליך ואמירת הסליחות.</p>	<p>ראש השנה יום הדין</p>
<p>יום הכיפורים מוגדר כיום שבתון מקרא קודש, הוא יום של כפרה ולא של משפט. המצווה העיקרית של יוה"כ הינה עינוי הנפש ולכן קבעו חכמי ישראל 5 איסורים לצורך עינוי הנפש: איסור אכילה ושתייה, איסור רחיצה, איסור סיכה, איסור נעילת הסנדל ואיסור תשמישי המיטה. יוה"כ מוגדר כיום צום חמור המתחיל עם שקיעת החמה ומסתיים עם צאת הכוכבים למחרת. ביום זה נאמרות 5 תפילות: ערבית אליה מסתפחת תפילת כל נדרי, שחרית, מוסף, מנחה ונעילה. אין תקיעת שופר ביום הכיפור ומספר העולים לתורה ביום זה הינו 6 משתתפים.</p>	<p>יום כיפור כפרה</p>
<p>ימי ראשון ושביעי של פסח, הם ימי שבתון מקרא קודש, לכן כל מצווה ואיסור הקשור בשבת חל בהם. הימים באמצע החג, הם ימי חול ונקראים חול המועד, היום האחרון נקרא יום טוב אחרון של פסח. בפסח יש רק מצווה אחת, איסור אכילת חמץ, שהרי החמץ מתנפח כגאוותו, ההיפך מצניעות נדרשת. חמץ הוא בצק מ-5 מיני הדגן: חיטה, שעורה, כוסמת, שיפון או שיבולת-שועל שעבר תהליך תפיחה. מצה מכילה קמח ומים, אבל במהלך אפייתה לא מאפשרים לקמח לבוא במגע עם מים יותר מ-חי רגעים. שתי המצוות דאורייתא שצריך לקיים בערב פסח: קרבת הפסח - אכילת מצה ומרור והגדת לבנך.</p>	<p>פסח אביב</p>
<p>מהיום הראשון של חוה"מ מתחילה ספירת 49 ימים הנקראת ספירת העומר וב-50 חל חג שבועות. בשבועות היו קוצרים לראשונה חיטים, אופים מהם 2 כיכרות לחם ומביאים אותם לקרבן לבהמ"ק. החג נקרא חג ביכורי קציר חיטים ולא חג הביכורים, כי אין ביכורים חוץ מחיטים בעונה זו של השנה. משחרב המקדש ואין אפשרות לקיים בו מצוות קרבן, 2 הכיכרות המירוהו חכמינו בחג בשם מתן תורה. היום חג השבועות הוא יתום ממצות ולכן נוהגים בו תיקון ליל שבועות ואכילת מאכלי חלב ודבש</p>	<p>שבועות קציר</p>
<p>בסוכות מציינים השלמת איסוף היבול ומקיים שתי מצוות דאורייתא: ישיבה בסוכה וארבעת המינים. ארבעת המינים הם: אתרוג - שיש לו גם טעם וגם ריח. לולב - שיש לו ריח ואין לו טעם. הדס - שיש לו ריח אך אוי לאוכל מפריו. ערבה - שאין לה טעם ואין לה ריח. מצוות ישיבה בסוכה. אין חובה לבנות סוכה אלא רק לשבת בה. ניתן להשתמש בסוכה של מישהו אחר. לאושפיזין מזמינים את שלושת אבות האומה, אברהם, יצחק ויעקב ואת משה, אהרון, יוסף ודוד. בחג הסוכות נהגו בתקופת בית-המקדש בעוד שתי מצוות: הקרבת 70 פרים וטכס ניסוך המים. טכס ניסוך המים על המזבח התחיל מהגיוחון בתהלוכה לבית המקדש שנקראה שמחת בית-השאובה. שאר המנהגים בסוכות כגון הושענה רבה, שמיני עצרת ויום טוב שני של גלויות, אינם מצוות דאורייתא. לאחר חורבן בית-המקדש השני הוקדשו בחו"ל היומיים של שמיני עצרת לחגיגות סיום קריאת התורה.</p>	<p>סוכות אסיף</p>
<p>כל חגי דרבנן הם ימי חול ולכן אם הם נופלים בשבת, דוחים אותם. מבחינים בימי שמחה וימי זיכרון</p>	<p>חגים דרבנן</p>
<p>פורים נחגג בי"ד באדר בכל העולם. אך בערים שהיו מוקפות בחומה מימי יהושע, חוגגים בט"ו באדר. סיפור מגילת אסתר מתרחש במאה ה-5 לפנה"ס ומתמשך 13 שנים, מעליית אחשוורוש לשלטון. 4 מצוות דרבנן של חג פורים הם: קריאת המגילה, משלוח מנות איש לרעהו, מתנות לאביונים ומשתה. חנוכה מתחיל בכ"ה בכסלו ונמשך 8 ימים, היות ובמהלך החג יש ראש חודש, מוסיפים לעיתים יום. לחנוכה שתי מצוות: הדלקת נרות ואמירת הלל. מעבר לזה כל היתר הם מנהגים כגון סביבון וסופגניות.</p>	<p>ימי שמחה</p>

<p>ימי זיכרון</p>	<p>חכמי בית שני קבעו 4 ימי צום לציון חורבן הבית הראשון: י"ג בתשרי - יום רצח גדליהו בן אחיקם. י' בטבת - התחלת המצור הבבלי על ירושלים. י"ז בתמוז - פריצת חומות העיר ע"י הבבלים. ט' באב - יום חורבן הבית נהוג לקרוא בו את מגילת איכה. 3 הימים הראשונים הוכרזו כימי צום קל ואילו ט' באב הוכרז כיום צום חמור וחלים בו מצוות כיפור. בין י"ז בתמוז ל-ט' באב יש 3 שבועות הנקראים בין המצרים, שבהם נוהגים מנהגי עצב ולא חוגגים. יש ימי ציון נוספים בהם אין אנו מצווים במצוות אף כי הם מלווים במנהגים שנועדו לציון את ייחודם: ט"ו בשבט, ט"ו באב, ימי הזיכרון לשואה ולחללי צה"ל, יום העצמאות, יום ירושלים ול"ג בעומר.</p>
<p>בית הכנסת</p>	<p>בתי כנסת קיימים מתחילת בית שני כמקדש מעט, בעקבות קריאת עזרא הסופר לחייב קריאה בתורה. מהממצא הארכיאולוגי ידועים לנו לפחות 7 בתי כנסת המתוארכים לתקופת ימי בית-שני: גמלא, הרודיון, מצדה, מודיעין, קריית-ספר, מגדל, חורבת עתרי, יריחו וכתובת תיאודוסיוס בירושלים. בימי בית שני שימש בהכ"נ לצרכי התכנסות: לקריאת התורה וללימוד המצוות, אך לא לתפילות. בימי בית שני, נקרא בהכ"נ ביונית בשם סינגווס - בית-קהל. לאחר בית שני, נקרא בשם פרוסיוכי - בית-תפילה. יש 3 סוגי ברכות: 1. ברכות הנהנין. ברכות על דברים שהאדם נהנה מהם כמו אוכל ושתיה וכו'. 2. ברכות ראייה ושמיעה. ברכות על כל מה שנתקלים בו בטבע: גשם, ברק, קשת, רעידת אדמה וכו'. 3. ברכות המצוות. על כל מצווה שעומדים לבצע מברכים: הדלקת נרות, תפילת הדרך, נר של חנוכה וכו'. הברכות מבוצעות בכל מקום ובכל זמן, אך מרביתן בדרך לבה"נ, ברכה אינה בקשה, ברכה זה חיבור. פתיחות כל הברכות בברוך אתה ה' נקבעה במאה ה-5 לפנה"ס, ע"י הכנסת הגדולה בראשות עזרא.</p>
<p>הנהגה יהודית</p>	<p>בזמן בית ראשון הנהגת העם הייתה מורכבת מכהן גדול, מלך ונביא. בתקופה הפרסית אין יותר מלך ונביא. בתקופה הפרסית ההנהגה עוברת לכנסת גדולה ובתקופה ההלניסטית המוסד הזה נקרא סנהדרין. בשלהי בית שני רואים אותה הנהגה יהודית, אך בראשה עומד הנשיא והוא גם שמנהיג את היהודים. אחרי ימי בית שני עוברים להנהגה מקומית של חכמים שתחומי השפעתם מעבר למקום מגוריהם.</p>
<p>תפילות</p>	<p>אנשי הכנסת הגדולה, הם שקבעו את הנוסחים לברכות כמו תפילת שמונה-עשרה שרק בדור יבנה נוספה לה ברכה נוספת. מניין אנשים, הינו הפורום הקטן ביותר שנדרש, כדי שטקס מסוים יוגדר כטקס ציבורי. מניין נשים שעומדות ביחד הן מניין חוקי ויכולות לעשות הכול, כגון הנחת תפילין, קריאת מגילה וכיו"ב תפילה היא מצווה דאורייתא, אך בתורה זו מצוות היחיד, שמבטא את הקשר בין המתפלל לאלוהיו. בתהליך הדרגתי, אנשים שרצו להתפלל את תפילת היחיד, התחילו להתפלל אותה בבית הכנסת. בשלב הבא זמני התפילות התחילו להתכנס מבחינת הזמן, למועדים בהם הקריבו קורבנות במקדש. ההתפתחות הבאה בתהליך התפילה, הייתה במאה ה-5 לפנה"ס, בעת עריכת בסיס התפילה ע"י כנסת גדולה וזאת הייתה תפילת שמונה עשרה. חורבן בית שני מהווה נקודה מפנה, הקשר עם אלוהים אבד וחכמי המשנה מקימים תחליף לעבודת אל. חז"ל לוקחים תפילת היחיד והופכים אותם לתפילת ציבור: שחרית, מנחה ומעריב כנגד טקסי המקדש. בשבת נערכים כ-6 טקסים: קריאת שמע, שחרית, קריאת התורה, הפטרה, מוסף, מנחה ומעריב, כאשר כל אחת מהתפילות הללו חייבת להתבצע במניין. אין חובה להתפלל בביה"נ, אבל חובה לתפילת ציבור. כל יום מתפללים 3 תפילות, בשבת 4 תפילות וביום כיפור מתפללים 5 תפילות, הנוספת - תפילת נעילה. מבנה תפילת שמונה עשרה: 3 ברכות בהתחלה, 3 בסוף ו-12 באמצע: 6 ציבוריות ו-6 פרטיות: 3 הראשונות קשורות לאבות, עבודת השם וקדושת השם, 3 אחרונות קשורות לעבודה, הודאה ושלוש 6 אישיות קשורות לדברים שקשורים בפרט, 6 ציבוריות קשורות לדברים שקשורים ללאום. לאחר חורבן בית שני, מנסחים נוסח סופי של תפילת שמונה עשרה ומוסיפים ברכה נגד אויבי ישראל. בנוסח תפילת שמונה עשרה בשבתות ובחגים, החלק המרכזי לא נקרא ובמקומו אומרים ברכה אחת העוסקת בקדושת אותו יום שבת או חג, לכן יש 7 תפילות. כל התפילות מסתיימות בפסוק "עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל עם ישראל" בתחילת תפילת העמידה, מתפללים בלחש את כל התפילה, כאשר בשחרית ובמנחה יש חזרה על התפילה, בקול רם ע"י שליח ציבור, בערבית יש רק תפילה אישית בלחש. בתפילה הציבורית של שליח הציבור יש תוספת של קדושה וברכת הכוהנים שהיו אומרים בבימ"ק. טקס קריאת שמע מהווה את אחד הטקסים היהודיים החשובים ביותר שמוגדרת כמצווה מהתורה. את קריאת שמע צריך לאמור בשבתך ובקומך, מינימום פעמיים ביום ולכן צרפה לשחרית והערבית. בבית כנסת של בית שני, אין ארון קודש וספרי התורה, הם היו מוחזקים בארון קודש במבנה נפרד. אחרי חורבן הבית השני כשהכניסו את ארון הקודש וספר תורה לבית הכנסת, השימוש הלא דתי נאסר.</p>
<p>עבודת בית המקדש</p>	<p>בבית המקדש היו 3 טקסים ציבוריים מידי יום: קורבן תמיד של שחר, קורבן תמיד של בין הערביים בטקס השלישי, הקטרת אברים, היו שורפים בסיום היום את כל השאריות ומנקים הדם מכלי הפולחן. רוב הטקסים בבית המקדש, נעשו בהיכל מידי יום בנוכחות הכוהנים בלבד ויהודי מהשורה לא ראייהם. טקס של שחר נערך בשליש הראשון של היום, בין הערביים בחצי השני של היום והקטרת אברים בלילה. בית המקדש פעל 365 יום בשנה וזה בניגוד לפעילות במקדשים קדומים, בהם לא פעלו באין קהל. קרבן כולל מרכיבים מעולם החי, הצומח והדומם. קרבן זה מלשון להתקרב, קירבה, לא עניין שחיטה. אש תמיד הייתה רק במזבח, שאר המנורות נכבו מידי יום כשנגמר בהן השמן והודלקו מחדש מידי בוקר. בבית ראשון כל עבודת האל נעשתה בבית המקדש וליהודים מחוץ לירושלים לא היה קשר בעבודת האל.</p>

<p>יהודי בבל טענו שבית מקדש יכול להיות רק בירושלים ומאחר ולא היה הדבר בר ביצוע פנו אל קריאת ספר התורה ובכך הומצאה תהליך קריאת פרשת השבוע.</p> <p>טקס קריאת התורה המלווה את העם היהודי מימי בית שני, חייב להיות בו מניין, ללא מניין אין טקס. בב"כ ספרדיים, הספסלים הם מסביב לחלל האולם בצורת חית, כשהפנים אל המרכז שבו בנויה הבימה. האשכנזים יושבים בשורות הפונות כולן מאותו צד, אל ארון הקודש הנמצא בחזית הפונה לירושלים. כדי להשתתף בטקס קריאת התורה, מזמינים אנשים מהקהל, אלה הם העולים לתורה או הקוראים. רוב העולים לתורה לא יודעים לקרוא בה ולכן נולד התפקיד של בעל קורא, המחליף את העולה לתורה. מספר האנשים המשתתפים בטקס והרכבם נקבע ע"י עזרא הכהן וחייב במינימום 3 : כוהן, לוי וישראל. קריאת כל התורה נעשית במשך שנה, בחלוקה לפי פרשת השבוע, כאשר בכל שבת נקראת פרשה חדשה. ישנן 54 פרשות, כאשר כל פרשה מחולקת ל-7 חלקים, כי בהתחלה קראו רק בשבתות. אחר כך התפתח הרעיון של קדימון, שבו קראו בימי שני וחמישי את החלק הראשון מבין ה-7 של פרשת השבוע שתקרא בשבת.</p> <p>אחר כך נוסף קדימון נוסף לחלק הראשון, שנקרא בשבת אחה"צ, כך יוצא שהקטע הראשון של כל פרשה נקרא 4 פעמים.</p> <p>בר"ח, חוה"מ, 3 רגלים, רה"ש ויום כיפור קוראים בתורה, אך לא מפרשת השבוע אלא מפרקי דיומא. במאה ה-4 לפנה"ס, עת אנטיוכוס אוסר על קריאת התורה, המציאו את קריאת הנביאים - ההפטרה. פעילות זאת התאפשרה כיוון ספרי הנביאים היו עשויים מגילות ולא דמו לספר התורה המוכר ליוונים. כששבו לקרוא בתורה, השאירו לתמיד את קריאת ההפטרה כחלק נוסף הצמוד לקריאת פרשת השבוע. בין שני החלקים אומרים קדיש, שאינו קשור רק לבה"ק אלא גם כמפריד בין חלקי תפילה שונים. להסיר ספק שההפטרה לא מהווה חלק מקריאת התורה קוראים אותה מספר ובמוזיקה שונה שבתורה. קורא ההפטרה הוא עולה נוסף העולה לתורה ונקרא המפטיר, שנחשב ליותר מכובד מלעלות לתורה. הפטרה נאמרת רק בשבתות וחגים. אין הפטרה בימי חול, בראשי חודש, בחול המועד ובשבת אחה"צ.</p>	<p>טקס קריאת התורה</p>
<p>יש כללים מחמירים איך כותבים ספר התורה, על איזה חומר ובאיזו דיו ואם לאו, הוא נפסל לקדושה. ספר התורה מורכב מעור של בהמה טהורה, הבנוי יריעות המחוברות בחוטים מגיזים של בע"ח טהורים. הדיו שבו נכתב ספר התורה, עשוי מעפצי עץ אלון ובניגוד למגילה, ספר תורה מגולגל משני הצדדים. ספר תורה אשכנזי עטוף במעיל מחומר רך - בד. אצל הספרדים העטיפה היא קשיחה - מעץ.</p>	<p>ספר תורה</p>
<p>הנחת תפילין המשמשת כאמירה המכפיפה את המחשבה והעשייה לאל ומוגדרת כמצווה דאורייתא. תפילין חייבות להיות מרובעות עשויות מעור של בהמה טהורה, שייצורה הוא תהליך שלוקח כמעט שנה. תפילין ראש המסמל מחשבה ושל יד המסמל עשייה, הן קופסאות שבתוכן קלף עם 4 קטעים מהתורה. בתפילין של יד הטקסט כתוב במגילה אחת, בתפילין של ראש כל אחד מקטעי התפילה - בקלף בנפרט. 4 קטעי התורה : שמע ישראל, והיה אם שמע תשמע אל מצוותי, קדש לי כל בכור ו-והיה כי יביאך. בימי בית שני הלכו עם תפילין כל היום, לאחר מכן קבעו חז"ל חובת הנחת תפילין בתפילת הבוקר בלבד. תפילין של רש"י שהיא המקובלת ותפילין של רבנו תם, חלוקים בסדר הנחת המגילות בתפילין הראש. רש"י חי סביב שנת 1100 ורבנו תם חי סביב 1150 כלומר זו מחלוקת הלכתית שזמנה ימי הביניים. בקומראן נתגלו 32 זוגות תפילין גם בסדר רש"י וגם בסדר של רבנו תם ובכולם כתובות 4 הפרשות.</p>	<p>תפילין</p>
<p>במזוזה יש מגילת קלף עליה כתובות שתי הפרשיות הראשונות מ-4 הפרשיות של התפילין. קביעת מזוזה על הפתח זו מצווה דאורייתא ולכן יש לה מפרט טכני מחייב, ממש כמו ספר תורה. מי שמוסמך לכתוב מזוזות הוא סופר סת"ם, סופר של ספר תורה, תפילין ומזוזות והכול בעבודת יד. המצווה מחייבת לשים מזוזה, עליה כתוב המילה שדי בכניסה לכל חדר שבהם אוכלים או ישנים.</p>	<p>מזוזה</p>
<p>ציצית, אלו החוטים הנקשרים ל-4 פינות הבגד, שכיום אין לבושים כך. זו מצווה דאורייתא. בגימטריה, ציצית היא 600 ובכל ציצית 8 חוטים הקשורים ב-5 קשרים. יחד $613 = 600 + 8 + 5$ = תרי"ג אחרי בית השני, לאור השינוי בלבוש, המציאו בגד ייעודי טלית קטן - כותונת מרובעת עם ציציות. במקביל, מתפתח הנוהג של התעטפות בטלית, שבה יהודי מחויב להתעטף, על מנת לקיים את מצוות הציצית.</p>	<p>ציצית טלית קטן טלית</p>
<p>כיסוי ראש לגברים, תחילתו כמצווה דאורייתא, שמקורה במצוות יראת שמיים, במובן מתן כבוד לאל. היות והמצווה לא הוגדרה בתורה במדויק, נהגו לקיים אותה כבר בימי בית שני באמצעות כיסוי ראש. בעדות החרדיות, לכל עדה יש מדים ייחודיים וכיסוי הראש הוא ממאפייני הקבוצה החברתית דתית. כיסוי ראש לנשים לא קשור לזה בכלל, הוא בא מהכוון של צניעות ומחייב רק אישה נשואה.</p>	<p>כיסוי ראש</p>

<p>במזרח אירופה של המאה ה-18, רוב היהודים במרחב הכפרי היו עניים שבקושי חיים את היומיום. חייהם התנהלו ללא חינוך יהודי, ללא קדושת השבת, ללא כשרות וכו'. מצד שני, בערים הגדולות, בהם חיו יהודים בריכוזים גדולים, שלמדו תורה ושמרו על מצוותיה, הוקמו מרכזי לימוד סביב רבנים מלומדים.</p> <p>ר' ישראל בן אליעזר - הבעל שם טוב, שחי בשנים 1760-1690 זיהה שיש בעיה מאד קשה לעם היהודי שבה רוב העם, הינו בור ועם הארץ ומנותק למעשה מהדת.</p> <p>לתיקון המצב, הבעל"ט מייסד תנועה שתיקרא לימים תנועת החסידות, שמעבירה את מרכז הכובד ממה שצריך לעשות, דהיינו מצוות, לאיך לעשות.</p> <p>ע"פ החסידות, לא צריך לעשות הכול ומספיק לעשות מעט ובתנאי שאת מה שעושים, עושים הכי טוב. הבעל"ט מכניס דבר חדש המהווה את אחד הדברים המרכזיים בחסידות שהינו תפילה בכוונה מלאה. ע"פ הבעל"ט העיקר בתפילה היא לא הקולקטיב, אלא התפילה האישית בין האדם לאל.</p> <p>דבר נוסף שמכניס הבעל"ט, שמהווה מוטיב מרכזי בעולם החסידות, המצווה להיות שמח כל הזמן. כל דבר שקשור לחסידים זה תמיד בשירה, שמחה, ריקודים, אין לזה מקבילות בעולם הליטאי המתנגד. הרעיון שהבעל"ט מפתח, זה יצירת מרכז סביב אדמו"ר וכל מי שרוצה למלא כוחות רוחניים יהודיים יבוא אליו וממנו ישאב כוח.</p> <p>זו החצר החסידית, חצר האדמו"ר, שחבריה אינם מאופיינים במגורים גיאוגרפי, אלא במושב האדמו"ר.</p> <p>בדור הראשון, הבעל"ט מקים מרכז במז'יבוז' וכשהולך לעולמו הוא ממנה תחתיו את המגיד ממזריץ'. עם הזמן, הפיזור הגיאוגרפי מביא להקמת חצרות חסידיות שונות כדוגמת ויז'ניץ, גור, סאטמר ובעלו. היום יש 167 חצרות חסידיות ברחבי העולם, כאשר יש לפעמים בתוך אותה חצר כמה אדמו"רים.</p>	<p>זרמים ביהדות חסידות</p>
<p>בווילנה יושב בעת המקבילה להקמת החסידות, הגאון ר' אליהו - הגאון מווילנה ויוצא נגד החסידים ההולכים לשאול את האדמו"ר כל דבר.</p> <p>בהשראתו מתפתחת החל מ-1740 תנועה נגדית מול החסידות - המתנגדים, שמתרכזים בלימוד תורה. היות שווילנה, מקום מושבו של הגר"א, היא בירתה של ליטא, נקראים המתנגדים גם בשם ליטאים. אצל המתנגדים הליטאים, כולם רואים רב אחד שנקרא גדול הדור והוא מוגדר כחשוב מכולם.</p>	<p>זרמים ביהדות המתנגדים</p>
<p>מהמאה ה-18 ארבעה אירועים חשובים משפיעים על הזרמים כל היהודים:</p> <p>מודרנה, ציונות, התקומה ומלחמת ששת הימים.</p> <p>באירופה של במאה ה-18 קורים שני תהליכים: הראשון תנועת השכלה המנתקת את הקשר לחיי הדת ודבר שני בתחום מדעי המדינה - הקמת מדינות לאום, שהחלה מהמהפכה האמריקאית והצרפתית. היהודים מקבלים זכויות אזרח במדינותיהם ומתעוררת שאלת הנאמנות והזהות - למדינה או לאומה. כתוצאה מכך מתפתחת התנועה הרפורמית שביקשה להתנתק מהיהדות הקדומה ולעשות בה שינוי ומנגד נעמדים היהודים האחרים, שנקראו האורתודוקסים שאינם מוכנים לקבל את הרפורמות.</p> <p>תנועת הרפורמה נותנת חופש מלא לבחירה אישית לכל חברה ואין לה מוסד כמו רבנות ראשית. התנועה הקונסרבטיבית התפצלה בשנות ה-50 מהתנועה רפורמית לאחר שחשה שהקצינו יותר מדי את הרפורמים שום דבר לא מחייב. את האורתודוקסים ההלכה מחייבת ואילו את הקונסרבטיבים רק מצוות דאורייתא.</p>	<p>המודרנה השכלה חילונית ולאומיות</p>

הקרבות בארץ ישראל ובאזור מזה"ת

<p>ב"האנלים של תחותמס ג" מתואר מסע בו תחותמס ה-3 כובש את עזה, עובר את אפק, מגיע למקום בשם יחס ועורך שם מועצת מלחמה עם קציניו. קציניו מסבירים לו שהאויב ריכוז את כל כוחותיו ליד מגידו וממתין לו שם. הם מסבירים לו שיש 3 דרכים להגיע מיחס למגידו: ואדי ערונה (ואדי ערה), דרך צפת (וואדי מילח) ודרך עמק דותן, גינן ותענך.</p> <p>הקצינים ממליצים לפרעה שיבחר באופציה הדרומית (עמק דותן, תענך) או בצפונית (דרך ואדי מילח ליוקנעם) ולא דרך ערונה שהיא צרה ומסוכנת כיוון שיצטרכו לצעוד בטור, מה שיעשה אותם פגיעים מאד לאויב.</p> <p>תחותמס מחליט ללכת דווקא בדרך ואדי ערה אותה הוא חוצה ללא תקלות, מגיע למגידו ומפתיע את הצבאות הכנענים שלא ציפו לו בדרך הזו.</p> <p>הכנענים היו מפולגים, חצים מצפון למגידו בכיוון יוקנעם וחצים מדרום למגידו צבאו של תחותמס פשוט חתך את מערכיהם באמצע ללא פגע.</p> <p>תחותמס מספר שלקח שלל את מרכבות הזהב של מלכיהם שברחו והתבצרו במגידו ובעצם מודה שחייליו עסקו בביזה ואפשרו למלכי הכנענים לברוח.</p> <p>תחותמס נאלץ לצור על מגידו במשך 7 חודשים עד שנכנעה מרעב ולא מכיבוש צבאי.</p>	<p>קרב מגידו</p>	<p>1,457 לפנה"ו</p>
<p>מצרים יוצאת למלחמה נגד חתי בעילה לשחרור העיר קדש.</p> <p>הצבא המצרי המגיע למקום, שובה 2 מקומיים ומתחקר אותם איפה כוחותיהם. הם אומרים שהצבא החתי עדיין רחוק והמצרים מתחילים להתארגן לחניה. בפועל זו הייתה דיסאינפורמציה והצבא החתי הגדול היה ממש מעבר לפינה. כוח סיור מצרי נתקל במפתיע בכוח סיור חתי, נבהל וברח ובעקבותיו כל החטיבה. מלך חתי, שהבין שיש בלבול בצבא המצרי, נתן פקודת הסתערות ומי שהציל את המצב היה כוח עתודה מצרי, שמנע את מפלת הצבא המצרי.</p> <p>הצבא המצרי נכשל בכיבוש קדש, אך רעמסס מכריז על ניצחון, מוציא להורג את כל חיילי החטיבה שברחה ומעניק צל"שים לכל היתר.</p>	<p>קרב קדש</p>	<p>1,285 לפנה"ו</p>
<p>מרנפתח, בנו של רעמסס ה-2, ידוע למחקר מכתובת אבן המכונה "מצבת ישראל" שרובה עוסקת בקרבות שהוא ניהל נגד פולשים שבאו מלוב.</p> <p>במצבת האבן מוזכר מסע בכנען האומר "... הושמד ישראל, אין לו זרע".</p> <p>בכתובת מופיעים שמות ערי כנען עם לוגוגרמה של עיר זרה - אשקלון, גזר וינועם. ישראל מוגדרת ע"י לוגוגרמה של איש ואשה עם סימן "הרבה", כלומר שבט, עם זר. לא מוזכר איפה, אבל מההקשר ניתן להניח שזה במקום הקרוב לערי כנען שזכרו. זו הפעם הראשונה והאחרונה שהמילה ישראל מופיעה בכתובת מצרית.</p>	<p>מצבת ישראל</p>	<p>1,207 לפנה"ו</p>
<p>רעמסס ה-3 מספר בכמה כתובות, על מאבק שניהל נגד פלישת של עמים למצרים. התעודה המפורסמת מכולם הם התבליטים המופיעים על קירות מקדש המוות שלו במדינת הבן, הממוקמת לא רחוק מלוקסור.</p> <p>האחד הוא קרב ימי בו מתוארים ספינות הצי המצרי על מפרשיהם ומשוטיהם והן אניות האויב המונעות רק במשוטים ומכילות אנשים בעלי כובעי נוצות וקסדות עם קרניים, כאשר רוב האויבים נפגעים מחיצי המצרים.</p> <p>הסצנה השנייה מתארת קרב יבשתי ובו הפולשים מגיעים בעגלות בעלות גלגלי עץ הרתומות לשוורים ובהן יש גם נשים וילדים, המבטא תיאור של עם שנמצא בנדידה. בכיתוב נכתב על 5 קבוצות אויבים: השרדנו, הדננו, הפרסתו, הצקל והוותוק. אגיפטולוג צרפתי בשם מספרו, נתן לכל הקבוצה הזו את הכינוי "גויי הים".</p>	<p>קרבות מצרים נגד גויי הים</p>	<p>1,180 לפנה"ו</p>
<p>האירוע המוקדם ביותר שנזכר בתנ"ך וגם במקורות חוץ, הוא מסע שישק לא"י. בספר מלכים כתוב שבשנה ה-5 למלכות רחבעם עלה שישק לירושלים ושדד את אוצרותיה. רוב החוקרים מזהים את שישק המקראי עם ששונק ה-1, מלך ממוצא לובי מהשושלת ה-22 במצריים, שמתאר במקדש בקרנך, את כיבוש על 100 ערים בארץ ר'תנו. המסע הזה מתארך את תקופת עליית רחבעם לשלטון.</p>	<p>מסע שישק</p>	<p>926 לפנה"ו</p>
<p>מונולית האבן שנמצא בכלח, מתאר מסע צבאי של שלמנסר ה-3 מלך אשור שחצה עם צבאו את נהר פרת, הגיע לעיר קרקר, אחת מעריו של מלך חמת, שקרא לעזרתו 12 מלכים של אמורו. הוא מספר: נלחמתי והבסתי את הדדעזר מלך דמשק, אחאב הישראלי שמביא עמו 2,000 מרכבות ו-10,000 חיילים וגנדיבו הערבי עם 1,000 גמלים. זו הפעם ראשונה שנזכרת המילה ערבי בכתובת קדומה.</p>	<p>קרב קרקר</p>	<p>853 לפנה"ו</p>
<p>כתובת האבן מספרת על כיבוש המקום ע"י מלך ארמי, מאורע שלא נזכר בתנ"ך. הכתב הוא כתב אלפביתי פניקי, בשפה הארמית, מספר שהאל של ארם - הדד, עזר לכותב המצבה - חזאל, להרוג את יהורם מלך ישראל ואת אחזיהו מלך "בית דוד". הכתובת נמצאה על גבי אבן שבורה שחלקיה שימשו כמרצפות לשער העיר ומהווים את הראייה הארכאולוגית היחידה המזכירה את בית דוד.</p>	<p>כתובת תל דן</p>	<p>המאה ה-9 לפנה"ו</p>

<p>מצבת האבן לאל המואבי כמוש, שנכתבה בימי מישע מלך מואב, לציון ניצחונותיו על בית עומרי, מלך ישראל, מהווה עדות ראשונה חוץ מקראית לסיפור התנכי. אחאב נהרג בקרב ברמות גלעד כנגד ארם מפגיעת חץ. במקומו עולה לשלטון בנו אחזיהו ולאחר מותו, אחיו יהורם. צרפתי בשם שליין מצא אצל שייח בדואי בעבר הירדן מצבת בזלת כתובה מואבית בכתב האלפביתי הפניקי-כנעני הקרוב לכתב העברי הקדום. הוא הזעיק למקום את שארל קלרמון-גנו וזה העתיק את הכתובת בשלמותה, כי אחר כך השיך פוצץ את המצבה לחלקים. בטקסט שהעתיק קלרמון-גנו נזכר עמרי מלך ישראל.</p>	<p>מצבת מישע</p>	<p>המאה ה-9 לפנה"ס</p>
<p>הצבא האשורי בראשות תגלת פלאסר ה-3 כובש את דמשק ומבטל את עצמאותה של ממלכת ארם דמשק ומגלה ממנה חלק גדול מהאצולה ומהאליטה המקומית. תוקף את ממלכת ישראל, שגם בספר מלכים, דהיי וישעיהו באים לידי ביטוי. התוצאה, האשורים משתלטים על הגליל, עבר הירדן ואולי גם על מישור החוף. תעודת תגלת פלאסר ה-3 מספרת על 6 מסעות כנגד פלשת, דמשק, צור ובית עמרי. עדות ארכאולוגית למסע נחשפה בדרך, חצור, בית שאן, מגידו וגזר שחרבו. מתבצעת הגלית יהודי וזאת ע"פ מקורות אשוריים שמזכירים שמות יהודאים של גולים ששולבו במנהל האשורי בארצות אחרות. זו תחילת גלות עשרת השבטים</p>	<p>מסע כיבוש תגלת פלאסר ה-3</p>	<p>733 לפנה"ס</p>
<p>ממלכת ישראל זה אזור קטן בהר המרכזי, שהנביא ישעיהו מכנה בשם ממלכת אפרים, שמשועבדת לאשורים אך עדיין יש לה מלך משלה. זו תקופת דמדומים עד למלך הושע בן אלה, שקושר קשר עם מצרים ומפסיד כשהללו לא באים להצילו. שלמנאסר ה-5 מלך אשור, התחיל במצור על שומרון שארך 3 שנים, שבמהלכו הוא נפטר ובנו, סרגון ה-2, הוא זה שמחריב את העיר ומסיים בכך את תקופת ממלכת ישראל הצפונית. סרגון לא רק מגלה את האוכלוסייה של שומרון אלא גם מיישב בעיר במקומם אליטה זרה שהביא מאזורים אחרים באימפריה שלו. מלכים ב' מסופר שכל שבטי ישראל הוגלו ובמקומם הובאו עמים אחרים - הכותים, העוים, הספרוים, אנשי בבל ואחרים. מבחינת ספר מלכים האוכלוסייה שמעכשו חיה בשומרון היא אוכלוסייה של נוכרים שעובדים מפחד האריות לצד אלוהיהם גם את אלוהי ישראל. זה הרקע למאבקים בין היהודים לשומרונים בתקופות מאוחרות יותר. עד היום ע"פ המסורת שלהם הם בעצם השרידים של מי שלא הוגלה משומרון ולכן הם רואים עצמם כצאצאים היהודים של ממלכת ישראל.</p>	<p>כיבוש ממלכת ישראל</p>	<p>722 לפנה"ס</p>
<p>העיר לכיש נחרבה ע"י סנחריב מלך אשור. על קיר בניינה הציב סנחריב תבליט עם תיאור המצור על לכיש וכיבושה. העיר שוקמה, יושבה מחדש ושוב נחרבה על ידי נבוכדנצר בשנת 586 לפנה"ס. כאשר חפרו לראשונה את לכיש ראו ששכבה 2 ושכבה 3 בתל נחרבו עד היסוד ולא היה ברור איזו שכבה מהשתיים שייכת לימי סנחריב. דוד אויסישקין שחפר בשנות ה-70 של המאה ה-20 את התל וראה שבתבליט סנחריב מופיעה רמפה שטיפסה אל חומת לכיש בכדי להעלות כלי פריצה אל מול החומה. הוא זיהה נכון את הסוללה הזו בתל ושם לב שהיא מגיעה עד שכבה 3. סימן ששכבה זו הייתה אז ראש התל וכך קבע בוודאות שכבה 3 שייכת לימי סנחריב ואילו שכבה 2 המאוחרת יותר שייכת לימי נבוכדנצר</p>	<p>נפילת לכיש</p>	<p>701 לפנה"ס</p>
<p>קרוב בו הבבלים מביסים את נכה מלך מצרים וא"י עוברת לשלטון נבוכדנצר. יהויקים נשבע אמונים לבבלים, אבל ב-598 הוא מורד בנבוכדנצר בהסתמכו על סיוע שהובטח לו ממצרים. נבוכדנצר מגיע לירושלים ב-597 ומי ששולט ביהודה הוא יהויכין, שמוגלה עם חלק משריו לבבל. מבחינת התנ"ך גלות יהויכין נחשבת לתחילת גלות בבל, למרות שירושלים והמקדש עדיין קיימים ומתפקדים. נבוכדנצר לוקח את הנצר האחרון לבית המלוכה - מתניה, משנה את שמו לצדקיהו וממליך אותו כממלא מקום יהויכין שבגלות. צדקיהו מתפתה להצעת סיוע מצרית ומורד בנבוכדנצר. זה מגיע שוב עם צבאו ומתחיל להחריב את ערי יהודה.</p>	<p>קרב כרכמיש</p>	<p>605 לפנה"ס</p>
<p>כורש כובש את מדי מכניע את אחרון מלכי הבבלים נבונאיד ויוצר אימפריה עצומה בגודלה המשתרעת מהודו ועד כוש. הוא נותן עצמאות וחופש לכל העמים שהוגלו לחזור לארצות מוצאם ולפולחן הקודם, בתנאי שישלחו מיסים. הוא משנה את סדרי המנהל, עת הוא מעניק הרבה סמכויות לנציבים המחוזיים. האימפריה הפרסית מחולקת ל-20 מחוזות גדולים - סטרופיות, כאשר כל סטרופיה מחולקת לפחוות שבראש כל אחת מהן עומד פחה. א"י היא חלק מסטרופיית עבר הנהר, שמחולקת לכ-15-12 פחוות, כמו פחוות יהד, פחוות אדום, פחוות שומרון ואולי פחוות גליל.</p>	<p>מסע כורש</p>	<p>539 לפנה"ס</p>
<p>אלכסנדר מוקדון כובש במסע בזק את כל העולם הידוע בתקופתו - מהודו ועד כוש. לאחר ניצחונו בקרב איסוס ב-333 לפנה"ס הוא פונה דרומה לאורך חוף הים התיכון במטרה לחסל את ערי החוף הפניקיות שהעמידו את אניותיהן לרשות הפרסים, צר במשך שבעה חודשים על צור, שופך סוללה לחבר את העיר ליבשה וכובש אותה וממשיך דרומה לאורך חופי א"י, כובש לאחר מצור את עזה, וממשיך עד למצרים</p>	<p>הכיבוש המוקדוני</p>	<p>333 - 322 לפנה"ס</p>

<p>אחרי מות אלכסנדר בשנת 322 לפנה"ס, האימפריה ההלניסטית נקרעת למספר חלקים ומתחילה תקופה של מלחמות בין יורשיו, הנקראות מלחמת הדיאדוכים. חלקן מתנהלות על אדמת א"י כמו קרב עזה בשנת 312, שבו מכים תלמי וסלווקוס את דמטריוס. בעקבות קרב איפסוס ב-301 לפנה"ס שבו מובס דמטריוס מחלקת קואליציית המצביאים המנצחים את האימפריה של אלכסנדר ל-3 חלקים.</p> <p>שני החלקים הגדולים הם האימפריה התלמאית במצרים עם אלכסנדריה כבירתה והאימפריה הסלווקית במזרח שבירתה אנטיוכיה שבצפון סוריה. קו הגבול המדויק בין שטחי האימפריות הללו נשאר שנוי במחלוקת ומתחיל מאבק ביניהן על שטחי שליטה ובעיקר על א"י המחברת ביניהן.</p> <p>מאבק זה נודע בשם "המלחמות הסוריות" והוא נמשך לאורך המאה ה-3 לפנה"ס</p>	<p>מלחמת הדיאדוכים</p>	<p>301 - 322 לפנה"ס</p>
<p>משנת 300 ועד שנת 200 לפנה"ס, א"י תחת שלטון בין בית תלמי שבסיסו במצריים. במהלכן אותן שנים התנהלו 5 קרבות משמעותיים, שזכו לכינוי המלחמות הסוריות שבסופם בית סלבקוס יכניע את בית תלמאי וא"י תעבור לידיים של בית סלבקוס. הקרב המפורסם ביותר הוא קרב רפיח ב-217 לפנה"ס שהיה הקרב הגדול ביותר מבחינת מספר המשתתפים בו שנערך אי פעם בא"י. בקרב זה מנצח תלמי ה-4 את אנטיוכוס ה-3 ודוחקו חזרה צפונה, אולם, ב-200 נערך הקרב האחרון וה-5 במספר קרב הפניאס שאז מנצח אנטיוכוס ה-3 ומאז הסלווקים הם אלה ששולטים בא"י.</p>	<p>המלחמות הסוריות</p>	<p>299 - 300 לפנה"ס</p>
<p>ניצחון אנטיוכוס ה-3 בקרב הבניאס היה לצנינים בעיני הרומאים ולכן יוצאים לקרב המכנה קרב מגנסייה, שבו הם מנצחים את אנטיוכוס ומכתיבים לו תנאי כניעה קשים. הוא נאלץ לוותר על אסיה הקטנה, על השאיפה שלו לכבוש את מצרים, על צבא הפילים שלו וכן לשלם קנסות כבדים.</p> <p>מעתה צלה של רומא ישחק תפקיד מרכזי בפוליטיקה של המזרח</p>	<p>קרב מגנסייה</p>	<p>190 לפנה"ס</p>
<p>קרב ימי מכריע על גורלה של הרפובליקה הרומית, בין הצי של מרקוס אנטוניוס כנגד הצי של אוקטביוס, קרב שהסתיים בניצחון של אוקטביוס, שהסב את שמו לאוגוסטוס ונהפך לשליט יחיד ברומא.</p> <p>התבוסה בקרב הביאה להתאבדותו של אנטוניוס ואהובתו קלאופטרה, המלכה האחרונה לבית תלמי</p>	<p>קרב אקטיום</p>	<p>31 לפנה"ס</p>
<p>ב-28 באוקטובר שנת 312 נפגשו קונסטנטינוס ומכסנתיוס לקרב מכריע ברומא ליד גשר המולוי שעל נהר הטיבר. ישנן שתי כרוניקות המתארות את הלילה שלפני הקרב. בראשונה, קונסטנטינוס ראה בשמים צלב זוהר ושמע את המילים In Hoc Signo - I.H.S - בזה הסימן תנצח. מאז ראשי תיבות I.H.S מופיעות בהרבה כנסיות והצלב הופך לסמל ניצחון ומזוהה עם ניקה - ניצחון.</p> <p>בשנייה קונסטנטינוס ראה בחלום סמל XP (האותיות הראשונות ביוונית של המילה "כריסטוס") בתשליב שהופך להיות קריפטוגרמה בניסי צבאו ואכן קונסטנטינוס מנצח את מכסנטיוס שטובע יחד עם צבאו בטיבר.</p>	<p>קרב גשר המילבי</p>	<p>312</p>
<p>מלחמות שניהל אבו באכר כנגד השבטים שפרשו מהתחייבותם לאמונה באסלאם וזאת לאחר ששמעו שמוחמד מת. צבא אבו באכר נשלח לכפות בכוח את החברות באומה האסלאמית על אותם שבטים שפרשו. המלחמות מסתיימות כאשר כל מי שפרש חוזר לאומה האסלאמית.</p>	<p>מלחמות הרידה</p>	<p>634</p>
<p>האימפריה הביזאנטית בראשית המאה ה-7 השתרעה מנהר הפרת ועד צפון אפריקה סרדיניה וקורסיקה.</p> <p>הצבא הביזנטי בנוי על 3 שכבות. בגבול ישבו דרך קבע חיילים וותיקים. ברמה השנייה היו 12 יחידות צבא שנקראו תימה, אחת לכל פרובינציה, כאשר חלק מהתימה היה צבא קבע.</p> <p>הרובד השלישי היה צבא קבע גדול שישב בקונסטנטינופוליס.</p> <p>קרב דותן ב-634 שהתרחש ליד עזה, מתואר ע"י הערביים כקרב בו מונחלת התבוסה הראשונה לביזאנטים.</p> <p>בקרב איג'נדין ב-635 שנערך בין בית ג'וברין לרמלה, מסופר שאת הכוח הערבי הוביל אחד המצביאים הגדולים של המוסלמים - ח'אלד אבן אל ואליד, המבצע מסע מדהים דרך המדבר הסורי תוך עקיפת שרשרת המוצבים הביזנטיים ששמרה על הדרכים, קרב שבו שוב המוסלמים מנצחים.</p> <p>בקרב הירמוך ב-636 שנערך בדרום רמת הגולן, שמוגדר כאחד הקרבות המכריעים בהיסטוריה האנושית, התמודד צבא ביזנטי עצום מול המוסלמים. קרב שבסיומו מושמד הצבא הביזנטי. תפקיד מרכזי בניצחון הערבי מילא ח'אלד אבן אל ואליד.</p>	<p>הקרבות בין המוסלמים לביזנטיים</p>	<p>634 - 636</p>
<p>קרב בו מכים הערבים את הצבא הסאסאני, קרב שהוביל לכיבוש עיראק.</p> <p>בקרב נהונד ב-642 נכבשת גם פרס. מכאן ואילך הסאסאנים הזורואסתרים עוברים למגננה, תהליך שנמשך 20 שנה, שבסופו האימפריה הסאסאנית מתחסלת והופכת להיות חלק מהאימפריה המוסלמית.</p>	<p>קרב קאדיסיה</p>	<p>637</p>

638	כיבוש ירושלים	המקורות המוסלמים מתארים תמונה כאילו הזעיקו את החליף עומר כדי לקבל אישית את כניעת ירושלים , היות והיא העיר היחידה עליה נאמר שנכנעה לחליף.
641 - 642	כיבוש א"י ע"י האסלאם	אחרי נפילת ירושלים נשארו עוד שתי ערים בא"י שטרם נכבשו - קיסריה ואשקלון . לפי מקורות מוסלמיים הם צרו על קיסריה במשך 7 חודשים עד שהצליחו לכבושה וזאת בעזרת בוגד שהולכים בתעלות מערכת המים לתוך העיר. בהמשך ממשיכים הצבאות הערביים דרומה וכובשים את פוסטאט ואלכסנדריה
657	קרב ציפין	בקרב ציפין שהתרחש בצפון עיראק, גוברים חיילי עלי על חיילי בית אומאיה , אבל עלי מחליט לקבל את כניעתם של האחרונים, שהניפו קוראנים על חרבותיהם בבקשם מו"מ לסיום הלחימה. זו הייתה טעות חמורה, מפני שבמו"מ שהתקיים ע"י נציגי כל צד, הסכימו הנציגים להכריז בפני כולם על עלי כעל החליף הנבחר, אבל מה שקרה בפועל היה שנציגו של מועאווייה שדיבר אחרון מכריז שהסיכום הוא שמועאווייה הוא "אמיר המאמינים". כך נוצר מצב שיש שני חליפים במקביל. הקיצונים במחנה עלי, שהתנגדו להסכם עם מועאווייה, פרשו ממחנה עלי. אלה הם החאריג'ים-הפורשים , שדגלו בכך שהחליפה חייב להיות האיש המתאים ביותר לתפקיד ללא שום קשר לשאלת הייחוס שלו למוחמד.
680	קרב כרבלה	חוסיין , הבן הצעיר של עלי, מנהיג מרד בדרום מערב עיראק, נגד החליף יזיד בן מועאווייה, ששולח את צבאו כנגדו. במהלך הקרב רוב הצבא של חוסיין בורח והוא נשאר רק עם כמה מאות מתומכיו. הקרב מתרחש ביום ה-10 של החודש הראשון - יום העשורא, סמוך לעיר כרבלה . לכוח הקטן של חוסיין לא היה שום סיכוי ובסוף של היום כולם מתים. ראשו נשל חוסיין נכרת ומובא ליזיד שיושב בדמשק. יש 7 גרסאות לאן התגלגל ראשו של חוסיין לאחר שהגיע לדמשק, אחת מהן היא שהוא הועבר ל משהד חוסיין , בתחום בית החולים ברזילי באשקלון.
683	מרד בני זובאיר	מרד נוסף נגד יזיד , התרחש בחצי האי ערב ע"י בני זובאיר . זובאיר היה מחברי הסחאבה שנהרג בקרב הגמל ב-656, קרב בו עאישה אשת מוחמד, מנהיגה מרד נגד בחירתו של עלי לחליף. מרד בני זובאיר מתחיל בעיר מדינה ומתפשט לרחבי חצי האי ערב. יזיד שולח צבא שכובש את מכה תוך כדי יריות עליה, שבמהלכה מגיעה הידיעה שיזיד מת בדמשק. המאמינים רואים בכך אצבע אלוהים כנגד החליף שהעז לחלל את העיר הקדושה. צבא יזיד מתפזר ובני זובאיר מחדשים את שלטונם על חצי האי ערב. לאחר שנה מת גם מועאווייה השני , בנו יורשו של יזיד ובדמשק משתררת מהומה. בשנת 692 החליף עבד אל מאלכ שם קץ למרידה עת מכניע את עבדאללה אבן זובאיר בכובשו את מכה ומדינה ואת אחיו מצער בכובשו את כופה בעיראק.
732	קרב פואטייה	קרב בו הערבים נבלמים ליד פריז ע"י שארל מרטל, סבו של קארל הגדול כהמשך לתבוסה שנחל האסלאם ב-670 ליד קונסטנטינופול , ע"י הצבא הביזאנטי
747	מרד הדגלים השחורים	תחילת המרד של תומכי בית עבאס , באחרון חיליפי בית אומאיה, מרוואן השני . רק שנתיים אחרי פרוץ המרד, ב-749 יצא מרוואן עם צבאו לדכא את המרד ובקרב שהתפתח עם המורדים ליד נהר זאב הגדול שבעירק, הובס מרוואן ובמרדף אחריו נכבשה דמשק, ואבו עבאס הוכרז שם חליף. מרוואן ערך מחדש את כוחותיו במעבר אפק ובקרב הידוע בשם קרב נהר אבי פטרס הובס כוחו של מרוואן והוא עצמו נמלט למצרים אך נלכד שם ונהרג.
751	קרב טלאס	קרב בין כוחות האסלאם לצבא סין שבו נקבע הגבול בין העולם האסלאמי לסין. חשיבותו באה לידי ביטוי בשביית, אומנים סיניים שייצרו משי שנפלו שבי בידי המוסלמים שניצחו בקרב. עד אז תעשיית המשי הייתה סוד סיני ומהקרב הזה סוד תעשיית המשי עובר לידי העולם המערבי. היבט נוסף מהקרב, חשיפה ל נייר הסיני. עד אז כתבו ע"ג חרסים, קלף או ע"ג פפירוסים, מצעים יקרים ולא נוחים לכתובה. זמן קצר אחר הקרב, נפתח בסמרקנד המפעל הראשון לייצור נייר בעולם המערבי. לייצור נייר במרחב העבאסי הייתה חשיבות עצומה להתפשטות הידע וההשכלה.
811 - 819	מלחמת האחים	לחליף הארון אל רשיד היו שני בנים לכן חילק את האימפריה האסלמית לשניים לבכור אל אמין נתן משאט אל ערב ומערבה ותואר חליף ולצעיר אל מאמון נתן משאט אל ערב מזרחה. במות הארון אל רשיד ב-809 מתחיל סכסוך סמכויות בין האחים שמתפתח ב-811 לקרב גדול בין האחים שנמשך לאורך 8 שנים שבמהלכו מצליח אל מאמון לחסל את אחיו אל אמין ובסופו לכבוש את בגדד.
1071	קרב מניזקרט	הסולטאן הסלגיוקי אלפ ארסלן ששלט בשנים 1063-1072 בסולטנות רום היה בתנועה למצרים כדי לנטרל את השליטה השיעית-פטימית, עת שמע על תקיפה ביזנטית ולכן הסב את צבאו במהירות חזרה למזרח טורקיה ושם הוא מכריע את הצבא הביזנטי ואף מצליח לקחת בשבי את הקיסר הביזנטי. קרב זה מסמל את תחילת סוף האימפריה הביזנטית

מפגש ראשון בין הצלבניים עם הכוחות הסלג'וקים , שהסתיים בניצחון הצלבנים וזה לאחר מצור של חודש על העיר. מעריכים שאחת הסיבות שבגללן ניצחו הצלבנים כל כך מהר נבעה מהעובדה שהסלג'וקים נערכו לקרב מול אויב בדמות מסע האיכרים ולא מול אבירים משוריינים.	קרב איזניק-ניקאה	1079
הסלג'וקים שנסוגו לאחר תבוסתם בקרב איזניק-ניקאה, ניסו שוב לעצור את הצלבנים באסיה הקטנה במעבר הדורילאוס. בקרב שהתנהל בשטח פתוח, מכים הצלבנים את הסלג'וקים שוק על ירך ודוהרים דרומה לעבר א"י. בעקבות התבוסה נטשו הסלג'וקים את כל מערב אנטוליה	קרב דורילאוס	1079
שורשי המגפה התפתחו ב מונגוליה ומשם הופצה ע"י שיירות הדרכים ממזרח למערב. שני שליש מאוכלוסיית אירופה נמחקה במהלך 5 שנות המגיפה הזו.	המגפה השחורה	1347
מערכת היחסים בין האימפריה העות'מאנית לרוסיה ניזונה ממאבק מתמיד על רקע השאיפה הרוסית להבטיח מוצא חופשי לספינותיה אל הים השחור והים התיכון. הקש ששבר את גב הגמל שהיה ממילא כפוף, קורה ב כנסיית המולד בבית לחם שרובה בבעלות הכנסייה היוונית-אורתודוקסית, עת כוכב כסף בעל 14 זרועות הנמצא בגומחה שבכנסייה, בוקר אחד נעלם. הרוסים מכריזה מלחמה על טורקיה שרואה בה אחראית בא"י. הפחד מהרוסים כל כך גדול שלראשונה אנגליה וצרפת חוברות יחד לתמוך באימפריה העות'מאנית מול הרוסים. הרוסים ניגפים, והקואליציה האירופאית התומכת באימפריה העות'מאנית מנצחת במערכה ומסכימה ללכת לקראת הרוסים ולפתור את סיפור הכוכב והמאבק על המקומות הקדושים בא"י ע"י חתימת הסכם פריז , שיקרא מאז הסכם הסטאטוס קוו . כלומר, שמירת הסטאטוס קוו שהיה קיים לפני מלחמת קרים. לקחו את שתי הכנסיות החשובות ביותר בארץ, כנסיית הקבר ו כנסיית המולד וקבעו את הזכויות שיש בהן לכל אחת משש הקהילות הנוצריות בארץ ישראל: קתולית, אורתודוקסית, ארמנית, קופטית (מצרית), אתיופית וסורית.	מלחמת קרים	1853
המרד פורץ ב סודן וסוחף את מצריים לתוכו. זה היה מרד דתי של איש דתי שסוחף סביבו מאמינים ומתנהל נגד השליטה של שושלת מוחמד עלי במצריים. הבריטים שולחים צבא בריטי בראשות הגנרל צ'ארלס גורדון שנהרג במהלך דיכוי המרד.	מרד המהדי	1881
קרב שבו ניגף הצבא הבריטי בפני הצבא הטורקי שבין קציניו נטל חלק גם קצין טורקי בשם מוסטפא כמאל שלימים כונה אתא טורק , האיש שנחשב למייסדה ואביה של טורקיה החדשה. לאחר התבוסה בגליפולי, פורק גדוד נהגי הפרדות ו יוסף טרומפלדור , שהיה סגן מפקד הגדוד, יצא לרוסיה ושם ארגן את תנועת החלוץ לקראת עלייתה לא"י	קרב גליפולי	1915

אתרים צלבניים

מבצרים

מידע	מיקום	שם המבצר
מבצר המונפור, הוקם בגלגולו הצלבני הראשון, על שלוחה צרה ותלולה בגדתו הדרומית של נחל כזיב, באמצע המאה ה-12 ע"י בני משפחת דה מיילי, כחווה חקלאית מבוצרת שנחרבה לאחר קרב קרני חיטין. המבצר נבנה מחדש ב-1229 כמקלט עבור אבירי המסדר הטבטוני ונכבש ב-1271 ע"י הסולטאן הממלוכי בייברס. האתר כיום הוא גן לאומי בתוך שמורת הטבע נחל כזיב.	הגליל העליון על גדות נחל כזיב	<u>המונפור</u>
מצודה צלבנית גדולה וחשובה שהוקמה על חורבות מבצרים עתיקים. המצודה נבנתה לראשונה ב-1102 והורחבה ב-1140 והועברה ב-1168 לחזקת מסדר אבירי היכל שלמה - הטמפלרים. המצודה נחרבה לאחר קרב קרני חיטין ונבנתה שוב ב-1240 כאחת המצודות הצלבניות הגדולות ביותר במזרח התיכון. בשנת 1266 המצודה נכבשה ונהרסה לחלוטין ואביריה נטבחו ע"י צבאו של הסולטאן הממלוכי בייברס.	צפת	<u>מצודת צפת</u>
המבצר ידוע גם בשמו הערבי קלעת ג'דין, שפרושו מצודת הגיבורים. המבצר הועבר לידי המסדר הטבטוני הגרמני ב-1208 כחלק מהביצורים ההיקפיים ששמרו על עכו הצלבנית. המבצר נהרס ע"י בייברס ב-1268 או 1271.	הגליל העליון	<u>מבצר יחיעם</u>
תחילתו של המבצר, כחווה צלבנית מבוצרת, שנבנתה בין השנים 1140-1138 ב-1168 נבנה במקום מבצר אדיר ע"י אבירי המסדר ההוספיטלרי שהיה ידוע בשמות בלוואר או קוקט. המבצר נהרס לאחר מצור ממושך בשנת 1189 כוכב הירדן הוא מבצר מסוג מצודה קונצנטרית שהיווה נקודת מפנה בבניה ותכנון של מבצרים ומהווה את אחד מגדולי ההישגים האדריכליים של הצלבנים ואבטיפוס לכמה מהטירות המעולות שנבנו במערב.	הגליל התחתון מצפון לבית שאן	<u>מבצר בלוור</u>
מצד עתרת, הנקרא גם שסטלה, הוא אתר ארכאולוגי בו נמצאים כיום שרידי מבצר צלבני אשר הוקם בימי מלכות המלך בלדווין ה-4 בשלהי המאה ה-12. באופן סכמתי, מבצר שסטלה דומה לשלב הראשון של מבצר קרק דה שבלייה, הנמצא בסוריה וככל הנראה שניהם נבנו בסמיכות זמנים, ע"י הטמפלרים. בניית המבצר לא הושלמה והוא נחרב לאחר מצור ב-1179 המבצר הכבוש נעזב ע"י המוסלמים, ככל הנראה בגלל מגפה שפרצה בקרבם זמן קצר לאחר הכיבוש.	על גדות נהר הירדן דרומית לגשר בנות יעקב	<u>מצד עתרת</u>
מבצר עתלית, הידוע גם בשם מבצר פרגרינורום או טירת פֶּלֶרֶן, הוקם במהלך שנת 1218 ע"י אבירי המסדר הטבטוני והאבירים הטמפלרים ביוזמת מלך ממלכת ירושלים ה-2 ז'אן דה בריין. בליל 14.08.1291 לאחר נפילת העיר עכו בידי הממלוכים ננטש המבצר והמוסלמים מוטטו את מגדליו ושערו. מבצר עתלית איננו המבצר הצלבני הגדול ביותר ומעט מאד נותר מביצוריו, עם זאת, ייחודו במאסיביות וחוזקם של ביצורי הצד המזרחי, הופכים את מבצר עתלית לאחד המבצרים הצלבניים המעניינים ביותר.	סמוך לעתלית	<u>מבצר עתלית</u>
מבצר בלמונט-הר יפה, נבנה בין השנים 1140-1146 ע"י המסדר ההוספיטלרים. לאחר קרב קרני חיטין, נכנעו מגני המבצר המעטים, בפני כוחותיו של צלאח א-דין, שהורה על הריסת המבצר.	הר צובה	<u>בלמונט</u>
המצודה נבנתה בתחילת המאה ה-12 ע"י הצלבנים ונקראה בשם "מבצר המלך". בשלב מאוחר יותר עברה המצודה לידי המסדר הטבטוני ששינה את שמה ל"קסטלום רגינום". המצודה, היא חלק מהכפר מעיליא וכיום צמודים לשרידיה בתי מגורים, לכן לא השתמרה בצורה טובה.	כפר מעיליא	<u>מבצר המלך</u>

מצודה צלבנית שהוקמה בשנת 1099 על ראשה של הגבעה הניצבת כיום במרכזה של הישוב אזור. המצודה שימשה כתחנת מעבר, מנוחה והגנה על עולי הרגל בדרך לירושלים. מהמבצרים הראשונים שבנו הצלבנים בארץ ישראל.	העיר אזור	מצודת המישור
הוקם בתחילת המאה ה-12 בסמוך למושב עתלית, על מעבר צר בדרך היס במשך עשרות שנים שימש המבצר כמצודת דרכים שאבטחה את השיירות שנעו לאורך דרך היס. המבצר פורק ע"י הצלבנים, למניעת פעולות מצור מוסלמיות כנגד מבצר עתלית הסמוך, בתקופת מסע הצלב ה-5. הצבא המוסלמי השלים את הריסתו וכל שנותר ממנו היום הוא הבסיס החצוב.	בסמוך לעתלית	מבצר דטרוא
המבצר הוקם בשנת 1107 כחלק ממערך הגנה על דרך המסחר החשובה שחיברה בין דמשק ונמל צור. כשעבר המבצר לשליטת המסדר ההוספיטלרי שונה שמו לשטו-נף. ב-1176 נכבש המבצר בידי נור א-דין ובשנת 1837 חרב המבצר ברעידת אדמה ואבניו שימשו את תושבי הכפר הונין.	בסמוך למושב מרגליות	מבצר שטונף
המבצר הוקם כחלק ממערך הגנה על הדרך לירושלים. המגדל הראשון שהוקם ב-1137 עבר ב-1141 לידי מסדר הטמפלרים, שבנה במקום מבצר גדול בשם טורון דה שבלייה, שנהרס ע"י צבאות צלאח א-דין ב-1187 וככל הנראה לא נבנה מאז. במקום נערכו סקרים בלבד שחשפו מגדל עוז, מרתף, שרידים לחומה, מגדלים וכנסייה.	לטרון	מבצר לטרון
שרידי מבצר, שכונה בשם קוקו וכנסייה צלבניים, שנבנו ע"י המסדר הטמפלרי. הממלוכים, בתקופת ביברס, כבשו את המצודה ב-1260 שיקמוה והפכו את הכנסייה שבה למסגד. כיום האתר הוא חלק מהגן הלאומי "מבצר קאקון", השריד המרכזי מהמבצר הוא מגדל עוז בגובה 8.5 מטר.	גן יאשיה	מבצר קקו
המצודה הוקמה ע"י פולק מאנז'ו ב-1134 ונמסרה ב-1136 לידי מסדר ההוספיטלרים, שהקימו במקום מבצר גדול וישוב שנפל לידי צבא צלאח א-דין ב-1187. המבצר חזר לידיים צלבניות בין השנים 1244-1240. חפירות במקום חשפו שרידי מצודה גדולה ובה כנסייה חומה ובה מגדלים המוקפת חפיר.	סמוך לקיבוץ בית גוברין	מצודת ג'יבלין
המבצר, הנקרא בשם בלוואר, שממנו לא נותר שריד. המבצר היה ממוקם על גבעה, בקצה הר מעוז. האתר הוא גן לאומי והוכרז כאתר לשימור של המועצה לשימור אתרים.	מבשרת ציון	הקסטל
המצודה הוקמה בתחילת המאה ה-12 בידי משפחת איבלין. במבצר זה התבצר צבא המלכה מליסנדה, שהונהג ע"י סניור רמלה, כאשר מליסנדה ובנה בלדווין ה-3 נלחמו על כס המלוכה. בלדווין ה-3 ניצח, סניור רמלה גלה מהארץ ומליסנדה התבצרה במצודת העיר בירושלים. ב-1187 נכבשה המצודה בידי המוסלמים וב-1191 במסע הצלב ה-3 נהרסה המצודה ע"י המוסלמים אך נבנתה בידי הממלוכים. מהמאה ה-16 היה כאן כפר בשם מגידל יאבא.	מגדל צדק	מצודת מיראבל
המבצר הוקם בתקופה הצלבנית ונקרא בשם מבצר המעיינות השקטים. העותומנים הקימו במאה ה-16 מבצר על השרידים הצלבניים וקראו לו בשם "ראש המעיינות"	פארק אפק	מבצר המעיינות השקטים
ערים		
ירושלים היא בירת ממלכת ירושלים הראשונה משנת 1099 והחשובה ביותר עד לכיבושה ע"י המוסלמים ב-1187. בעיר נותרו מעט שרידים מהתקופה הצלבנית וזאת משום הריסתה ע"י השליט האיובי, אל-מלכ אל-מעט'ים עיסא בתקופת מסע הצלב ה-5. העיר עברה גל נוסף של חורבן בשנים 1220-1219 שהתבטא בהרס מוחלט וברוטלי, שבמהלכו נחרבו מרבית המבנים, נהרסו חומותיה לנטישת העיר. בסיכומו של דבר נותרו על תילם בעיקר מצודת העיר, מגדל דוד, כנסיית הקבר, המתחם המוסלמי המקודש בהר הבית קבר מרים, כנסיית העלייה, כנסיית מרים של הגרמנים וכנסיית סנטה אנה.	ירושלים	ירושלים

<p>עכו נכבשה לראשונה ב-1104, חזרה לידיים מוסלמיות ב-1187 ונכבשה בשנית ע"י הצלבנים ב-1191 והפכה לעיר הצלבנית החשובה ביותר וזאת לאחר אובדן ירושלים.</p> <p>עם כיבושה ע"י הממלוכים ב-1291 תמה התקופה הצלבנית בא"י. ייחודה של עכו העתיקה הוא בכך שהיא בנויה משני מפלסים נפרדים - העיר הצלבנית והעיר העות'מאנית.</p> <p>שני המפלסים נפרדים זה מזה על ידי מאות השנים שבהן עמדה עכו בהריסותיה, החל בכיבוש הממלוכי ב-1291 ועד להתחדשותה בתקופה העות'מאנית.</p> <p>העיר הצלבנית כוללת את השרידים מתקופת ממלכת ירושלים השנייה והם ברובם תת-קרקעיים. חלקם נחשפו והם השתמרו בדרך כלל במצב טוב מאוד. אלה כוללים חומות, רובעי מגורים, רחובות פתוחים ומקורים תעלות ניקוז מעברים תת-קרקעיים ומבני מסחר ומגורים.</p> <p>אתרים מרכזיים:</p> <p>שרידי המצודה ההוספיטלרית - אולמות האבירים מנהרת הטמפלרים וכנסיית אנדראס הקדוש הצלבני</p>	<p>עכו</p>	<p>עכו</p>
<p>ארסוף נכבשה ב-1101 ע"י הצלבנים והפכה לאחוזה פאודלית, שנהרסה לאחר קרב קרני חיטין.</p> <p>ב-1241 בוצרה ארסוף, נבנתה בה מצודה גדולה ונמל חדש.</p> <p>ב-1261 עברה העיר ומבצרה לרשות מסדר ההוספיטלרים. במרץ 1265 עלה הסולטאן הממלוכי בייברס בראש צבאותיו על העיר ולאחר 40 ימי מצור היא נפלה.</p> <p>במסגרת החפירות שנערכו באתר, נחשפו מגדל העוז הצלבני המצודה, חפיר ושרידי הנמל.</p>	<p>הרצליה</p>	<p>ארסוף</p>
<p>העיר קיסריה נכבשה לראשונה ע"י הצלבנים בשנת 1101 במהלך השנים הבאות, עברה השליטה בקיסריה בין הצלבנים שניסו לבנות את העיר, למוסלמים שהחריבו את הביצוריה.</p> <p>במהלך מסע הצלב ה-7 ביצר לוואי ה-9 מלך צרפת, את קיסריה במערכת ביצורים מהמפוארות בא"י.</p> <p>במאה ה-13 העיר נכבשה בידי הממלוכים ובראש הסולטאן בייברס וחרבה יחד עם שאר ערי החוף בא"י.</p> <p>כיום האתר הוא חלק מגן לאומי קיסריה שבו נחשפו חומות העיר, שעריה והמצודה בנמל.</p>	<p>קיסריה</p>	<p>קיסריה</p>
<p>יישובים ומבנים מבוזרים</p>		
<p>כפר מבוזר, שהיווה מעוז הגנה על דרך לוד-קיסריה שכלל גם כנסייה ששרידיה ניכרים היום במסגד שבאתר.</p> <p>המקום נמסר למסדר ההוספיטלרים ב-1129 ונכבש ב-1189 בידי כוחות צלאח א דין והוחזר זמן קצר אחר כך לצלבנים.</p> <p>ב-1265 נכבש בידי הסולטאן הממלוכי ביברס וניתן כאחוזה לאחד מאנשיו. כיום ניתן להבחין במבנים שונים ומגדל מבוזר, שנתרו בסמוך ומהווים חלק מהמסגד בכפר.</p>	<p>קלנסווה</p>	<p>קלנסון</p>
<p>חווה מבוזרת לגידול קני סוכר, הנזכרת לראשונה כרכוש כנסיית סן סלבטורה שבהר תבור.</p> <p>לאחר תבוסת הצלבנים בקרב קרני חיטין ב-1187 נפלה המצודה בידי צלאח א-דין, אך זמן קצר לאחר מכן נכבשה בידי הצלבנים והושבה לבעליה, אשר מכרה ב-1212 למסדר הטמפלרים.</p> <p>המבצר נכבש שוב ב-1260 ע"י הסולטאן הממלוכי ביברס אך נכבש שוב ע"י המסדר ההוספיטלרים, שהחכיר אותו למסדר הטבטוני. בחורבה נותרו שרידי המתקנים של המפעל להפקת סוכר וקירות המבנים, המתנשאים לגובה של 7 מטר.</p>	<p>בסמוך ליישוב מנות</p>	<p>מנואט</p>
<p>מבנה צלבני, המוגדר כחווה חקלאית מבוזרת, הידוע בשם "אקווה בלה" שגודלו 30 על 40 מטר, שקיר החזית שלו הפונה לכוון דרום, מתנשא לגובה 12 מטר, למבנה מספר שערים ובו שני אולמות מרווחים שתקרתם מקומרת.</p>	<p>ליד אבו גוש</p>	<p>אקווה בלה</p>
<p>שרידי כנסייה מבוזרת מהתקופה הצלבנית. לאחר נפילת ירושלים בידי צלאח אל-דין, הפכה המצודה למסגד.</p> <p>במהלך חפירות שנערכו במקום נחשפו חפיר רחב ועמוק שנחפר מסביב למצודה, מחסנים ובתי מגורים.</p>	<p>נבי סמואל</p>	<p>הר השמחה</p>

<p>שרידי חווה צלבניים, הכוללים טחנות קמח, מתקנים חקלאיים ומגדל מבוצר. המעיינות באתר הוקפו בסכר לשם הנעתן של הטחנות ששימשו כספק הקמח העיקרי לעיר עכו, שהפכה מאוחר יותר לבירת ממלכת הצלבנים היום האתר הוא חלק משמורת טבע עין אפק.</p>	<p>עין אפק</p>	<p>כורדני</p>
<p>בשנת 1181 הקימו אבירי המסדר הוספיטלרי, מרכז מנהלי שכלל מגדל ומבנה מקומר שנקרא "קולה". על חורבות השרידים הצלבניים, הוקם כפר ערבי, כאשר מסגד הכפר הוקם בסמוך לשרידי המגדל הצלבני. כיום מצוי בשטח פארק קק"ל "מבצר קולה" ו"יער קולה".</p>	<p>מצפון-מזרח ללוד</p>	<p>קולה</p>
<p>שרידי עיירה צלבנית הידועה בשם קיימונט או מונס-קייין. בתחילת המאה ה-12 הייתה חלק מנחלת כנסיית הר תבור. העיירה נפלה ב-1187 לידי צבא צלאח א-דין, נכבשה מחדש ונמסרה ב-1192 לידי בליאן מאיבלין. ב-1262 הפכה לחלק מנחלות הטמפלרים, עד כיבושה ב-1283 ע"י הממלוכים. כיום נמצאים באתר שרידי כנסייה, מגדל עוז ומבני מגורים</p>	<p>בסמוך לעיר יוקנעם</p>	<p>קיימונט</p>
<p>כנסיות</p>		
<p>קתדרלה שנבנתה באמצע המאה ה-12 כבזיליקה גדולה. כיום חלק מהמסגד הגדול ברמלה. בפינה המערבית של חצר המסגד נמצא שער הכניסה הצלבני הכולל 3 קשתות ו-3 עמודים, המרמזים על השילוש הקדוש. הכנסייה שימשה את הנוצרים הצלבנים עד שנת 1260 ואז הולאמה ע"י הממלוכים.</p>	<p>רמלה</p>	<p>קתדרלת יוחנן המטביל</p>
<p>כנסייה צלבנית שנבנתה ע"י ההוספיטלרים ב-1141 והייתה בשימוש עד 1187. הכנסייה מוקדשת להתגלותו של ישו בפני שני שליחיו באמאוס, לאחר שקם לתחייה. הכנסייה הוקמה מעל מעיין הנובע עד היום, בקריפטת שלה ובה נמצאים שרידי פרסקאות מהמאה ה-12.</p>	<p>אבו גוש</p>	<p>כנסיית התחייה</p>
<p>מבנה מבוצר ששימש כמגדל מבוצר וכנסייה שהוקמה על חורבות ביתם של יהויכים וחנה (סבא וסבתא של ישו). בכנסייה שרידים מבתי כנסת קדומים שאבנים מהם שימשו כחומר בנייה.</p>	<p>ציפורי</p>	<p>כנסיית סנטה אנה</p>
<p>כנסייה צלבנית שהוקמה בשנות הארבעים של המאה ה-12 דוגמה לטיפוס הנפוץ ביותר של כנסייה צלבנית בארץ ישראל. המבנה משלב סגנון בנייה רומנסקי מוקדם עם מסורות בנייה מקומיות נוצריות קדומות והשפעות ביזאנטיות. חמש שנים לאחר תבוסת הצלבנים, צלאח א-דין הפך את הכנסייה למדרסה מוסלמית (בית ספר מוסלמי) שנקראה על שמו: א-צלאחיה. ב-1856 נמסרה הכנסייה לנפוליון השלישי ומאז היא נמצאת בידי מסדר האבות הלבנים.</p>	<p>ליד שער האריות בירושלים</p>	<p>כנסיית סנטה אנה</p>
<p>שרידי כנסייה צלבנית שנבנתה על חורבות כנסייה ביזאנטית. כנסיית הקבר של ימינו היא ברובה מבנה צלבני. חלק מכנסיית הקבר הצלבנית נחנכה ביום ה-15.07.1149. 50 שנה לאחר כיבוש העיר.</p>	<p>אזור לטרון</p>	<p>אמאוס ניקופוליס</p>
<p>הצלבנים הקימו על בסיס הכנסייה הביזנטית כנסייה חדשה ובה איחדו מספר מבנים הקשורים למעשה הצליבה. משכבש צלאח א-דין את ירושלים ב-1187 הוא החליט שלא לפגוע בכנסיית הקבר והפקיד את מפתחות הכנסייה בידי שתי משפחות מוסלמיות, משפחת גודה "אל גודייה" ומשפחת "נוסייבה", שעד היום אחראיות על פתיחת הכנסייה וסגירתה.</p>	<p>הרובע הנוצרי של ירושלים</p>	<p>כנסיית הקבר</p>

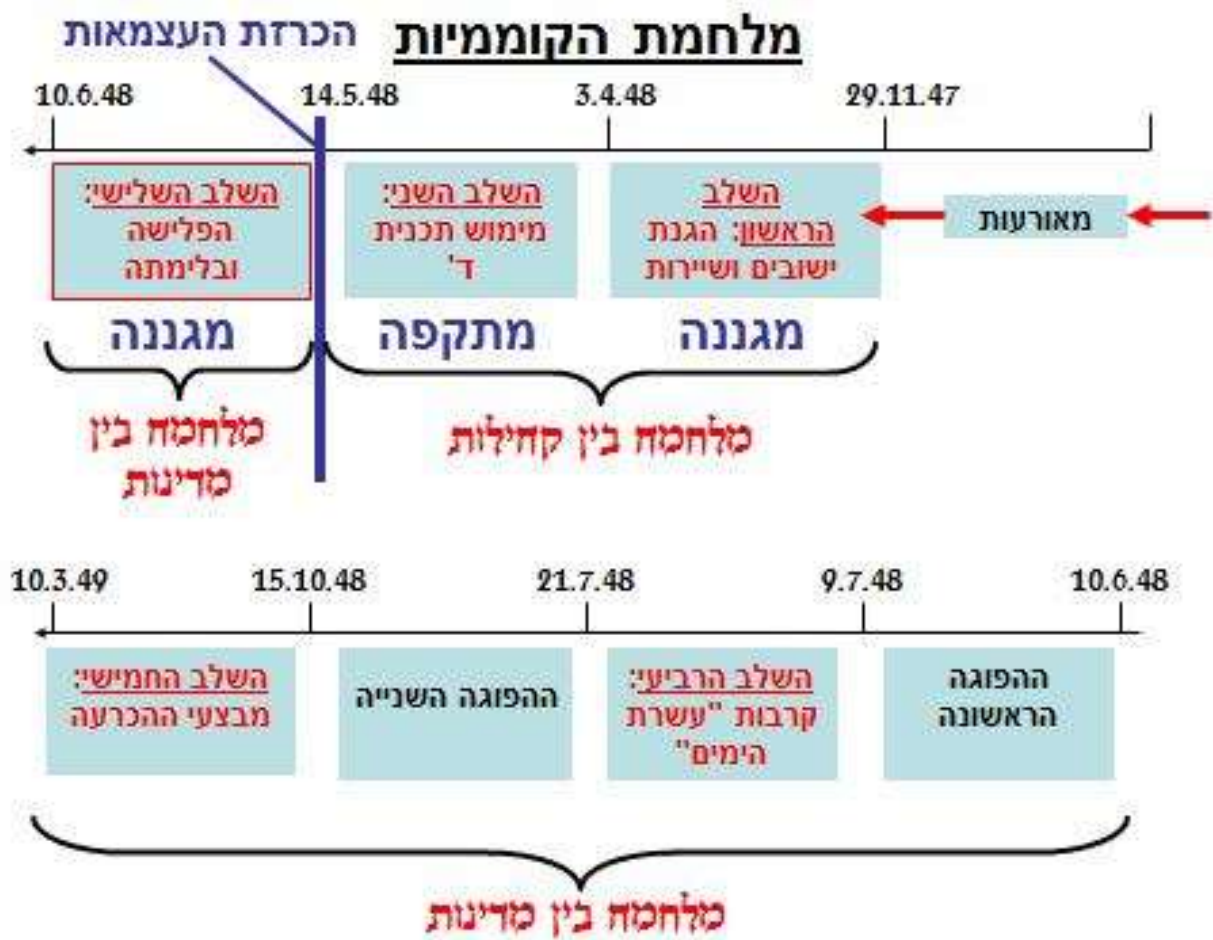
ערי בירה בארץ ישראל

חוק יסוד: ירושלים בירת ישראל - 30.07.1980

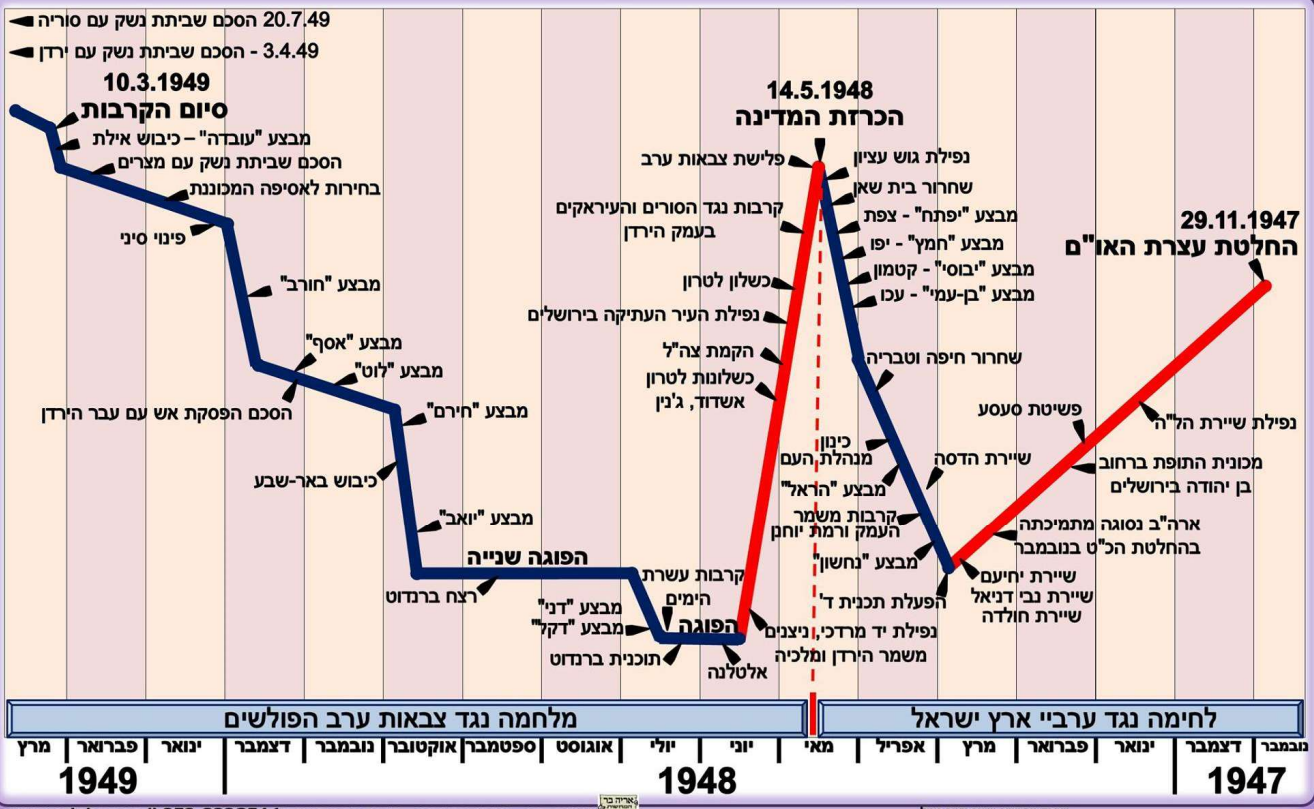
ירושלים בירת ישראל - 13.12.1947

תובנות	העיר	התקופה
העיר הייתה ממוקמת בין נחלות שבטי בנימין ואפרים, כך שבזמנו לא הייתה שייכת לשום שבט, נתון שמבטא ניטרליות ולכן העדיף דוד המלך להקים דווקא בה את בירת ישראל.	ירושלים	תקופת המקרא
מיד לאחר הפילוג ממלכת יהודה, ירבעם בן נבט קבע את בירת ממלכתו בשכם, העיר החשובה ביותר בממלכה.	שכם	ממלכת ישראל המאה ה-10 לפנה"ס
ירבעם בן נבט, מלך ישראל העביר את בירתו משכם לעיר תרצה שבשבת מנשה.	תרצה	ממלכת ישראל המאה ה-9 לפנה"ס
במקביל לממלכת יהודה, שבירתה הייתה ירושלים, ממלכת ישראל הכתירה את שומרון כעיר בירתה. מי שייסד את שומרון היה עומרי מלך ישראל. בנו, אחאב, פיתח עוד יותר את שומרון ואף בנה בה בנייני פאר. שומרון, כבירת ישראל, לא האריכה ימים וחרבה בשנת 721 לפנה"ס, לאחר שצבאות האשורים כבשו את האזור.	שומרון	ממלכת ישראל המאות ה-9 – 8 לפנה"ס
קיסריה, שתפקדה כבירת הפרובינקיה, קיבלה מעמד של קולוניה מה שנתן לחלק מתושבי העיר אזרחות רומית והטבות מס שונות	קיסריה	פרובינקיה יהודה 132 - 70
הפרובינקיה גובשה בתום דיכוי מרד בר כוכבא בידי אדריאנוס מחיבורן של הפרובינקיה סוריה והפרובינקיה יהודה.	קיסריה	פרובינקיה סוריה פלשתינה 135
על פי צו שפרסם הקיסר תיאודוסיוס השני לחלוקה וארגון מחדש של כל הפרובינקיות במזרח האימפריה הביזאנטית.	קיסריה	פלשתינה פרימה 409
	בית שאן	פלשתינה סקונדה 409
	חלוצה	פלשתינה טרטיה 409
לאחר הכיבוש המוסלמי הוסבו שמות המחוזות לשמות ערביים. פלשתינה פרימה שכלל את דרום הארץ ומרכזה, הפכה לג'נד פלשתינה ופלשתינה סקונדה הוסבה לג'נד אל ארדן. שינוי השמות, כמו העתקת בירות הפרובינקיות והמחוזות, התבצעו בכל החליפות והיו מהלכים הכרחיים שסמלו ראשיתה של תקופה חדשה. בירת המחוז הצפוני נעה מבית שאן לטבריה ואילו זו של המחוז הדרומי עברה מקיסריה אל לוד	טבריה	ג'נד פלשתינה 640
	לוד	ג'נד אל ארדן 640
ייסוד רמלה בתקופת החליף אל ווליד, עיני שליט המחוז סלימאן בן עבד אלמלכ, במקומה של לוד, היה עקב מיקומה של רמלה על צומת דרכים מרכזי, הטופוגרפיה השטוחה, מבנה הקרקע הנוח לבניה, וכן מרחק מספיק להגנה מנמל שעשוי לזמן פולשים מן הים.	רמלה	ג'נד אל ארדן 1068 - 711
מסע הצלב השלישי שאינו מצליח לכבוש את ירושלים, שהייתה בירתם עד מפלתם בשנת 1187 עיני סלאח א דין, מכריזים על עכו כבירתם.	עכו	ממלכת ירושלים השנייה 1291- 1192

מהלכי מלחמת העצמאות

שלבי מלחמת העצמאות

יחסי הכוחות ביום הפלישה

מפקדי צה"ל

חטיבות צה"ל במלחמת העצמאות

צבאות ערב	צה"ל	כוח אדם
30,000 + 10,000 מקומיים	30,573 *	כוח אדם
40	1 (ללא תותח)	טנקים
200	2	משאיות תותח שריוניות
300	120	משוריניים ונגמשי"ם
140	5	תותחי שדה
220	24	תותחי נ"ט/נ"מ
60	0	מטוסי קרב הפצצה
14	0	מפציצים
57	28	מטוסי תבלה וקישור
12	3	ספינות חמושות

תפקיד	אישיות
ראש הממשלה	דוד בן גוריון
שר הבטחון	דוד בן גוריון
רמטכ"ל	יעקב חזר
סגן הרמטכ"ל	צבי איילון
ראש אג"ם	יגאל ידן
ראש שירות המודיעין	איסר בארי חיים הרצוג
ראש אגף סח אדם	משה צחק
ראש אגף האפסנאות	יוסף אבדר
מפקד חזית הצפון	משה כרמל
מפקד חזית תיכון	דן אבן שלמה שמיר
מפקד חזית המרכז	צבי איילון
מפקד חזית הדרום	יגאל אלון
מפקד חיל האוויר	ישראל עמיר אהרון רמז
מפקד חיל הים	גרשון זק פול שולמן
מפקד גייסות השריון	יצחק שדה

חטיבה ומספרה	סמל	תאריך הקמה	מפקדים
גולני 1		16.5 1948	שלמה שמיר בנימין דזוקלמן
כרמלי 2		24.5 1948	יצחק שדה
אלכסנדרוני 3		יוני 1948	אורי יפה יצחק פונדק
קריית 4		16.4 1948	יצחק רבין יוסף טבנקין
גבעתי 5		מאי 1948	יגאל אלון שמואל כהן
עציוני 6		פברואר 1948	נחום שריג
גולני 1		28.2 1948	משה מן מישאל שחם נחום גולן
כרמלי 2		28.2 1948	משה כרמל מרדכי מקלף
אלכסנדרוני 3		1.12 1947	דן אבן
קריית 4		פברואר 1948	מיכאל בן גל
גבעתי 5		30.11 1947	שמעון אבידן
עציוני 6		תחילת 1948	ישראל עמיר דוד שאלתיאל משה דיין

* כל נקודה מציגת 200 חיילים, בשורת האחרת, כל נקודה מציגת כלי אחד, מעובד מנתונים באוסף כרמל

מבצעים במהלך מלחמת העצמאות

מבצע	תאריך	תיאור
נחשון	03.04.1948 15.04.1948	מבצע שהיווה נקודת מפנה במאבק מול ערבי ארץ ישראל. המבצע נועד לפרוץ את הדרך לירושלים הנצורה. המבצע הורכב מכוחות הפלמ"ח וחיטבות אלכסנדרוני, קרייתי וגבעתי בפיקודו של שמעון אבידן. במהלך המבצע נכבשו משלטי הקסטל ושער הגיא וכפרי האזור והועברו 3 שיירות של אספקה לירושלים הנצורה. בתום המבצע שוב נחסמה הדרך לירושלים.
הראל	15.04.1948 21.04.1948	מבצע של חטיבת הראל שנועד להעביר בשתי שיירות, שכללו כ-900 משאיות, אספקה לירושלים הנצורה. בעוד שהשיירה הראשונה עברה ללא פגע, השיירה השנייה הותקפה ע"י ערבי האזור וספקה אבדות כבדות. שתי השיירות היוו את השלב האחרון במסע השיירות לירושלים דרך שער הגיא. בהמשך נותבו השיירות בדרך בורמה.
יבوسی	22.04.1948 01.05.1948	מבצע של חטיבת הראל בתחומי העיר ירושלים, שבמהלכו נכבשו שכונת קטמון, המושבה הגרמנית, המושבה היוונית ושכונת שיח' ג'ראח. במהלך המבצע מנזר סן סימון נכבש בקרב עקוב מדם.
חמץ	27.04.1948 01.05.1948	מבצע לכיבוש יפו שהחל עם כוחות האצ"ל ולאחר מכן נמשך בעזרת לוחמי ההגנה מחטיבות אלכסנדרוני, קרייתי וגבעתי בפיקוד דן אבן.
יפתח	28.04.1948 29.05.1948	מבצע לשחרור הגליל העליון המזרחי בהשתתפות שני גדודי פלמ"ח וגדוד חי"ש של ההגנה, תחת פיקודו של מפקד הפלמ"ח יגאל אלון. במהלך המבצע, שבמהלכו הוכרז על הקמת המדינה והחלה פלישת צבאות ערב, נכבש החלק הערבי של העיר צפת ונהדף צבא לבנון תוך כיבוש מלכיה.
מטאטא	03.05.1948 04.05.1948	מבצע לכיבוש המרחב שמצפון לכנרת עד לראש פינה. המבצע בוצע בעיקר על ידי הגדוד הראשון של הפלמ"ח.
כיתור	04.05.1948 15.05.1948	מבצע של חטיבת גבעתי לכיבוש המושבות מזכרת בתיה וגדרה. במהלך המבצע שולב מבצע ברק לטיהור המרחב שמדרום לרחובות עד לבאר טוביה.
מכבי	08.05.1948 18.05.1948	מבצע של חטיבת גבעתי שנועד לפרוץ את הדרך לירושלים. במהלך המבצע, לטרון נכבשה אך עקב העברת לוחמי החטיבה לחזית הדרום, ננטשה לטרון ונתפסה ע"י הלגיון הירדני.
בן עמי	11.05.1948 19.05.1948	מבצע של חטיבת כרמלי שנועד לשחרור הגליל המערבי. שם המבצע הוסב לבן עמי לזכר בן עמי פכטר, מפקד שיירת יחיעם.
קלשון	14.05.1948 18.05.1948	מבצע שהחל עם עזיבת הבריטים את הארץ, שמטרתו היה להשתלט על אזורים בירושלים שנסגרו ע"י הבריטים. במבצע השתתפו כוחות מחטיבת עציוני, אצ"ל ולח"י. הכוח השתלט על מגרש הרוסים, מנזר נוטרדאם, שכונת בקעה וטלביה, אזור תלפיות, מחנה אלנבי ותחנת הרכבת.
בן נון א'	24.05.1948 25.05.1948	מבצע שנועד לכיבוש לטרון כשלב לפריצת הדרך לירושלים הנצורה. במבצע השתתפה חטיבה 7 הממוכנת בפיקודו של שלמה שמיר וגדוד 32 מחטיבת אלכסנדרוני. התקפת הכוח נהדפה במחיר דמים כבד ונחשבה לתבוסה הקשה ביותר במכלול מערכות מלחמת העצמאות. במהלך הקרב נפצע מ"מ בחטיבת אלכסנדרוני - אריאל שרון
בן נון ב'	30.05.1948 31.05.1948	מבצע המשך למבצע בן נון א' בהשתתפות חטיבה 7 וחטיבת גבעתי. במהלך המבצע הצליח כוח זחל"מים לפרוץ לחצר משטרת לטרון, אך נאלץ לסגת לאחר שספג אבדות כבדות ובעקבות כך נשארה הדרך לירושלים הנצורה חסומה.
פלשת	01.06.1948 03.06.1948	מבצע לכיבוש מרחב יבנה ואיסדוד וניסיון הדיפת הכוח המצרי שהתקדם לאורך החוף, מהלך שניכשל תוך כדי אבדות רבות.
יורם	08.06.1948 09.06.1948	מבצע שלישי לכיבוש לטרון בו השתתפו חטיבות הפלמ"ח, יפתח והראל. המבצע לא צלח, אך אפשר השלמת הסלילה של דרך בורמה.

<p>מבצע כחלק מ"קרבות עשרת הימים" שנערכו בין ההפוגה הראשונה להפוגה השנייה.</p> <p>מטרת המבצע היה לסלק את ראש הגשר הסורי שהתמקם באזור משמר הירדן.</p> <p>במבצע השתתפו לוחמים מחטיבות כרמלי ועודד שהצליחו לחצות את הירדן אך נאלצו לסגת תוך כדי אבדות רבות.</p> <p>הקרבות לסילוק הכוחות הסוריים כשל, אך בעקבות המבצע הוסר האיום על ניתוק הגליל העליון.</p>	<p>09.07.1948 18.07.1948</p>	<p>ברוש</p>
<p>מבצע כחלק מ"קרבות עשרת הימים"</p> <p>מטרת המבצע היה להדוף את כוחות צבא ההצלה של פאוזי אל קאוקג'י בגליל המערבי וכיבוש הערים שפרעם ונצרת.</p> <p>במבצע השתתפו כוחות מחטיבות גולני, כרמלי וחטיבה 7 בפיקודו מפקד החטיבה, חיים לסקוב.</p>	<p>09.07.1948 18.07.1948</p>	<p>דקל</p>
<p>מבצע כחלק מ"קרבות עשרת הימים"</p> <p>מבצע שהוגדר כאחד מהגדולים במבצעי צה"ל במלחמת העצמאות שמטרתו הייתה לכבוש את לוד ורמלה ולהרחבת פרוזדור לירושלים.</p> <p>מטרה נוספת של המבצע היה לכבוש את לטרון מצפון, מטרה שכשלה במבצע תחת פיקודו של יגאל ידין, השתתפו כוחות מחטיבות הראל, יפתח, אלכסנדרוני, קרייתי וחטיבה 8 המשורייתת ובה גדוד 89 בפיקודו של משה דיין.</p>	<p>09.07.1948 19.07.1948</p>	<p>דני</p>
<p>מבצע רחב ממדים לפריצת הדרך לנגב הנצור.</p> <p>במבצע תחת פיקודו של יגאל אלון, השתתפו כוחות מחטיבות גבעתי, יפתח, הנגב, עודד וכוח שריון של חטיבה 8 בפיקודו של יצחק שדה.</p> <p>במהלך המבצע נכבשו איסדוד, מגידל, בית גוברין, ניצנים ויד מרדכי.</p> <p>במהלך המבצע שולב מבצע משה לכיבוש העיר באר שבע מידי כוחות מצריים, שכותרו עד סיום המלחמה בכיס פלוג'ה.</p>	<p>15.10.1948 22.10.1948</p>	<p>יואב</p>
<p>מבצע רחב היקף לגירוש צבא ההצלה של פאוזי אל קאוקג'י מצפון הארץ.</p> <p>במבצע תחת פיקודו של משה כרמל השתתפו חטיבות כרמלי, עודד, חטיבה 7 ופלוגה דרוזית וצ'רקסית.</p> <p>במהלך המבצע הובסו כוחות ההצלה של קאוקג'י ונכבש מרחב הגליל העליון.</p>	<p>28.10.1948 31.10.1948</p>	<p>חירם</p>
<p>מבצע מהגדולים במלחמת העצמאות שנועד לגרש את הכוח המצרי מתחומי מדינת ישראל.</p> <p>במבצע תחת פיקודו של יגאל אלון, השתתפו חטיבות גולני, הראל, הנגב, אלכסנדרוני וחטיבה 8 המשורייתת. במבצע נטל חלק גם חיל האוויר שביצע מאות גיחות הפצצה והצליח ליירט 3 מטוסים מצריים ו-5 מטוסים בריטיים.</p> <p>במהלך המבצע הצליח צה"ל להשתלט על הנגב המערבי, לחדור לתחום חצי האי סיני עד לאל עריש ורק בהורתו של דוד בן גוריון, עקב לחץ אמריקאי, נסוג הצבא לתחום ישראל.</p> <p>מבצע זה היה אחרון המבצעים בחזית המצרית במלחמת העצמאות.</p>	<p>22.12.1948 07.01.1949</p>	<p>חורב</p>
<p>מבצע שנועד לטהר את כיס פלוג'ה מהכוחות המצריים שחנו בו.</p> <p>המבצע שהתבצע על ידי חטיבת אלכסנדרוני נכשל תוך כדי מחיר דמים כבד ונפילת 5 שבויים ישראלים בשבי. הפלוגה הדתית של החטיבה אבדה 87 מחייליה, שלוזכרם הוקמה אנדרטת פ"ז בקריית גת.</p> <p>כיס פלוג'ה נתפנה רק לאחר חתימת הסכם שביתת הנשק עם מצרים.</p>	<p>28.12.1948</p>	<p>חיסול</p>
<p>המבצע האחרון במסגרת מבצעי מלחמת העצמאות שנועד לכיבוש הנגב הדרומי, הערבה ואילת.</p> <p>במבצע שהתנהל כמעט ללא התנגדות אויב, השתתפו חטיבות גולני, אלכסנדרוני והנגב.</p> <p>בסיום המבצע שבו נפתח למדינת ישראל מוצא לים סוף, הונף דגל הדיו באום רשרש ע"י אברהם אדן.</p>	<p>05.03.1949 10.03.1949</p>	<p>עובדה</p>

גיאולוגיה

<p>למושג אדמה יש שתי משמעויות: א. הסלעים מעל האדמה ובבטן האדמה. ב. הקרקע עד לעומק של כ-2 מטר.</p>	<p>גיאולוגיה תורת האדמה</p>
<p>תורת צורות הנוף שיוצרים הסלעים, כאשר מקור הכוח המביא להיווצרותם, הוא חיכוני. תורה המתארת איך נוצרו הקרקעות השונות.</p>	<p>גיאומורפולוגיה פדולוגיה תורת הקרקע</p>
<p>מפל גיאותרמי מוגדר כעלייה קבועה ורצופה של הטמפרטורה, עם החדירה לעומק כדור הארץ. הטמפ' עולה ביחס ישר לעומק הקידוח, דהיינו בכל 1 ק"מ עומק, הטמפ' עולה ב-30°C מקובל להעריך את הטמפ' בגלעין כדור הארץ ב-6,000°C. מקור החום הגיאותרמי בתוך כדור הארץ נובע מ-3 מקורות: 1. חום שאריתי 2. לחץ השכבות 3. יסודות רדיואקטיביים. הסיבה העיקרית למפל הגיאותרמי נובעת מהתפרקותם של החומרים רדיואקטיביים המצויים במעמקי האדמה. יסוד רדיואקטיבי המתפרק מחומר אב, לחומר בת, משחרר אנרגיה הגורמת להתחממות הסביבה. זמן מחצית החיים, הוא פרק הזמן שבו מחצית מחומר האב הרדיואקטיבי, הופך לחומר הבת.</p>	<p>מפל גיאותרמי</p>
<p>מעטפה כדורית בחלק החיצוני של כדור הארץ, העשויה מסלעים במצב צבירה מוצק. הליתוספירה נחלקת לשתי תת-מעטפות וזאת עקב השוני בהרכבי הסלע, כאשר חלקה העליון של המעטפת, נקרא קרום כדור הארץ. עומק הליתוספירה נע בין 150 ל-200 ק"מ, כאשר נכלל בה קרום כדור הארץ שעומקו נע בין 1 ק"מ ל-70 ק"מ.</p>	<p>ליתוספירה</p>
<p>מעטפה כדורית עד לעומק שנע בין 400 ל-450 ק"מ, עומק שבו הסלעים נמצאים במצב צמיגי. מעריכים את הטמפ' באסתנוספירה ב-1,400°C, מצב היוצר לחץ גבוה כלפי מעלה, על הליתוספירה. כתוצר מהחום השורר בתוך כדור הארץ, חומר שמקורו באסתנוספירה, יעלה כלפי מעלה ויצור בליתוספירה תאים מאגמטיים נוזליים.</p>	<p>אסתנוספירה</p>
<p>אזורי הסדקים בהם עולים תאי המאגמה, מאזורי האסתנוספירה לשכבת הליתוספירה, נקראים אזורי חולשה. בתהליך התקררות התא המאגמתי בליתוספירה, חלים שינויים בהרכב ובמצב הצבירה של החומר. יסודות שונים, מייצרים קשרים כימיים וכך תיוצרה תרכובות מוצקות, הנקראים מינרלים. תהליך התלכדות היסודות השונים, בתוך התא המאגמתי, נקרא בשם קריסטליזציה - התגבשות. צירוף של המינרלים קוורץ, פלדספאר ומיקה, בתוך הליתוספירה, יוצרת קבוצה גדולה של סלעי גרניט המהווים את סלעי היסוד. משפחת סלעי היסוד מתחלקים לשתי תתי קבוצות: סלעי תהום - פלוטונים - סלעי גרניט, שתפוצתם בהרי אילת, תמנע ובהרי אדום בעבר הירדן. סלעי פרץ - וולקניים - בזלת, שתפוצתם ברמת הגולן, מזרח הגליל התחתון, רמת עלמא, רמת דלתון ורמת כורזים. חשיפת התא המאגמתי המגובש, אל פני השטח, נובעים משתי סיבות: 1. לחץ פנימי כלפי מעלה. 2. תהליכי בלייה חיכוניים. הרי אילת בעברם הרחוק, היו בתוספת גובה של 10 ק"מ של סוגי סלעים, שבמשך מיליוני שנים הוסרו ע"י בלייה ובכך חשפו את סלעי הגרניט הנראים כיום. מתא מאגמתי המתפרץ אל פני השטח, מנדפים כל הגזים הכלואים בו ולחומר הנשאר קוראים לבה. באם הלחץ המתפרץ גבוה, הלבה עפה בכוח כלפי מעלה, נקרעת במעופה ומתמצקת בהתקררות מהירה. גודל גרגיר המרחף באוויר וקטן מ-2 מ"מ, נקרא אפר וולקני. בנחיתתו הוא מתמצק לסלע טוף. גודל גרגיר המרחף באוויר והוא גדול מ-2 מ"מ, נקרא לאחר התמצקותו בעת נחיתתו סלע סקוריה. טוף וסקוריה שמוצאם בקרעי לבה שקפאה באוויר, נקראים חומרים פירוקלסטיים - גרגירי אש. לתהליך שבו לחץ הגזים יורד והחומר נשפך החוצה על פני השטח, קוראים בשם קילוח של מאגמה. לבה הזורמת על פני השטח, מתקשה לאיטה, תהליך המאפשר התנדפות כל הגזים הכלואים בתוכה. מאגמה שהתמצקה ללא בועות, נקראת בזלת והיא אינה סלע פירוקלסטי.</p>	<p>תא מאגמתי</p>
<p>חומר טבעי, אנאורגאני ומוצק, בעל מערך גבישי, כלומר מערך אטומי מסודר שחוזר על עצמו. המינרל מאופיין על ידי זווית קבועה ומוגדרת, שנוצרת בין האטומים המרכיבים אותו. המינרלים המתגבשים, תלויים בטמפ' שבתא המאגמתי, כלומר בכל טמפ' ולחץ שונים מתגבשים מינרלים שונים. המיקה מתגבש בטמפ' הגבוהה יותר, הפלדספאר אחריו ולבסוף בטמפ' של כ-600°C הקוורץ. תערובת של מינרלים הדבוקים זה לזה יוצרים את הסלעים.</p>	<p>מינרל</p>

<p>הרי הגעש, בונים את הקונוס סביבם, תוך כדי תהליך היווצרותם וכך יוצרים שני טיפוסים בסיסיים אפר ובזלת.</p> <p>קונוס אפר נוצר בתהליך צניחת חומרים פירוקלסטיים, המורכב בדרך כלל מטוף וסקוריה בלבד.</p> <p>קונוס לבה נבנה מקילוחי בזלת הנשפכים לאיטם למרחקים גדולים.</p> <p>הר געש שלא התפרץ במשך מיליוני שנים, מוגדר כהר געש כבוי.</p> <p>הר געש שמתמר ופולט חומרים כל הזמן, מוגדר כהר געש פעיל.</p> <p>הר געש רדום קשה להגדרה, בגלל אי יכולת לאמוד בזמן נתון, באם מכיל בתוכו תא מאגמה פעיל.</p>	<p>הרי געש</p>
<p>רמת הגולן הייתה בראשיתה קער שהשתרע בין החרמון לגלעד, קערה העשויה מסלע גיר וקרטון. בתהליך שהחל לפני כ-4.5 מיליון שנים, החלה לבה להתפרץ אל פני השטח ולמלא את הקער בבזלת. ההתפרצויות האחרונות ברמת הגולן, יצרו את התילים, כלומר אז זה כבר לא היה בזלת אלא בעיקר טוף וסקוריה.</p> <p>נחל אל-על שהתחפר במפגש הבזלת והגיר, יצר את המפל השחור הבזלתי והמפל הלבן הגירי.</p>	<p>רמת הגולן היווצרות</p>
<p>תורת צורות הנוף, שיוצרים הסלעים, נובע כאשר מקור הכוח המביא להיווצרותם הוא גורם חיצוני.</p> <p>לחצים פנימיים הנובעים מתוך כדור הארץ, על תאי המאגמה, יכולים לגרום לקימוט, סידוק ושבירה.</p> <p>הכוחות החיצוניים המשפיעים על צורות הסלעים הם מים, רוח ושורשי צמחים.</p> <p>המים מהווים את הגורם המרכזי בשינוי פני הנוף וזאת בתהליכי המסה, קפיאה, הסעה והובלה. תהליכי המסה של מי גשם, משפיעים בעיקר בסלעים סדוקים, בהם משך הזמן בו שוהים המים הינו ארוך.</p> <p>תהליך המסה מתבצע גם בתוך הסלע, במידה והמסה מתרחשת בדופן הסלע תיוצר מערה טבעית. במידה וכתוצאה מהמסה, תקרה של מערה פנימית קורסת, מקבלים בורות בגדלים שונים.</p> <p>דולינה: חיבור של הרבה חללים תת קרקעיים. נוף טרשיים: גושי סלע בולטים עם קרקע ביניהם. כלל התופעות הקשורות בתהליכי המסה נקראות תופעות קרסטיות - טרשיים, מערות ובורות.</p> <p>תנאי היווצרות תופעות קרסטיות: כמות משקעים, מסיסות במים, מינרל מסיס וקשיות מספקת. כדי שיהיה תהליך המסה צריכים שהמים יהיו בעלי יכולת המסה, כלומר מים חומציים. מקור להעשרת המים בפחמן דו חמצני, בא מהקרקע המלאה במיקרואורגניזמים הפולטים את הגז CO2.</p> <p>מקור נוסף להעשרת המים בפחמן דו חמצני, הם תהליכי התפרקות וריקבון של צמחים ובעלי חיים. כשמים מתקררים אל מתחת למינוס 2°C הם מתרחבים בנפחם - זו האנומליה של המים.</p> <p>קיפאון מים הנמצאים בתוך סדקים, יוצרים לחצים על דפנות הסדק וגורמים לשבירת הסלע. מים הזורמים בנחלים, נושאים איתם גושי סלעים, המכים בדפנות הערוץ וגורמים להתחתרותו של הערוץ לאחור.</p> <p>הרוח הנושאת עמה גרגירי אבק, שוחקת את פני הסלע.</p> <p>הרוח משמשת גורם הובלה של גרגירי סלע להיווצרות דיונות.</p> <p>לחץ מכאני של שורשי הצמח, סודק את הסלעים ומרחיב את הסדקים הקיימים</p>	<p>גיאומורפולוגיה</p>
<p>סלעים שהם צירוף טבעי של מינרלים, מתפוררים בתהליכי בלייה, מוסעים ע"י רוח ומים לים ומושקעים על קרקעיתו, בתהליך הנמשך מיליוני שנים.</p> <p>החומר המובל לים, מסתדר על קרקעיתו בשכבות אופקיות, בקצב התלוי במשקלו הסגולי. חוף ממינרלים, שוקע בים גם מה שחי בו, כלומר חי וצומח, שעיקר בו הוא הפלנקטון. סוגי בע"ח ימיים:</p> <p>פלנקטון: בעלי חיים וצמחים זעירים, לרוב מיקרוסקופיים, החיים בתוך גופי מים.</p> <p>רדיולריות-קרנוניות: בע"ח פלנקטוני חד-תאי ששלדם עשוי מקוורץ.</p> <p>דיאטומאות: אצות פלנקטוניות שמרכיבן העיקרי הוא קוורץ.</p> <p>פורמיניפרים-חוריריות: בע"ח פלנקטוני חד-תאי עם שלד מחורר עשוי קלציט.</p> <p>כל 1,000 שנים מצטברת בממוצע שכבת בוצה בעובי של 3 ס"מ, 300 מטר ב-10 מיליון שנים.</p> <p>ליתופיקציה: תהליך בו המינרלים שהיו בבוצה במצב מומס, יתגבשו מחדש ויהפכו לסלע. הסלעים הנוצרים בקרקעית הים בשכבות אופקיות הם: קירטון, גיר, דולומיט וצור.</p> <p>הרכיב העיקרי בסלע הקירטון הם פורמיניפרים בעלי שלדי קלציט ובגדלים מיקרוסקופיים. אחת הסיבות לשוני בהרכב המינרל של סלעי המשקע, נובע מסוג הפלנקטון שבונה את הסלע. גורמים המביאים לשינוי סוגי בע"ח בים נובע משינויי אקלים ושינויים פיזיים באגן השקיעה כמו מאזן המים.</p>	<p>היווצרות סלעי משקע ימי</p>

<p>סלע קירטון : סלע רך המתפורר ביד, הבנוי בעיקר משלדים מיקרוסקופיים העשויים מקלציט של פורמיניפריים.</p> <p>סלע גיר : סלע קשה עשוי קלציט, שמכיל הרבה מאובנים גדולים שניתן פעמים רבות לראותם בעין.</p> <p>סלע צור : הסלע הקשה מבין כל סלעי המשקע.</p> <p>סלע הצור לא נוצר כיום באופן טבעי ולכן לא ברור איך הוא נוצר בטבע בעבר. הדעה המקובלת היא שמקורו בשלדס צורניים של רדיולרות ודיאטומות</p> <p>סלע דולומיט : סלע שלרוב קשה מסלע גיר, מורכב ממינרל דולומיט שהמרכיב העיקרי בו הוא מגנזיום, שאינו תוסס במגע עם חומצה מלחית ומאובנים ששלדיהם עשויים דולומיט, אף שאין בטבע שלדי דולומיט.</p> <p>דולומיטיזציה : תהליך החלפת מינרל קלציט במינרל דולומיט, בשלדי גיר של בע"ח ששקעו בים. תנאי היווצרות סלעי הדולומיט, שבו המגנזיום מחליף את היסוד סידן בגיר, מתרחשים בים רדוד. רוב הסלעים החשופים היום על פני השטח בארץ ישראל, הם סלעי משקע ימיים.</p>	<p>תכונות הסלעים</p>
<p>עמידות המינרל לתהליכי הבלייה, נובעות מהערכיות המורפולוגית שלו, כלומר כל מינרל עמיד במידה שונה לתהליכי בלייה.</p> <p>בגרניט המינרל בעל הערכיות המורפולוגית הגבוהה ביותר, הוא הקוורץ שלא מסיס ובעל קושי רב. הסעה גרגירי הקוורץ, גורמת להקטנתם עד לשלב שבו הם נערמים לערימות של גרגירי קוורץ חול קוורצי.</p> <p>גרגירי קוורץ המוסעים, המתלכדים עם גרגירי מיקה המכילים ברזל שמתחמצן, יוצרים גושי חול צבעוניים.</p> <p>כאשר מי תהום, המכילים ברזל מומס, עולים לתוך ערימות קוורץ, הם יוצרים סלע צבעוני עשוי קוורץ שהוא נקרא אבן חול.</p> <p>אבן חול תיוצר לרוב ליד סלעי גרניט ומקורה כתוצאה מתהליך של בליית סלע הגרניט. תפוצת אבן חול נמצאת בשלושת המכתשים, בתמנע, באילת, במזרח סיני ובעבר הירדן (פטרה). סלעי משקע יבשתיים: אבן חול וכורכר.</p>	<p>היווצרות סלעי משקע יבשתיים</p>
<p>תא מגמתי נוזלי, החודר לשכבת סלע קיימת, מביא לשינוי בהרכב הסלע, עקב הלחץ והטמפרטורה. לדוגמא, סלע גיר ייהפך לסלע שיש, אבן החול תיהפך לסלע קוורציט, פחמן נקי יהפוך ליהלום וכו'. סלעים העוברים תהליך התמרה, נמצאים במצב מוצק, אין התכה של סלעי הסביבה. הנגרייה במכתש רמון, הייתה בעברה גוש של אבן חול ועברה התמרה, שיצרה סלע קוורציט. חלק מהרי אילת הם סלעים מטמורפיים.</p>	<p>היווצרות סלעים מותמרים ומטמורפיים</p>
<p>קרקע מכילה מינרלים שהם תוצרי התפוררות של סלע, חלקי צמחים, חומר אורגני, מים ואוויר. ההבדל המשמעותי בין סלע לקרקע הוא שבקרקע אחוזי המרכיבים השונים, משתנים כל הזמן.</p> <p>סלע גיר יוצר אדמת טרה רוסה המכילה בעיקר קלציט, כאשר הסיבה לצבע האדום, נובע מכך שיש בה תחמוצת ברזל.</p> <p>סלע דולומיט יוצר אדמת טרה רוסה, שאינה תוססת והיא מכילה בעיקר דולומיט.</p> <p>סלע קירטון יוצר אדמת רנדזינה הבהירה יחסית, אך בעוד שבסלע הקירטון, הקלציט מהווה 90% הרי שברנדזינה, הקלציט מהווה 65% בלבד.</p> <p>סלעי הבזלת יוצרים קרקע בזלתית.</p> <p>סוג קרקע נפוץ נוסף נקראת אדמת סחף הנקראת גם קרקע אלוביאלית והיא נמצאת בעמקים. החוקיות בדבר הקשר בין סלעים וקרקעות, מתקיימת בישראל, רק באזורי אקלים ים-תיכוני. קרקע בשלה מתקבלת כאשר מינרלים ראשונים עוברים למשניים וזה מצריך לפחות 200 מ"מ גשם.</p> <p>באזור הנגב, חוקיות סוג קרקע בצמוד לסוג הסלע נשברת בגלל המחסור במים.</p> <p>הנגב מכוסה בעיקר בלס וברג הנקרא גם חמאדה.</p>	<p>היווצרות הקרקעות</p>
<p>הלס מורכב מקוורץ, קלציט ודולומיט והוא למעשה תוצר בלייה של מספר סוגי סלעים. גודל גרגירי הלס מאד קטן, עד כדי הגדרתו בעצם כאבק, שמגיע לנגב ברוח, כנראה כתוצר בלייה של סלעי גרניט, אבן חול, גיר, קירטון ודולומיט שבמדבריות סהרה.</p> <p>מרבית הלס שוקע בבקעת ב"ש וערד, אך גם מובל צפונית, ליתר חבלי ארץ ומצטרף לכל הקרקעות. הסיבות לשקיעת רוב הלס באזור בקעת ב"ש ערד נובעים מהיחס של הלחות באטמוספירה למשקל הקריטי של גרגירי הלס.</p> <p>אין דבר כזה סופות חול, אלא רק סופות אבק.</p> <p>תופעת השיטפונות בנגב מתרחשות עקב תוצאה שגשם היורד על מדרונות המכוסים בלס, נאטמים ומביאים לנגר עילי חזק לאפיקי נחלים.</p> <p>גודל גרגירי הלס הוא סילט וחרסית וכשהם קולטים מים, הם מתנפחים וזאת משום שמינרל החרסית סופח מים.</p> <p>בתרונות נוצרות משברי סלע בעת זרימת מים בערוצים, הגורמות לשבירת קרקע ולהתחתרות מהירה בקרקע יבשה.</p>	<p>קרקעות הלס</p>
<p>פון הומבולדט קרא לתקופה שבה נוצר רצף סלעים מסוים, בשם יורה על שם האזור בו זיהה הרצף. גילוי החומרים הרדיואקטיביים, מאפשר למדע לערוך תיארוך גילאי השכבות של תקופות נתונות. זיהוי שכבת סלעים באזורים שונים, מצריך התאמה להרכב כימי, סוגי המאובנים וגיל הסלע.</p> <p>תצורה, הינה שכבת סלע ברת מיפוי מבחינת הרכב המאובנים והגיל.</p>	<p>סולם הזמן הגיאולוגי</p>

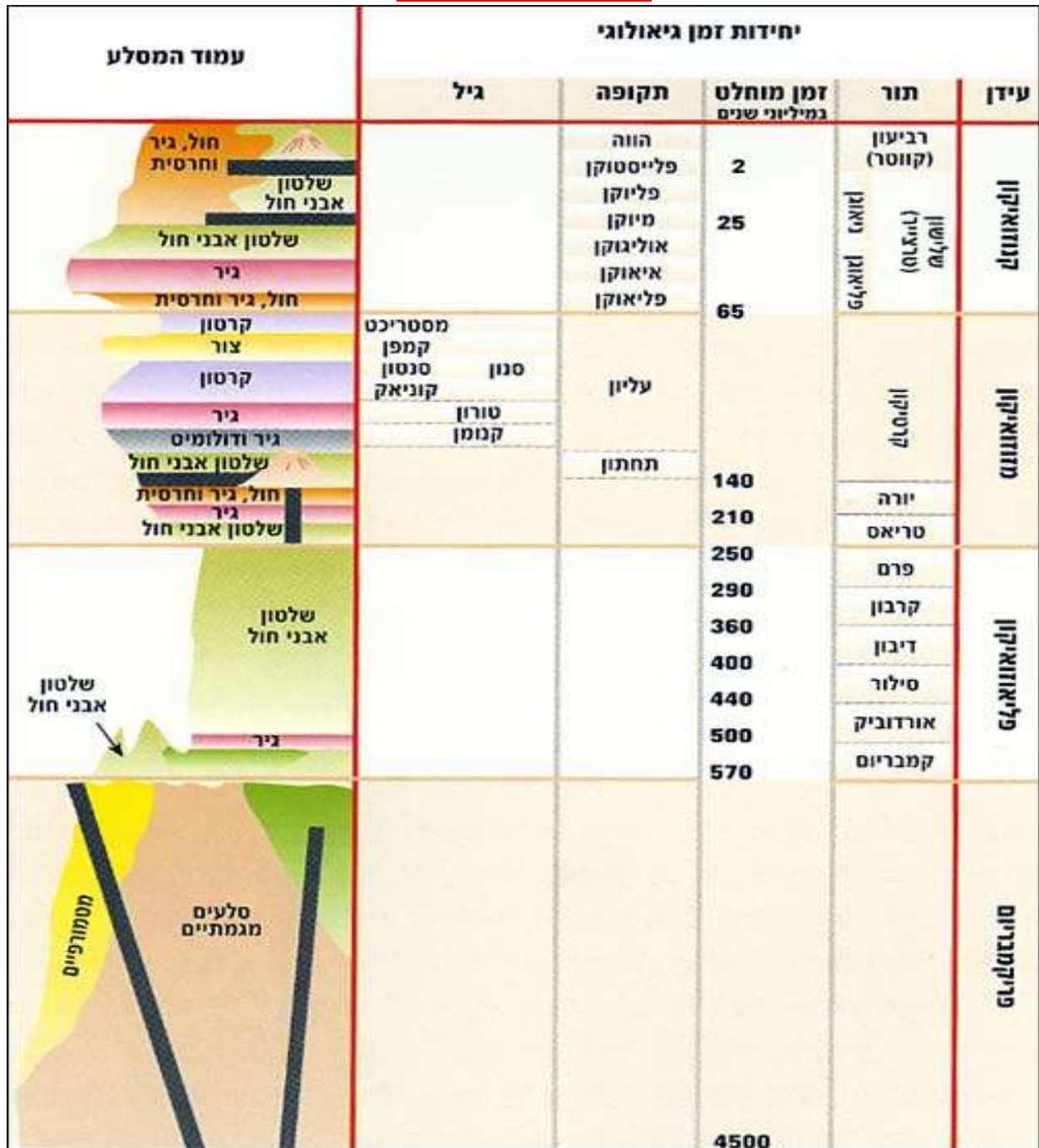
<p>קרקע, הינה צירוף טבעי מפורר של מינרלים, אוויר, מים וחומר אורגני המשתנה לאורך ציר זמן. מים שבאים במגע עם מינרלים, מהווים את הסיבה המרכזית, שמינרל אחד הופך למינרל אחר. הטרה רוסה והרנדזינה מקורן בסלע גיר/קירטון המכיל קלציום, אבל הם עברו תהליך של החלפת מינרלים.</p> <p>המינרלים השניוניים הנוצרים מסלע גיר הם מינרלים חרסיתיים: מונטמורילוניט וקאוליניט. רנדזינה וטרה רוסה הן קרקעות שנוצרות באתרן. הן יושבות על סלע שיצר אותן, קירטון וגיר. הלס היא קרקע שאינה באתרה, היא קרקע מובלת, בעיקר על ידי רוח. כני"ל קרקע אלוביאלית. הקירטון בנוי בעיקר מפורמניפרה, שהם מאובנים חד תאיים לא מלוכדים, ששלדם עשוי קלצייט ולכן הוא רך מאד.</p> <p>הגיר בנוי ממאובני צדפות ודגים ששלדם בנוי מארגוניט הזזה לקלצייט, אך בסידור גבישי שונה. בתהליך המסת הארגוניט במי ים והתגבשות הקלצייט, מתלכדים השלדים ולכן הגיר הוא סלע קשה.</p> <p>גיר וקירטון העולים לפני השטח מתקמטים ונסדקים, גיר בהיותו קשה נסדק יותר ושטח מגעו במים גדל.</p> <p>מים ממיסים מהר יותר את הקלצייט שבגיר מאשר בקירטון והתוצאה היא שבגיר הקלצייט נשטפת למי תהום.</p> <p>זה ההסבר לירידה הגבוהה של הקלצייט בגיר בהפכו לטרה רוסה, מזו שמתקבלת מקירטון לרנדזינה.</p> <p>תחמוצת הברזל הנוספת לטרה רוסה, מגיעה מאדמת הלס, ששוקעת על הקרקע ועל סלע הגיר. לצרכיו הראשוניים של הצמח לעשיית פוטוסינתזה הוא נצרך לאור מים וקרקע. פוטוסינתזה, הינו תהליך שבו מים ודו תחמוצת הפחמן מתחברים בעזרת אנרגיית האור לסוכרים וחמצן.</p> <p>דו תחמוצת הפחמן נלכד ע"י עלי הצמח מהאוויר, המים מהקרקע באמצעות השורשים ואת אנרגיית האור קולט הכלורופיל.</p> <p>סלע גיר יוצר אדמת טרה רוסה, שבה נפוץ החורש הים-תיכוני: חברת האלון המצוי והאלה הא"י. הקירטון יוצר אדמת רנדזינה שמאופיינת ע"י חברת אורן ירושלים, לוטם שעיר והקידה השעירה.</p>	<p>הקרקעות</p>
<p>בצפון: ראש הנקרה, בדרום: נחל שקמה, במערב: קו המים, במזרח: שתי הגדרות טופוגרפית וגיאולוגית:</p> <p>גבול טופוגראפי: במרכז ובצפון - קו גובה 100 מטר מעל פני הים, במישור החוף הדרומי - 200 מטר.</p> <p>גבול גיאולוגי: קו המגע בין קרקעות הסחף של מישור החוף, לקרקעות הסלעיות שמזרחה להן. פיזור הסלעים: בצפון ובמרכז - סלעי הגיר והדולומיט של שדרת ההר בדרום - סלע הקירטון הבונה את השפלה.</p> <p>מישור החוף: צמוד לים-חול ים, 3 רכסי כורכר וביניהם קרקעות סחף, גבעות חול אדום והמרזבה</p>	<p>גבולות מישור החוף</p>
<p>הרכב החול: 90% קוורץ, 7% שלדי בע"ח (קלצייט) ו-3% מינרלי ברזל כהים. מקור הקוורץ בחול, הוא גרניט ואבן חול, שלדי בע"ח בחול מגיעים כנראה מהים ומקור מינרלי הברזל הוא בבזלת.</p> <p>מקור חולות חופי א"י הוא בבליית סלעי הגרניט ואבן החול שבמצרים וסודן ובלית בזלת באתיופיה. החול הנישא על גבי הנילוס לים התיכון, מובל משפך הנילוס לחופי א"י, ע"י גלי ים שנוצרים ע"י רוח.</p> <p>גל שמגיע לחוף, נתקל בקרקעית הים, מתנפץ ועולה יחד עם החול אל החוף ומשאירו שם. התנפצות גלים יש רק ביים רדוד ולכן רק חול שמגיע עם גל שמתנפץ, יכול להיזרק אל החוף.</p> <p>רוח דרומית מערבית גורמת לגרייר החול לנוע מדרום לצפון בצורת זיגזג קרוב מאד לקו החוף. ישנם 3 סוגי תנועה לגריירי חול: רחיפה, הקפצה, וזחילה כאשר ההבדל מתבטא בגודל הגרייר. תהליך הובלת החול נעצר ברכס כרמל, הממשיך עוד 3 ק"מ לתוך הים, מצפון לרכס הכרמל נמצא רסק גרניט ודולומיט, שמקורו בהרי הגליל שהינו הזיפזיף</p> <p>חול הנע בהקפצה מושפע בכל מכשול הכולם את מהלכו ואז מקבלים היערמות של החול כדיונות. דיונה מתקדמת קטע אחר קטע בכיוון ניצב לרוח וגובהה כ-30 מטר והיא נקראת "דיונת ברחאן". במשטר רוחות משתנה המגיעה מכוונים שונים מקבלים דיונת סיף - דיונה אורכית. דיונה שיורד עליה גשם הממיס את הקלצייט, ששוקע בין גריירי הקוורץ ומתייבש בקיץ יוצר את סלע כורכר.</p> <p>בסלע כורכר הנקרא גם אבן חול גירית, כל גרייר קוורץ עטוף בקלצייט כחומר מלכד. באבן חול רגילה, גריירי הקוורץ עטופים לא בקלצייט אלא בתחמוצת ברזל כחומר מלכד. אבן החול הרגילה נקראת גם אבן חול נובית, מאחר ומקור גרייריה הוא גרניט מהמסיב הערבו-נובי</p>	<p>חול</p>
<p>רכסי הכורכר, בהם שכבות חול מלוכדות בכוונים מוצלבים אחת לשנייה, נקראים שיכוב צולב כדי שדיונה תהפוך לרכס כורכר, היא צריכה להפסיק לנדוד ורק אז תהליך ההתגבשות קורה. חוזק הכורכר עולה מהדרום לצפון, בהתאם לכמות המשקעים. בעזה, הכורכר חלש ומתפורר. כורכר נוצר רק באקלים ים תיכוני, עם שתי עונות וזאת בכדי תהינה גם המסה וגם התאיידות. הרס מצוק הכורכר בישראל נובע שתי סיבות, עודף השקאה ותנועת כלי עבודה באתרי הבניין.</p>	<p>רכסי הכורכר</p>

<p>גבעות החמרה מסודרות כרכס בכוון דרום-צפון ממזרח למרזבה.</p> <p>הרכב החמרה הוא קוורץ ותחמוצות ברזל, אין בה כמעט קלציט. גודל גרגירי הקוורץ הוא גודל חול.</p> <p>מקור החמרה הוא חול ים קורץ, שהוסע מזרחה ונערם לדיונה, שמתייצבת סביב שיחים.</p> <p>החמרה נוצרת כתוצאה מהתמוססות הקלציט, משפע משקעים ע"פ שטח פנים גדול של חול הקורץ.</p> <p>הלס עם מרכיבי תחמוצות הברזל, השוקע על החמרה, הוא הגורם הצובע אותה באדום.</p> <p>כשתחמוצת ברזל מצטברת לגוש, היא יוצרת נזאז - קרקע חרסיתית אטומה שלא מאפשרת לחלחול.</p> <p>שכבות החמרה שמצויות בתוך רכסי הכורכר, נוצרות בתהליך בלייה של הכורכר בתקופות גשומות.</p>	<p>גבעות החמרה</p>
<p>הכוחות פנימיים שלוחצים על הסלעים, יכולים לגרום לשלוש תופעות: קימוט, סידוק ושבירה תהליכי קימוט מתרחשים במשך מיליוני שנים, שבמהלכם נשמרים רצף השכבות המתקמטות. קיימים שני מבני קימוט בסיסיים: קמר - אנטיקלינה, שהינה בליטה מעל פני השטח וקער - סינקלינה, שקע בפני השטח.</p> <p>הכוחות שפועלים ליצירת מבני קימוט אלו, הם כוחות דחיסה הפועלים כלחצים אופקיים.</p> <p>שבר הינו נתק ברצף הסלעים, גוש של סלעים נע יחסית לגוש השני בתנועה אנכית, אופקית או משולבת.</p> <p>גוש הנמצא מעל למישור השבר, נקרא גוש תלוי ולזה שנמצא מתחת למישור השבר, גוש בסיס. יש שני סוגי שבר אנכיים וזאת בהתאם לכוון התנועה היחסית בין גוש השכבות: שבר נורמאלי ושבר הפוך.</p> <p>שבר נורמאלי: תזוזה אנכית, שבו הגוש התלוי החליק לאורך קו השבר וירד מתחת לגוש הבסיס.</p> <p>שבר הפוך: תזוזה אנכית, שבו הגוש התלוי עלה לאורך קו השבר אל מעל לגוש הבסיס.</p> <p>שבר נורמאלי נוצר כתוצאה של כוחות מתיחה. שבר הפוך נוצר כתוצאה של כוחות דחיסה. מישור השבר הוא אזור חולשה ולכן כל לחץ עתידי נוסף, יהיה לאורך השבר הראשוני.</p> <p>שברים אנכיים יוצרים נופים של גושי סלע היוצרים מצוקים או מדרונות אנכיים שהם מישורי השבר.</p> <p>שברים אופקיים יוצרים שבירה לאורך קו שבר, באותו המישור, ללא תזוזה אנכית של הגושים הנעים זה ביחס לזה.</p> <p>שבר אופקי נובע מכוחות גזירה ואורכו אינו מוגבל. יש שברים ארוכים לאורך אלפי קילומטרים. אירוע השבירה, הוא אירוע של שניה וזאת כתוצאה מלחצים המתפתחים במשך מיליוני שנים. ברגע שיש שבר נוצרים גלי לחץ, שהם סוג של גלים סיסמיים המזעזעים את פני השטח ברעידת אדמה.</p> <p>הורסט הינו גוש מורם שיש לו לפחות שני שברים מצדיו השונים וצורתו הטופוגרפית לרוב היא הר.</p> <p>הורסט, התחום על ידי שברים נורמאליים, בו הגוש המרכזי עלה, הוא תוצאה של כוחות מתיחה. רכסי הגליל התחתון המרכזי, כידופת, שגור וכו' הם רכסים, כתוצאה של שבירות מסוג הורסט.</p> <p>גרבן הינו גוש מורד, שיש בו לפחות שני שברים מצדיו השונים וצורתו הטופוגרפית לרוב של שקע. גרבן, התחום על ידי שברים נורמאליים, בו הגוש המרכזי שקע, הוא תוצאה של כוחות מתיחה.</p> <p>שברים בצדי הורסט או גרבן, אינם רק משברים נורמאליים, הם יכולים להיות גם מכוחות דחיסה.</p> <p>מבני הורסט: הר תבור, מצדה והר מירון.</p> <p>רכסי הנגב המרכזי והצפוני, יהודה והשומרון הם קימוטים.</p> <p>גליל תחתון מרכזי מורכב מרצף של מבני גרבן והורסט, היוצרים עמקים והרים.</p> <p>אזור הרי אילת מאופיינים במערכת של הורסטים וגרבנים.</p> <p>הר הכרמל מהווה בעיה, הצד הצפון מזרחי הוא שבר והצד הדרום מערבי שלו הוא קימוט.</p>	<p>קימוט סידוק ושבירה</p>
<p>האזורים המועדים לרעידות האדמה הם מפרץ אילת, בקעת הירדן, הכרמל ובים בכוון לקפריסין. לפי מפת אזורי הסיכון הסיסמי, שיא הסיכון הינו לאורך בקעת הירדן, עם זרוע צפון-מערבה לאורך הכרמל.</p> <p>כל 80 - 100 שנה, בהיסטורית א"י, הייתה רעידת אדמה גדולה, כאשר מידי יום יש רעידות קטנות. הגושים משני עברי בקעת הירדן, נעים צפונה, כאשר קו המגע אינו חלק ויש בליטות ושקעים שמתנגשים אחד בשני.</p>	<p>רעידות אדמה במדינת ישראל</p>
<p>לסדרת רכסי ההרים הגדולה בעולם, יש אוריינטציה קווית בתצורת האות H והם נמצאים בשולי היבשות.</p> <p>סדרת התעלות העמוקות, הנמצאות בשולי האוקיינוסים, הם בנות אלפי קילומטרים בעומק של כ-6-7 ק"מ.</p> <p>הפיזור של הרי הגעש הגדולים בעולם, הינה מקבילה פחות או יותר, לרכסי ההרים הגדולה בעולם. הפיזור של רעידות האדמה בעולם, הינה מקבילה פחות או יותר, לרכסי ההרים הגדולה בעולם.</p>	<p>התופעות הכי גדולות בגיאולוגיה</p>

<p>אלפרד וגנר, שידע שניתן לחבר את היבשות כמו פאזל, מצא עדויות שפעם היבשות היו מחוברות:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. רצף זהה של סלעים משני צדי האוקיינוס עם כוונות רכסים זהים. 2. מציאותם של מאובנים זהים של בעלי חיים יבשתיים, משני צדי האוקיינוס. 3. עדויות לקיומם בעבר של קרחונים, במקומות לא הגיוניים של היום, כדוגמת סימני קרחונים באזור קו המשווה. <p>תיאורית ואגנר טוענת שכל היבשות היו בעבר מחוברות ליבשת אחת בשם פנגיאה, שהוקפה בים בשם פנתלטה.</p> <p>לפני כ-200 מיליון שנה, פנגיאה התבקעה ליבשת, גונדוואנה בדרום ולאוראסיה בצפון וביניהם השתרע ים תטיס.</p> <p>התפתחות הים, הרחיקה את היבשות זו מזו ובהמשך הזמן, להתפצלותן ליבשות בנות זמננו שנדדו לכיוונים שונים.</p> <p>וגנר לא הצליח להמציא הסבר למנגנון נדידת היבשות, מבלי לגזור בדרכן את קרקעית האוקיינוס. הרי הס, ישב במלחמת העולם השנייה בספינת מיפוי אמריקאית ותוך כדי פעילות מבצעית, מגלה בעזרת מכ"ם, את הרכס המרכז אטלנטי, רכס, הגדול מהרכסים שהיו מוכרים עד אז על פני היבשות, שאיש לא ידע על קיומו עד אז.</p> <p>רכס שגובהו כ-2,500 מטר ועדיין שיאו נמצא בדרך כלל כ-2,500 מטר מתחת לפני האוקיינוס. הרכסים התת ימיים הללו, נמצאים בכל האוקיינוסים באורך כולל של כ-67,000 ק"מ.</p> <p>התגלה שהרכס העשוי מבזלת ונמצא בעומק כ-5 ק"מ, סביבתו שרויה בטמפ. של $120 - 360^{\circ}\text{C}$.</p> <p>הרכס אינו קו רציף, לאורכו יש הזזות אופקיות, המצטברות להסטה של כ-1,000 ק"מ בציר הרכס. להזזה האופקית הצידה של קו הרכס, קוראים שבר טרנספורם, שהוא סוג של שבר תזוזה אופקית. שברי טרנספורם, המצויים לאורך הרכס גורמים, לרעידות אדמה, בדרך כלל לא גדולים מאד.</p>	<p>תיאורית טקטוניקת הלוחות</p>
<p>זרמי קונבקציה, הם תאי הולכה של חום ומים, בתנועות מעגליות, מעל מקור חום עמוק.</p> <p>זרמי הקונבקציה באסתנוספרה, הם המנוע העיקרי, של נדידת היבשות על פי טקטוניקת הלוחות.</p> <p>זרמי הקונבקציה באסתנוספרה, יוצרים כוחות מתיחה, הפועלים על הליתוספרה היושבת מעליהם. מתיחה לצדדים של שכבת הליתוספרה, תבצע קרע, שיגרום לגרבן התחום בשני צדדיו.</p> <p>גרבן, המפריד בין שתי הלוחות טקטוניות, הנמצאים מתחת לגובה פני הים, יוצר בכך את תחילתו של אוקיינוס.</p> <p>המאגמה עולה למעלה כדייק, סודקת את שכבות הסלע שמעליה ופורצת דרכו למעלה, לא היא שדוחפת את חלקי הליתוספרה, אלא התנועה הנגדית של זרמי הקונבקציה.</p> <p>המאגמה העולה בדייקים, ממלאת את החלל שנפער בקרום האוקיאני ובהדרגה ממלאה אותו במאגמה ההופכת לבזלת, שמהווה למעשה את ראשית קרקעיתו של האוקיינוס.</p> <p>הס קרא לתיאוריה שלו בשם "תיאורית התפשטות קרקעית האוקיינוס".</p> <p>על פני היבשה, 75% מהסלעים הם גרניט ו-25% הם ציפוי של סלעי משקע מעל הגרניט.</p>	<p>זרמי קונבקציה</p>
<p>אזור פתיחה הינו אזור בקרקעית האוקיינוס, שכל הזמן עולה בו חומר חם בדייקים, שמתקררים עם עלייתם וגורמים להרחבה אפשרית של שטח קרקעית האוקיינוס.</p> <p>אזורי פתיחה מאופיינים ברכס מרכז אוקייני, סלעי בזלת, פעילות טקטונית רציפה וטמפרטורה של מים חמים.</p> <p>אזור הפחתה הינו אזור המפגש בין קרקעית האוקיינוס הבזלתי, עם הקרום הגרניט של היבשה. באזור זה, קרקעית האוקיינוס הבזלתית, תצנח אל מתחת לקרום הגרניט היבשתי.</p> <p>אזורי הפחתה מאופיינים ברכס הרים, פעילות געשית, תעלה אוקיינית עמוקה ורעידות אדמה. באזור הפחתה כל הליתוספרה הימית צונחת מתחת לליתוספרה היבשתית ונוצר חום כתוצאה מהחיכוך.</p> <p>חלק מסלעי המשקע הימיים, צונחים עם הליתוספרה וחלק ניתק מהקרום ומטפס על שולי היבשת. הליתוספרה המותכת יוצרת תאים מגמתיים מתחת הקרום היבשתי שחלקם מתקרר לסלעים פלוטוניים.</p> <p>הרי האנדים הינם תוצר אזור הפחתה, שבו צונח קרום ימי בזלתי של לוח נסקה מתחת ללוח דרום אמריקה.</p> <p>אפריקה כמשל, לא זזה כיבשת, אלא כחלק מפלטת ליתוספרה, שכוללת קרקעית האוקיינוס הצמודה לה.</p> <p>האוקיינוס השקט מתכווץ כל שנה ב-4 ס"מ כתוצאה מהתקרבות פלטות אסיה ואפריקה אחת לשנייה.</p> <p>רוב הגרניט על פני כדור הארץ נוצר באזורי הפחתה.</p>	<p>אזור פתיחה אזור הפחתה</p>
<p>טוזה וילסון הוא שפיתח את הרעיון של מחזור וילסון הכולל את מחזור היבשות:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. המחזור מתחיל בשלב שבו היבשות היו גוש אחד ואז היבשה נבקעת ונוצר רכס מרכז אוקיאני בקו השבר. 2. היבשות מתרחקות אחת מהשנייה ובהדרגה הגרבן שבמרכז, הופך לאוקיינוס ומתחיל תהליך הפחתה. 3. כתוצאה מתנועת הלוחות, האוקיינוס שבצד השני מתחיל להיסגר, עד שיבשה פוגשת ביבשה. 	<p>מחזור היבשות</p>

<p>הים התיכון, הוא שריד הולך ונעלם של אוקיינוס התטיס, שהפריד בעבר בין לוח אפריקה ללוח אירופה.</p> <p>קרקעית הים התיכון, היא אזור הפחתה, שבו שוקע הלוח האפריקאי הנע צפונה, מתחת ללוח האירו אסיאתי והתוצאה מכך הם התרוממות הרי האלפים, הטאורוס והקווקז.</p> <p>הרי הגעש שבדרום איטליה הוויזוב וההאטנה, מציינים אזור הפחתה פעיל, במפגש שתי הפלטות היבשתיות הנ"ל.</p> <p>תוצאת אזור ההפחתה, היא התמרה של קרקעית הים, העשויה גיר ודולומיט, להרי השיש שבאיטליה ובטורקיה.</p> <p>רוב הסלעים המטמורפיים, נוצרים כתוצאה מהחום והלחץ האדירים שבאזורי הפחתה. ישראל שייכת למערכת האלפינית, הנמצאת בשולי אזור ההפחתה של אפריקה מתחת לאירופה.</p> <p>הרי יהודה, הם תוצאה עיקרית של אזור ההפחתה של אפריקה מתחת לאירופה.</p> <p>חלק מהרי אילת הם סלעים מטמורפיים בני 600 מיליון שנה, נתון המצביע על מרחב הפחתה שהתרחש במחזור נדידת לוחות, קודם למחזור הנוכחי.</p>	<p>אזור הים התיכון</p>
<p>באיסלנד, הנמצאת על חלק מרכס המרכז אוקייני, סדק העובר בתוכה, מתרחב בכל שנה ב-2 ס"מ. גיל קרקעית האוקיינוס, העשויים מסלעי בזלת, מתפלג שאלו הצמודים לחופים הם העתיקים ביותר ואילו הרחוקים יותר הם הצעירים.</p> <p>נמצאה סימטריה בגיל, משני צדי הרכס המרכז אוקייני, כאשר נבדקו גלעיני קידוח ימיים. שינוי גודל האוקיינוסים מתבטא בכך, שקרקעית האוקיינוס האטלנטי גדלה ב-4 ס"מ בשנה על חשבון האוקיינוס השקט</p>	<p>הוכחות לקיומם של נדידת הלוחות</p>
<p>צלילות שנעשו לאזור הרכס המרכז אוקייני, גילו חיים שמתנהלים ללא קשר לאנרגיית שמש, אלא לחיים הבנויים על כימו-סינתזה ולא על פוטוסינתזה.</p> <p>התגלו קיומם של תולעים באורך של מטרים, שגדלות במהירות, כשבסיס שרשרת המזון שלהם, הם חיידקים ולא צמחים.</p> <p>התגלו על קרקעית הים כדורי בזלת גדולים, בזלת כרים, שבונים את הקרקעית, תופעה האופיינית להתפרצות בזלת במים.</p>	<p>חקר הרכס המרכז אוקיאני</p>
<p>כל ההרים, העמקים והבקעות בארץ, הינם ביטוי של טקטוניקת הלוחות.</p> <p>בקעת הירדן זהו שקע גרנן עם שברי מדרגות משני צדדיו.</p> <p>רכס מרכז אוקיאני שבתוך ים סוף, שעובר לכל אורכו, מניב קרקעית ההולכת ומתרחבת כל הזמן. ים סוף הוא אוקיינוס עוברי פעיל, קרקעיתו עשויה בזלת ובו אנומליה תרמית של 60C° הים האדום נמצא בראשית שלב ההיפתחות שלו והוא צעיר מאד במושגים גיאולוגיים: בשלב הראשון, לפני 25 מיליון שנה, התבקעה היבשת והים החל להיפתח, עת לוח ערב עלה צפונה והתרחק מהלוח האפריקאי.</p> <p>בשלב הבא, לפני 15 מיליון שנה, קו השבר לא המשיך לכוון מפרץ סואץ, אלא לאורך מפרץ אילת שנמצא בזווית לקו השבר המקורי.</p> <p>בשלב הבא, לפני 10 מיליון שנה, במפתיע החלה תנועה חדשה של לוח ערב, שהתנתק מלוח סיני והחל לנוע בכיוון חדש - צפון מזרח.</p> <p>לוח סיני שנע במקביל ללוח ערב שנע מהר יותר, יצר שבר טרנספורם.</p> <p>קו שבר מזוגזג, מביא לכך שהתנועה היחסית לאורך השבר של שני הלוחות, גורמת לפתיחת בורות ביניהם וכך נוצר ים סוף עם מפרץ אילת.</p>	<p>טקטוניקת הלוחות בארץ ישראל</p>
<p><u>רעידות האדמה העוצמתיות בא"י</u></p>	
<p>רעש שביעית: ארמון הישאם ליד יריחו נהרס עם הערים סוסיתא, טבריה, בית שאן, סרטבה וחצור. נזקי מבנים גם בירושלים.</p>	<p>749</p>
<p>מסגד אל אקצא וחומות ירושלים חרבו לגמרי וכך גם עכו, טבריה, חיפה, רמלה, יריחו ומרבית יישובי א"י.</p> <p>במשך כחצי שנה נמשכו רעידות משנה.</p>	<p>1033</p>
<p>העיר רמלה נמחקת מעל פני האדמה וכתוצאה מכך, לפחות 15,000 בני אדם נהרגים בה ומי שנותר בחיים עוזבה לתמיד.</p>	<p>1068</p>
<p>מי הירדן חדלים לזרום בגלל התמוטטות חוואר הלשון. מבצר נמרוד נפגע.</p>	<p>1267</p>
<p>רעידת אדמה בשבר הירדן. צונמי קשה בים המלח, נזקים קשים בירושלים, חברון, שכם, רמלה, עזה ודמשק.</p>	<p>1546</p>
<p>רעידת אדמה שעוצמתה מ-5.75 עד 6.75 בסולם ריכטר. אלפי הרוגים. צפת וטבריה נהרסות. סדקים בסלעים, גלים עצומים בכנרת.</p>	<p>1837</p>
<p>רעידת אדמה גורמת להפסקת זרם הירדן ל-24 שעות</p>	<p>1906</p>
<p>רעידת אדמה בעוצמה 6.25 בסולם ריכטר. 500 הרוגים וכ-700 פצועים בארץ ישראל ובעבר הירדן. נזקים רבים בישראל וסביבותיה. מהחשובות ביותר להבנת המפה הגאולוגית של האזור.</p>	<p>1927</p>

לוח גיאולוגי

מקרא

צבע	תקופה/מסלע	צבע	תקופה/מסלע	צבע	תקופה/מסלע
	סלעים מגמתיים		מזוזואיקון: חול, גיר וחרסית בבסיס, חצויים על ידי הרי געש ודייקים		מטמורפיים
	סדרות געשיות- קונגלומרטיות		קנומן וטורון: גיר ודולומיט		סדרה חצויה ע"י דייקים
	פליאוזואיקון: שלטון אבני חול		סנטון קרטון		פליאוזואיקון: שלטון אבני חול
	מעט גיר				מעט גיר
	מטמורפיים				
	סדרות געשיות- קונגלומרטיות				
	פליאוזואיקון: שלטון אבני חול				
	מעט גיר				
	מזוזואיקון: חול, גיר וחרסית, גיר וקרטון בפליאוגן. חול וסלעי געש במזרח הארץ, חרסית ומעט וולקניזם במערב- בניאוגן וברביעון.		צור		צור